ניר.

ניו יורק, התרפ״ו

ניר

קֹבץ שנתי יוצא לאור ע"י
הסתדרות תלמידי
בית המדרש למורים
אשר על יד ישיבת ר' יצחק אלחנן

ניו-יורק התרפ"ו

יהושע הוטרליד

מוקדש למורנו החביב

ד"ר פנחס חורגין

מנהל בית המדרש למורים

חבר המורים:

דר. דב רעוועל — — ראש הישיבה

דר. פ. הורגין — מנהל בית המדרש למורים

דר. י. קפלן — ראש מועצת המורים

פרופ. מ. גילדין

הרב ט. גולומבק

ש. ל. זאר

ש. טורבוף

א. נ. פרלברג

הרב ח. קפלן

הרב מ. קרוקוביץ

א. שוער

נ. ב. אבראמס — מזכיר הלשכה.

שמות המסיימים:

ביאליסטוצקי, אברהם
גיטמאן, שמואל
הוברלנד, יהושע
וויינר, זאב
זלדנר, מרדכי
כהן, חיים
כהן, ברוך
כהן, יחיאל
לוקשטיין, אברהם
לוין, יעקב
מרויד, שמואל
פרישברג, נפתלי
פרוסטקוף, אברהם
קולודנר, שלמה
שוסהיים, יחזקאל

חבר המורים. יושבים (מימין לשמאל) דר. י. ק פלן; דר. פ. חורגין; א. שוער; ש. טורבוף.
עומדים (מימין לשמאל) הרב קרוקוביץ, א. נ. פרלברג, הרב ח. קפלן, הרב ט. גולומבק, נ. ב. אברמס (מזכיר).

החנוך העברי

מאת הרב דר. דב רבל, ראש ישיבת ר׳ יצחק אלחנן.

כל המסתכל בעין חודרת בתנאי בתי הספר העבריים בארץ זו מכיר שרבים מבתי ספר אלה לא מלאו את תעודתם השלמה, להשריש בלב הדור הצעיר את רוח התורה, היהדות וקניניה. עד העת האחרונה נכרת היתה נטיה ברבים מבתי הספר האלה לרכז את החנוך העברי מסביב לצורות הלאומיות של היהדות על חשבון עיקריה הדתיים והבחינות המוסריות והרוחניות והמצות המעשיות. ישראל איננו עם כי אם בתורתו, והזנחת תורת החיים של היהדות הנאמנה, הביאה לידי ערבוביה בסדר החנוך שלנו, ואם יש עוד בינינו החיים חיים יהודים שלמים ואמתיים, הרי זה בשביל שאלה סבלו את חנוכם באוירם של חיים נאמנים לתורה ושאבו ממעינות היהדות המקורית. ואולם איזו הן המצודות לאמונה ועוז רוחני שאנו מקיימים כאן לדור שיבא אחרינו?

הכחות החברתיים והכלכליים, בית הספר החולוני ונטיותיו, זרם החיים השוטף ועובר את גבול הצדק והאמת של תורת ישראל, אורבים לרוח היהדות. בתינו נעשים חול ואור התורה הולך וחשך גם בבתי מקדש מעט בארץ זו. מאין יבא האור להאיר את הדרך לדור הבא? רק חנוך עברי,— אשר ימלא את נפש הילד באור תורה ואש דת,— יתן לנו עוז ותעצומות נגד כל הרוחות הסוערות, יבצר עמדה לחיים עבריים בארץ זו, ויקים דור אשר ימשיך את חייה ומורשתה של היהדות.

כל דברי ימינו מורים אמת זו שרק מגע נפשי וטהור בתורה ובמוצאיה המקוריים; בהכרה מתוך אהבה לעבר המזהיר שלנו; בהבנתנו הרוחנית של דברי ימינו ותכלית עמנו ובתקות נצח של עם נצח — רק הם יזינו את נפש הדור הצעיר בעוז לעמוד במלחמת מגן עם הכחות החותרים להכריע את נשמת היהדות. החנוך העברי, אשר ירבה כח לחיים עבריים ולתכונת הנפש העצמית, הוא רק זה ששרשו בתורה וברוח ישראל סבא ובהכרת סגולת עם סגולה.

היהדות באמריקה, הצעירה במרכזי היהדות, הספיקה בתקופה קצרה להקים עמודי עבודה ונמילות חסדים, אבל הסיחה את דעתה מבנין עמודי התורה. לא בנתה בתים לתורה ולא הצליחה להעמיד את הדור הצעיר על

מהותה וטיבה של יצירת ישראל ועל עברו ועל חלק ישראל בנחלת הרוח של האנושיות. כל זה גרם שדורנו הצעיר הולך ומתנכר לחיינו ועיקרי רוחנו, ונוטר כל כרם זרים וכרמנו אנו לא נטרו. לרבים מהם זרה היא תורת אמת שלנו, תורת החסד והטוב והאצילות, ומבקשים ערכים רוחניים ומטבעות רוחניות לעצמם בשדות נכרים. וכנסת ישראל בוכה ואומרת: „בני יצאוני ואינם."

האמצעי העיקרי לרפא את חיינו מהרעות של „עם־הארצות" שנדבקו בהם, הוא חנוך עברי שלם. אמנם אין בדעתי להכריז על האפשרות שכל בנינו יתחנכו בבתי ספר יומיים, אבל מאמין אני שבבית הספר היומי תקותינו להבטיח יסוד נאמן לחיים עבריים שלמים. בית ספר שבו התורה וכל הלמודים העבריים נמצאים באותו הגובה של חשיבות וכבוד של הלמודים הכלליים, ואשר מטרתו לא רק לפתח את השכל אלא גם את הלב והרצון של התלמיד להיות יהודי שלם; בית ספר שבו מתפתחת ההכרה היהודית בהרמוניה שלמה עם ההכרה האנושית. בתי ספר אלה יחנכו אישיות יהודית שלמה וייצרו את הבסיס הרוחני לחיינו, הם יביאו את הדור הצעיר במגע נפשי עם מקורות דתנו ורוחנו — התורה, כמו שהגו בה והבינו אותה ושמרו אותה כל ישראל בכל הדורות; עם חוזינו וחכמינו, מאורות האמת והצדק. בתי ספר אלה יקימו דור צעיר אשר יהיה קרוב למקור חיינו ולכל משאלות העם ואשר יברא בארץ זו חיים עבריים שלמים ויגשיר על התהום, הנמתחת כאן בין האבות והבנים, שגרם לכך ההבדל שבסביבה של חנוכם, כשהבן מבקר את בית הספר הכללי ומתרחק מכל הקדוש והיקר להוריו, הניכי החיים העבריים, והאבות נראים ערירים, מתוך שהם עולם אחד וילדיהם עולם לעצמם. בית הספר היומי מקרב את לב הבנים אל האבות. שם הוא סופג את רוח תורת האמת ונקשר בשאיפות עם עולם ונעשה שותף לאבותיו ולכל הדורות במחשבותיו, בהשקפותיו ובתקותיו. ויפה כחו של בית הספר ליצור את האחדות הדרושה ביסודות החנוך הדתי, המוסרי והכללי חנוך מאחד בחלקיו מגביר את ההכרה המוסרית ומרחיב את האופק הרוחני של הילד היהודי ומגדלו ומרוממו מעל כל המעשים של חיי יום יום בסביבה זרה. הוא חי בסביבת הדורות המרובים — הנביאים, החשמונאים, הלל, עקיבא, — חכמי ישראל וגבורי ישראל וסופג את רוח האחדות של כנסת ישראל שבכל התקופות ורוח התקוה והשאיפה של גאולת האנושיות על ידי תורת אמת של עם ישראל.

❀ ❀ ❀

הררים התלוים על בלימה

מאת דר. יחיאל קפלן

הרב ליאופולד לעוו במחקריו על מעמד הקטנים בימי המשנה מביט מתוך השפופרת שהתקינו לעצמם חכמי דורו והוא מוצא את השפוע המבוקש. הוא רואה „בעניני מצוות ודת את הקטן כעולה מוצלח. מסתר מדרגתו הכי־שפלה הוא מטפס ומגיע עד הגובה של אדם חשוב" [1]).

שתי שורות של משניות שהרב לעוו לקט וסדרן זו למעלה מזו מציינות לפניו את דרך העליה של הקטנים.

השורה התחתונה תחילתה קבועה, לפי דעתו, בימי החשמונאים ונמשכה עד דורו של רבי יהודה בר אילעאי. זו מציינת בכללה „זמן של דכדוך ועגמת נפש לקטנים, זמן שבו נחשב הקטן כבן בלי דעת וחבר לחרש ושוטה". העליונה מציינת את זמן יציאת הקטנים מרשות הגדולים. החכמים מתחילים להכיר פרקי גידול שונים, ובהלכות אינם מזכירים אותו עוד יחד עם חרש שוטה אלא עם נשים ועבדים [2]).

הדברים האלה המכוונים כסעד לשיטת התפתחות התורה נוקבים ויורדים עד היסוד של המשנה. ומתוך שענינם חשוב וחתירתם כל כך מעמיקה בחדודם, כדאי הוא להתבונן בהם ולעמוד על לבונם. יש לבחן בהבחנה מדויקה את הפרטים שהרב לעוו קבצם, כדי לראות אם הם מחזיקים את הכלל שהוא מוציא מהם.

ההלכות האלה כלולות בשורה הראשונה.

„חמש לא יתרמו ואם תרמו אין תרומתן תרומה: החרש השוטה והקטן והתורם את שאינו שלו, עובד כוכבים שתרם את של ישראל אפילו ברשות אין תרומתו תרומה". (תרומות, א, א); „הכל חייבין בראיה חוץ מחרש שוטה וקטן וטומטום ואנדרוגינוס ונשים ועבדים שאינם משוחררים החיגר והסומא והחולה והזקן ומי שאינו יכול להלך ברגליו. איזהו קטן כל שאינו יכול לרכב על כתפיו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית דברי בית שמאי ובית הלל אומרים כל שאינו יכול לאחז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית" (חגיגה, א, א) „הכל כשירין לקרא את המגילה חוץ

1) Die Lebensalter in der Judischen Literatur צד 195.

2) שם.

מחרש שוטה וקטן, רבי יהודה מכשיר בקטן" (מגילה, ב, ד); „מצוה בגדול לייבם לא רצה מהלכין על כל האחין... תלה בגדול עד שיגדיל או בגדול עד שיבא ממדינת הים או בשוטה אין שומעין לו" (יבמות, ד, ה, ו); „הכל כשירין לכתוב את הגט אפילו חרש שוטה וקטן, האשה כותבת את גטה והאיש כותב את שוברו... הכל כשירין להביא את הגט חוץ מחרש שוטה וקטן וסומא ונכרי" (גטין, ב, ה); „מציאת חרש שוטה וקטן יש בהם משום גזל מפני דרכי שלום, רבי יוסי אומר גזל גמור" (גטין, ה, ח); „שור של פקח שנגח שור של חרש שוטה וקטן ושל חרש שוטה וקטן שנגח שור של פקח פטור, שור של חרש שוטה וקטן בית דין מעמידין להן אפוטרופוס ומעידין להן בפני אפוטרופוס, נתפקח החרש, נשתפה השוטה והגדיל הקטן חזר לתמותו דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר הרי הוא בחזקתו" (בבא קמא, ד, ד); „חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה החובל בהן חייב והם שחבלו באחרים פטורים אבל משלמין לאחר זמן, נתגרשה האשה, נשתחרר העבד חייבין לשלם" (בבא קמא, ח, ד); „הכל שוחטין ושחיטתן כשרה חוץ מחרש שוטה וקטן שמא יקלקלו שחיטתן וכולן ששחטו לאחרים רואין אותן שחיטתן כשרה" (חולין, א, א); „הכל מעריכין ונערכין נודרים ונידרים כהנים לוים וישראלים נשים ועבדים, טומטום ואנדרוגינוס נודרים ונידרים ומעריכים אבל לא נערכין שאינו נערך אלא זכר ודאי ונקבה ודאית, חרש שוטה וקטן שמא יקלקלו שחיטתן וכולן ששחטו ואחרים רואין אותן ערכין, א, א); „גוזל שנפל לגת וחשב עליו להעלותו... חשב עליו חרש שוטה וקטן טהור, אם העלהו טמא שיש להן מעשה ואין להן מחשבה (טהרות, ח, ו); „המוריד בהמה לשתות... הוריד חרש שוטה וקטן אף־על־פי שחשב שיודחו רגליה אינן בכי יותן שיש להן מעשה ואין להן מחשבה" (מכשירין, ג, א); „המעלה פירותיו לגג... וירד עליהם טל אינם בכי יותן אם נתכוין לכך הרי זה בכי יותן, העלן חרש שוטה וקטן אף־על־פי שחשב שירד עליהם הטל אינן בכי יותן שיש להן מעשה ואין להן מחשבה" (מכשירין, ו, א). לאלה יש להוסיף גם משנה זו: „הכל כשרין לקדש חוץ מחרש שוטה וקטן רבי יהודה מכשיר בקטן ופוסל באשה ואנדרוגינוס" (פרה, ה, ד).

השורה השניה כוללת את ההלכות האלה.

„נשים ועבדים וקטנים פטורין מקריאת שמע ומן התפלין וחייבין בתפילה ובמזוזה ובברכת המזון" (ברכות, ג, ג); „נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם" (ברכות, ז, ב); „אין עושין חבורת נשים ועבדים וקטנים" (פסחים, ח, ד); „את מי ממשכנין לוים וישראלים גרים ועבדים משוחררים, אבל לא נשים ועבדים וקטנים. כל קטן שהתחיל אביו לשקול

על ידו שוב אינו פוסק" (שקלים, א, ג); „אף על פי שאמרו אין ממשכנין נשים ועבדים וקטנים אם שקלו מקבלין מידם, העובד כוכבים והכותי ששקלו אין מקבלין מידם" (שם, ה); „ואלו שחייבין בקלבון לוים וישראלים וגרים ועבדים משוחררים אבל לא כהנים ונשים ועבדים וקטנים. השוקל על ידי כהן על ידי אשה על ידי עבד על ידי קטן פטור" (שם, ו); „נשים ועבדים וקטנים פטורים מן הסוכה, קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה" (סוכה, ב, ח).

ההלכות האלה שבכללן מספרן מועט, פוחתות והולכות עוד לאחר בדיקה. אחדות מהן הנפרדות בקביעותן יש לראות כמחוברות. ועוד אחרות יש בהן שלפי תכנן וענינן מקומן הוא חוץ לשורה ואינן מצטרפות עם השאר.

ההלכה על הכשר חרש שוטה וקטן באוכל וטומאה משולשת היא בסגנון אחד בשלשה פרקים של שתי מסכתות [3]). המשנה שנשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם תלויה בהאחרת המחייבת אותם בברכת המזון [4]). המשנה שאין ממשכנין נשים ועבדים וקטנים על שקלים היא אם להלכות שתי המשניות שלאחריה [5]). ולפי שכל עיקר חקירתו של הרב לעוו אינו מכוון אלא לגלות את עמדתו של הקטן אם היא דומה לזו של חרש ושוטה או של אשה ועבד, אין המשנה של חבורת נשים ועבדים וקטנים נכנסה בגדרה כלל. המשנה הזאת, לפי פירוש התלמוד, אינה דנה בכל השויה במעלת המנויים בה, אלא רק באיסור צירוף של חבורה שיכולה לבא לידי תקלה של פריצות וקלון [6]). ככה אין מקום להשוית קטן עם עבד ואשה בהלכה על היבם התולה מצות יבום באחרים. עבד אינו בתורת חליצה ויבום משום שאין לו אחוה, ולדון על יבם התולה באשה שתייבם את יבמתה אפשר רק ברבור המביא לידי גיחוך.

הרב לעוו עורך את המשניות האלה מערכה מול מערכה ורואה אותן כאילו הן נפרדות זו מזו בנקעים עמוקים שאין לקרותם. אולם באמת יש מקומות שההפסק מתעלם והמערכות פוגעות זו בזו ומתערבות. במנין הפטורים מחובת ראיה המשנה כוללת חרש שוטה וקטן עם נשים ועבדים. לענין כתיבת הגט חרש שוטה וקטן ואשה עומדים בשורה אחת. בצד ההשויה של קטן עם חרש ושוטה לענין נזקי ממון יש אחרת דומה לה גם עם נשים ועבדים. השויה למקצת כזו נמצאה גם בערכים ונדרים.

3) טהרות, ח, ו; מכשירין, ג, א; ו, א.

4) ברכות, ז, ב; ג, ג.

5) שקלים, א, ג — ה, ו).

6) פסחים, צא, א.

במשנה הראשונה, בענין חובת ראיה, השורה מתקלקלת גם מצד אחר. משנה זו זמנה מוכח מתוכה שהוא מוקדם שהרי ענינה הוא מצוה הנוהגת בפני הבית, ובית שמאי ובית הלל דנים בפרטיה. אולם בזמן זה של שפלות הקטנים, לא דים שהמשנה מונה אותם במנין אחד עם נשים ועבדים, אלא שהיא עוד המגביהתם עליהם. ההלכה פוטרת נשים ועבדים ממצות ראיה לגמרי, אבל היא מחייבת בה את הקטן שיכול לאחז בידו של אביו, או, לדברי בית שמאי, אפילו רק לרכב על כתפיו, ולעלות מירושלים להר הבית. הרב לעוו מרגיש בסתירה זו, ומטעמה הוא רואה את ההלכה הנדונה כמוזרה ויוצאה מן הכלל [7]). אולם הלכה מתמיהה דומה לזו חוזרת ונשנית, בצד הפוך, גם במקום אחר. המשנה „את מי ממשכנין לוים וישראלים גרים ועבדים משוחררים אבל לא נשים ועבדים וקטנים" היא, לפי כללו של הרב לעוו, מן המאוחרות, וכן היא קבועה גם במערכותיו, אבל היא נראה מוקדמה לפי תכנה וסימניה. כמו הראשונה גם זו דנה במצוה הנוהגת בפני הבית, והמלים „אף־על־פי שאמרו" רומזות אליה במשנה סמוכה לה, סימן מובהק, כפי שהסכימו חכמים, להלכה עתיקה [8]). משנה שכנראה אינה מאוחרה מן הראשונה היא זו של מצות סוכה בנשים ועבדים המסיימת במעשה שמאי הזקן והיא דומה לה בהלכותיה.

אולם כל אלה באמת אינם אלא דברי פלפול על וי"ו כתובה על גבי אבעבועה של מים. בהתבוננות מעטה כל התמיהות והקושיות שנאמרו כאן נעקרות ופורחות ובטלות מאליהן.

יש רק לציין את העיקרים האלה: נשים ועבדים הם בני דעה ומחשבה וברוב הדברים אין בינם ובין בני חורין גדולים כלום. קטנים אינם בני דעה ומחשבה לכל דבר, אבל אחר שהגיעו לחנוך שייכים הם במדה ידועה בהרבה מצוות שנשים ועבדים פטורים מהן, ומשום שתכלית חנוך היא להרגיל את התינוקות במצוות כדי שכשיזקינו לא יסורו מהן, אין זה מוטל אלא על קטן שהוא עתיד לבא לכלל מצוות אבל לא על חרש ושוטה שאינם באים לכללן לעולם.

על פי העיקרים האלה מתפרשות כל המשניות המפורטות למעלה ואינן משאירות אפילו אחת יוצאה מן הכלל.

מפני שקטן אין לו דעה ומחשבה, לפיכך הוא דומה לחרש ושוטה בהפרשת תרומה, בקריאת המגילה להוציא אחרים ידי חובתם, בשליחות הגט, בקניני מציאות, באחריות שמירת שורו ובנזקי גופו, בבקיאות בהלכות שחיטה,

7) Die Lebensalter in der Judischen Literatur שם.

8) ר"ז פרנקל, דרכי המשנה, צד 87־286.

בכונה בנדרים וערכים, בהכשר אוכל וטומאה ובקדוש מי חטאת. בכל אלה יפה כח נשים ועבדים כבני דעה גמורים [9].

מפני שקטן חייב בחנוך הוא דומה לענין תפלה ומזוזה וברכת המזון ותרומת שקלים לנשים ועבדים ולא לחרש ושוטה. במצוות שנשים ועבדים אינם מוזהרים עליהן כלל יש יתרון לקטן גם על אלה.

כל הדברים האלה הם פשוטים וברורים. אין כאן כל משניות תמוהות וכללים מבולבלים, לא זמנים מחולקים והשקפות מתגרות.

כל ההלכות האמורות למעלה בזמן אחד, קדמון, נוצרו, ורוח אחד לכולן. גם עין בוחנת לא תמצא בהן כל סימני מוקדם ומאוחר. אין שני קשור בהן, לאמר: אלה יצאו ראשונה.

אבל כך היא דרכה של השפופרת החדשה. אינה שולטת בקומת פיל גבוה, ומלא נקב מחט סדקית היא מהפכת לפתחו של אולם.

והרב לעוו צופה בשפופרת זו ואומר: „המשנה משמשת בית קבול לשני הזרמים, בלי כל באור לנגודם, ואפילו בלי כל הרגשה במציאותו. כל מיני פירושים לא יספיקו כדי למצא את הפתרון הנכון. רק על פי ההבחנה של שני זמנים בימי המשנה יש להבין את זה שהקטן פעמים עומד במעלה אחת עם חרש ושוטה ופעמים עם נשים ועבדים. המעלה הראשונה היא של זמן מוקדם, והשניה של זמן מאוחר" [10].

מסדר המשנה, רבי יהודה הנשיא, לא ידע ולא הרגיש ששתי תקופות מתרוצצות במשנתו ועמד וסתם את דעותיהן המכחישות זו את זו בהלכות קבועות. ככה נשארה הסתירה צפונה בעיקריהן כמוסה וחתומה ונעלמה מעיני כל רבבות החכמים שעסקו בהן בכל הדורות הבאים, עד שבא חכם מקץ האלף השני אחר סדור המשנה.

בא, הציץ וגלה.

והוא מוסיף: „בינתים באה התקדמות במנהג שהיו הגדולים נוהגים בקטן, וגרמה, כמו בהרבה ענינים אחרים לנטיה חדשה בדרכי ההלכה. כי דרך חיי העם אינה הבת אלא האם של ההלכה" [11].

---

9) אשה מוציאה אחרים בקריאת מגילה, ראה רמב"ם הלכות מגילה, א, ב, ומגיד משנה שם. ראה גם סוכה, לח, א, תוספות ד"ה באמת.—נשים שוחטות לכתחילה גם במוקדשין, ראה חולין, ב, א, בתוספות ד"ה הכל,—בקדוש מי חטאת אשה כשרה וקטן פסול, לדברי רבנן החולקים על רבי יהודה, ראה יומא מג, א.

10) Die Lebensalter in der Judischen Literatur צד 197.

11) שם, פזור האותיות של הרב ׳ לעוו.

חובת החנוך

מאת דר. פ. חורגין

החנוך העברי באמריקה נתקל בשאלות רבות ומסובכות, מהן — התלויות בתנאי חיינו המיוחדים. באותה שעה, שתעודת החנוך הכללי היא להכשיר את הדור הצעיר אל הסביבה ואל משאלות החיים שבה, הרי מטרת החנוך העברי לעקר את הדור העברי הצעיר מסביבתו וליצור לו סביבה בתוך סביבה. במדת־מה, חובת החנוך העברי להבליט בנפש הצעיר היהודי את הסתירות שבין הסביבה וצרכי נפשו הוא. זוהי חובה ראשונה. ויחד עמה יש צורך לקבוע את ההארמוניה בין הסביבה הכללית ומחיצתו הפרטית של הצעיר היהודי. אין איש חי לעולם חיי מלחמה תמידית. במלחמה, במקום שיש כחות מתנצחים ביניהם, יש הכרח להכרעה לנצחון לאחד מהכחות האלה. אם הסביבה תנצח — קבענו בנפשו היהודית של הצעיר. אם הסביבה הכללית תבולע לגמרי — לא נתנו חיים לצעיר; הריהו תלוש מהחיים ונכרת מהם ואין לו תקנה עולמית. לפיכך חובת ההארמוניה בין היסודות היא עיקרית. באותה שעה שאנו יוצרים בנפש הילד את ההכרה של הסתירות מתחילה גם הדרישה של השלום. הכרת הסתירה והכרת ההארמוניה חייבות להתרקם בבת אחת. העדיפו על מדת האחת — יש סכנת קרע. מהנסיון אנו יודעים כמה קשה להתגבר על נטיה, שעלתה בנפש. תעודה זו היא קשה ומרובת יסורים וחששות. יש בחנוך העברי ממה שיש — בקיומנו בגלות. כל אותן השאלות, המקיפות את הקיום שלנו, כרוכות מסביב לשאלת החנוך העברי.

עם זה יש הקוץ של סביבת הבית. ביחס לחנוך העברי הרי גם סביבת המשפחה של הילד היהודי בבחינת סביבה זרה. מרוקנת היא מהתוכן, שמרגילים אותו אליו בבית הספר העברי. התורה, שהילד מקבל בתלמוד תורה היא מופרכת כולה בחיי המשפחה. לומר למשל, הילד את מצוות השבת וקדושתה ש„מחלליה מות יומת" ורואה את הוריו דשים אותה בעקבותיו. בכל תלמוד תורה יש והתלמידים מקפחים את המורה בשאלות כאלה. ויש שהוא עומד בפני תרעומות מצד ההורים, שאינם רוצים להיות כחייבים בעיני ילדיהם. שאלת הבית היא יותר מרה ויותר מטרידה משאלת

הסביבה. כאן אין מקום לשלום. המורה יכול לתת אמתלה לחטא ההורים, אבל בשום אופן אין בידו לזכותם. אדרבה, אנוס הוא להזהיר את הילד מפני דרכי אבותיו. החנוך העברי הוא חנוך־קרב. מכל צד נוטשים אויבים. א י ן ל ו כ ל מ צ י א ו ת ב ח י י ם ל ה ש ע ן ע ל י ו. אין החנוך ה עברי חנוך לשם התאמה אלא לשם י צ י ר ה, לשם ח ד ו ש, לשם מציאות ש א י נ ה. אין לחנוך העברי סיוע וכח־דוחף אלא בחפצי הקיום של היהודי ובכחות החיים ההסתוריים, המגרים אותם.

השאלות האלה, שאלת הסביבה הכללית וסביבת הבית, הן שאלות קולוסאליות, שאין לרחותן בפראזות ובדברי עיון סתם. כשאני לעצמי איני רואה פתרונן בימים הקרובים. איני חושב שאפשר ליישב אותן בשיטה זו או אחרת או גם בפעולות, שאינן מבוססות יפה בתנועות ממשיות בחיים. החנוך העברי באמריקה, כשאלות חברותיות זקוק לטפול וללבון ולצירוף ע"י תנאי החיים והרכבות הפעולות בחיי היהודי בארץ זו. הוא יוכשר ויתגלם בדרך המהלך האטי של הזרמים והכחות, המשכללים את המוסד החברותי. לא בעקיפין נשיג את המטרה ולא ביאוש החלשים תהרס. אנו מורדים את העתיד במדת העבר ויודעים את הצורך, שהוא צורך קיומנו, באותיותיו הכלליות. מתוך הצורך הזה אנו מכוונים את מעשינו כלפי העתיד. אבל בכל אופן אין השאלות האלה יוצאות לעת עתה מגדר הלכה ואינן דוחקות את השעה. עדיין לא הגיע זמנן של השאלות האלה. יש שאלות מוקדמות, הנראות ומובנות לכל, התובעות פתרון והמוכשרות לפתרון. החנוך העברי כאן לא התקדם עדיין במדה כזו, שתהא צורה מעשית לשאלות האלה ולשאלות, שהן בעלות אופי כללי, שמורינו ומחנכינו מטפלים בהן בחבה כל כך גדולה. עד שבאים ומפשפשים בתורת אותו החנוך, ביסודות העומדים לפניו, בהיקף תעודתו ובמשמעותו, בדין השיטות וכיוצא באלה צא ובדוק בשאלת המציאות והמצב של בית הספר העברי.

השאלה המעשית של החנוך העברי באמריקה היא ח ו ס ר חנוך עברי מצד אחד ו ז ל ז ו ל החנוך מצד שני. יש זלזול חנוך מ א ו ר ג ן. בתי הספר של הראדיקלים, האידישאים מכל השיעורים חותרים חתירת סכנה מתחת לעתידו של החנוך העברי. בבתי ספר אלה מסתפקים במועט של ידיעת הלשון האידית. אבל קלקלתם היא בזה, שכן בהם מכניסים בלב הילד, הנוח לרשמים. שנאה לכל הקודש ויקר לעם, בוז לעבר ואיבה לעתיד. בהם מחנכים א ו מ ה ח ד ש ה, שתולדות חייה מתחילות מהלשון האידית ומתלכדות בסוציאליות. וחס למי שהוא להתיחס בקלות ראש אל העקירה החנוכית המאורגנת. בתי הספר האלה הולכים ומתרבים וקונים אחיזה בחיינו.

כחם גדול בזה שכן הם נמצאים ברשותה של הסתדרות אחת (באותה שעה שבתי החנוך המעולים שלנו כל אחד מהם גם בעמדתו החפשית) ומאחוריהם— הסתדרות פועלים, שיש לה אמצעי כפיה כלכליים. ויש גם אבות, הרחוקים מהשקפת המיסדים של בתי ספר ההם, שולחים את בניהם לבתי הת"ת ואת בנותיהם לבתי הספר האידישאים. השקפתם על חנוך הבנות, שהביאו עמהם מעולם הישן, מביאה אותם לכך. הבת — לדעת זקוקה לקרא עתון אידי ולכתב אגרת בלשון המדוברת. בהרבה מקרים הבת מכניסה גם את הבן לאותו בית הספר. ועדיין נמנעים אצלנו מלהתריע בגלוי על סכנת בתי ספר אלה. מפני דרכי שלום או מפני רעות עם בני החוג ההוא משתקים את התרעומות. ולא עוד, אלא, שנמצאים בתי ת"ת כאלה, המכניסים לתוך התכנית שלהם גם מ„שופרי" בתי ספר ההם, בכדי לעמוד בהתחרות. הללו רואים את כל הסכנה בצורות התחרות — גוזלים מהם ילדים, וכאותו חנוני מכניסים לתוך החנות גם מסחורות השני. את הסכנה העיקרית אינם רואים. ואם שבתי ת"ת כאלה אין ברכתם מרובה, אבל בזה, שהם מחקים את בתי הספר ההם נהפכים לבתי קלקלה, ומגבירים את הסכנה.

היהודים המתבוללים אף הם התחילו בימים האחרונים לטפל בחנוך. שיטת החנוך שלהם ידועה, הרי מהם ומהקרובים להם יצאה הקריאה: צמצום לתכנית הלמודים. ואם שסכנתם אינה מרובה, שהרי הקהל הרחב שלנו עדיין מתיחס בחשד אליהם ואל מעשיהם, מכל מקום אם לא יקדמו את הסכנה בעוד מועד, יש מקום לחשש שיעשו ויצליחו. הרי רבים מאלה שהתחילו בימים האחרונים להתעסק בחנוך באים מחוגם.

ויש הזלזול החנוכי בלתי־המאורגן. בתי ת"ת לעשרות נמצאים, המונים תלמידים לאלפים, שאין בהם לא תורה ולא שכר התורה. זלזול, עזובה, וערבוביה בהם. מסתפקים שם בלימוד קריאה ו„פרפראות", העלולים להרחיק את הילד היהודי מעל תורתו ומעל עמו. אף סוג זה ידוע לנו ועד עתה לא נעשה נסיון מכריע בכדי לתקן את הקלקלה. הרי הכל יש שם. יש בית, יש חדרים — ובמקומות היכלים ממש — יש תלמידים ויש גם כסף. אף המלאכה אינה מרובה. נוח לתקן מאשר לבנות מחדש.

והרי היחס מצד ההורים אל החנוך העברי של ילדיהם — יחס של שויון נפש מסוכן. הרוב המכריע של ילדי ישראל בכל מקום שהוא באמריקה אינו נהנה חנוך עברי כל עיקר. ואף אלה ההורים, השולחים את ילדיהם לבתי הת"ת, הם עושים זאת מתוך השגות קטנות. אין הם מתענינים בחנוך הילד ואין להם כל רצון בכך. הילד לומד לסירוגין ואינו מסוגל לראות סימן ברכה מימיו, התוצאות של מצב זה אינן טעונות הבלטה יתירה.

תקנת המצב הזה — זוהי שאלת החינוך העברי באמריקה בשעה זו. מלחמה בזלזול המאורגן ושאינו מאורגן ובהדיוטות לדעת — זוהי צורך השעה. אילו היו המורים העברים מתרוממים לגובה תעודתם ומקבלים עליהם את עול האחריות הגדולה ועושים את מלאכתם באמונה ובאהבה, מצטערים בצער הירידה ונלחמים את מלחמת העליה — היה הפתרון מובטח למצב. מורה, המקיים את חובתו, רוכש לחנוך העברי גם את נפש הבן וגם את נפש האב. הילד — כיון שהוא רואה ברכה בלימודיו תשוקתו מתגברת אליהם. האב — לומד הבן ויודע, בא רצון ותוקף אותו והכרת חובתו מתעוררת בו. המופת המטפח הוא הכובש את הלב. ולא זאת בלבד, אלא המורה העברי ההגון יתגבר גם על המכשולים מבפנים. המנהלים של הת"ת יהיו נשמעים לדעתו. דבר זה הוכח מהנסיון. אבל עובדה מעציבה היא, שהדימוראליזאציה הכללית התפשטה גם בין המורים. אין לרוב המורים יחס נפשי לעבודתם. תחת לעמוד בפרץ הם נעשים מסייעים למרחיבי הפרצות.

מחנה המורים, שנתחנכו בבית מדרש למורים של הישיבה, אינו מרובה עדיין במנין; אבל מחנה זה הולך וגדל מדי שנה בשנתו. כל יחיד צריך להכיר את תפקידו. כל מורה מחניכי בית מדרש למורים צריך להיות חלוץ לחנוך עברי דתי משופר ומשוכלל. צריך הוא להיות מחנך, משפיע, סולל דרך. הצבור של המורים צריך לדאג לתקנת החנוך בכלל לפי יכלתו. בעבודה מסורה, בעוז, באמונה, בבטחון ובהכרת האחריות ניצור את הפתרון לשאלת המעשה של החנוך העברי. חניכי בית מדרש למורים צריכים להיות מופת לרבים.

לקוטים

מאת הרב חיים קפלן

רוח החן ותחנונים התוקף את החוטא התוהה על מעשיו, הרך והנעם, החפץ להשלים עם נפשו עם דרישותיו הדתיות והרוחניות ועם כל הקדוש והטוב; השתוחחות הנפש והשתפכותה, געגועיה וכמיהתה לקרבת שדי, התכוננות החוטא לתקן מעותו במעשים טובים ובחסד, אהבה מתעוררת לחבק בזרועותיה עולם. בבקש השב מדרכו הרעה תקון לרוחו הנדכה, כבוד האחרים בהכרת פחיתת מעשיו הוא—כל זה זר להזך מעיקרו, שלא השבת מטהרו. רוח הצדיק הגמור, היא לא כנחל שוטף, סערה לא עכרתהו, שוקט הוא בלי כל תנועה קלה כפני חלקת המים המצלמים את תכלת השמים לטהר, בלי שיפזו ויתנוצצו כנפץ הגלים הנתזים למרחוק, המתפוצצים לנקודות מרהיבות עין בשלל צבעים של צללים ואורות. היופי של רבוי־הגונים הזה שבנפש החוטא המתחרט על חטאו חסר לצדיק הגמור, וזהו שכר העברה כנגד הפסדה, המכריע את בעל־התשובה לכף זכות ומגדלו ומרוממו על מעשיו המקולקלים.

„הקב"ה אמר לאברהם, יפיפית מבני אדם וכו', א"ל צריך אתה להפריש וכו', שיתכבד הזקן בנער" „עד אברהם לא הוי זקנה" (תנחומא וירא).

אמנם גם עד אברהם לא חדלו ישרים באדם, הכרת הבורא מצאה לה מהלכים בכל דור וקבוץ אנושי בלב יחידי סגולה. אולם כל זה לא נשא פרי, לא השפיע על ההמון בכדי להבטיח את הרכוש הרוחני של האנושיות, לא היתה דרך אחרת כי אם לעשותה מורשה למשפחה מיוחדה שתתחנך עליה ותשמר אותו בתור מסורת לאומית חיה. בהגלות ע"י חטא סדום ובנותיה מה רעוע הוא יסוד הסדר הצבורי שאינו נכון על תורת־יושר וצדק מסורתית שאב לבנים יודיע את אמתה, שהדרת הזקנה תהיה חופפת עליה ותוקדש בעיני דור נולד; אחרי עלות בתהו כל העמל שמצא בתוך העיר צדיקים יחידים אנשי־רוח, שיהיו למופת לאדם רב ויורום „דרך ד' לעשות צדקה ומשפט" — מסר הקב"ה תפקיד זה לאבי האומה שיורה ויצוה את „בניו ואת ביתו אחריו"" לשמור ארחות יושר. מה קלושה וחדלת־אונים היא התרבות בפני עצמה בלי מסורה דתית־מוסרית; מה זה גרם לגויים העתיקים ולתרביותיהם שיחרבו ויאבדו אם לא חסר זו המסורת שהיא שקוי עצמות וליח חיים לעם המחזיק בה.

„לא בסבי טעמא ולא ברדרדקי עצה".

הזקנה קנאית ביותר והדעות שהרגלה עליהן קדש הן לה ואינה מקבלת בקרת עליהן; הילדות לא קנתה עוד כללים ועיקרים בחיים ובבא לפניה שאֵלת־חיים חשובה אינה מוצאה בה את ידיה ואת רגליה ואינה באה לידי החלטה.

„תנא דבר." עזאזל שמכפר על עון עוזא ועזיאל"

עוזא ועזיאל, בני־המרום הנפילים, אחרי ירידה המוסרית שלהם שבאה בעקב הנגיעה עם חיי עולם השפל עם החברה האנושית, בקשו את תקונם בהתרחקות מהחברה והצבור, בבדידות הציה, כעין נזירי המדבר החושבים למצא גאולה שלמה בבדידותם. אבל לשוא היה יגיעם ולא היה כל שכר לפעולתם, ועדין „המלאכים הנופלים" ההם תלוים בין השמים והארץ ולא נצולו מהחטא. השלוח לעזאזל, שבו נתכפרו לצבור כל פשעיו ו„מחנה" ישראל טהר לפני קונו בשאת השעיר את עונותיו אל ארץ גזרה „מחוץ למחנה", מלמד אותנו את הלקח הטוב, שהמתרחק מנחלת ה' ופורש מן הצבור מוציא את עצמו מתחום הקדושה אל משכן הטומאה, אל ארץ ציה וצלמות, וסר מה' „השוכן עם עמו בתוך טומאתם".

„שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם ולא המתין לחברו, טורפין לו תפלתו בפניו, שנאמר טורף נפשו באפו הלמענך תעזב ארץ" וכו'.

הפורש מן הצבור ואינו חולה על שבר חברו ומתפלל על טובת עצמו בלבד; זה שאינו מחשב להרגיש את צער האחרים ולהשתתף באבלם ושמחתם ושם כל מעיניו אך בחפציו הוא, ואת חפצי שמים הוא עושה אמצעי להם למען הטות רצון עליון אל רצונו, — הוא כאיוב המתאונן על מר גורלו, בשעה שמקרי חייו הרעים הטילו בלבו סער ושפק. בעת הצלחתו היתה הארץ כגן עדן לפניו, הכל היה נראה לו כ"כ טוב ומסודר יפה בזה העולם הטוב והשלם מכל העולמות האפשריים. אופטימיותו הדתית לא נפגעה ממראות מצוקי שאול המוצאים את האחרים. רק פגעיו הוא שנו את כל השקפת עולמו וכאשר נגעה הרעה עדין לא יכול בשום אופן להשלים עם החיים וחקיהם. מזה מוכח שרגש אהבת האדם היה עמום בקרבו ויראת ה' שהשתבח בה כסתה על אינואיזם מגונה בחשבו שהוא מרכז התבל, שנבראה בשבילו ואם התמוטט מצבו יעתקו השמים ממקומם ויהרסו מוסדי ארץ.

❀ ❀ ❀

בתי הספר העברים באמריקה

מאת ש. טורבוף

בתי הספר העבריים באמריקה צצים ורבים מיום ליום. אין בית כנסת אשר על ידו לא יהיה איזה ת"ת.

המתאימים הם לתעודתם? היש לקוות, שהתלמידים הגומרים את חק למודם בבתי ספר אלה, יצאו ברכוש דתי ולאומי, שיהיה להם לסתרה מהמוקשים הנמצאים על דרכם בחיים?

את כל בתי הספר אפשר לחלק לשני סוגים. סוג א: למוד התפלה, קורטוב של כתבי הקדש ע"פ שטת התרגום, דינים ידועים, הפטרה וחסל. בתי ספר אלה ירשו את חסרונותיו של ה„חדר", אבל לא את מעלותיו: בה בשעה שהילד היה לומד ב„חדר" מהבקר עד הערב, הרי הילד העברי באמריקה לומד בת"ת רק שעה ועשרים רגע. בה בשעה שהילד ב„חדר" היה נמצא בסביבה ספוגה ביהדות, הרי הילד העברי באמריקה שקוע בסביבה חולונית וזרה ואוכלת היהדות.

מה בין שם לכאן? שם מכל פנות החיים נשקפה יהדות. בא הילד, הרי זה מצא יהודים עוסקים בתורה. הנגון העצוב של הגמרא השתפך בחלל בית המדרש ונרשם בנפש הרכה של הילד. הנגון העצוב היה צורר את הילד בכנפיו ומשעשע את דמיונו במחזות העבר, בזכרונות קדומים, ששמע אותם מפי הוריו ומפי מוריו. והשבת!? כמה היתה משפיעה השבת על הנפש הרכה של הילד! דממת הרחוב, קבלת השבת היו יותר משפיעות על נפש הילד מאלף נאומים של מורים. ומה מוצא הילד העברי באמריקה, בבית הכנסת? הוא מוצא: בית כנסת יפה, יהודים מקושטים, נגונים יפים, אבל חסר בו התוך, הנשמה . . . ובבית? האב עוסק בעבודתו בשבת כבכל ימות השבוע, הוא עושה את שבתו חול. ומהיכן יבא לילד העברי באמריקה המזון הרוחני שלו? המלימוד של שעה וחצי שבת"ת שלנו?

והנה הסוג השני של בתי הספר. הללו מודרניים הם, כביכול. הם אינם מסתפקים בלמוד עברי בלבד, אלא הם נותנים לילד את „המפתח", היינו לימוד השפה. בית ספר זה עשוי בדמותו של בית הספר אשר בליטה ובפולין. גם המורים משם וגם ספרי הלמוד משם, אבל שכחו, כי מה שהיה טוב באירופה ספק אם הוא מתאים לאמריקה. הילד העברי באמריקה לומד

בבית ספר עברי לרוב שתי שנים, ושעה ועשרים רגע ליום, ואיך אפשר להקנות לילד באמריקה ידיעת השפה עד כדי שתהיה לו ל„מפתח" — לפתח את שערי האוצרות שלנו . . .

מלבד זאת אין בידינו ספרי למוד. הכרסתומתיות, שאנו משתמשים בהן כאן, כפי שאמרתי שאולות מאירופה, מתחילות ב„החתול והכלב" וגומרות ב„הילד רוחץ, הילד סורק" וכו', ומלאים ספורים שאין רוח הילדות נודף מהם וגם המעולים שבספרי הלמוד אינם מתאימים אל מהלך רוחו ועולם המושגים של התלמיד מגיל הנערות ואשר אינו מקבל את התפתחותו בהדרגה. הילד העברי באמריקה מקבל את התפתחותו בבית הספר הכללי וכשהוא נכנס אל בית הספר העברי, הוא כבר מגיל בכיר מעשר ומעלה. הספורים שבספרי הלמוד, אינם יכולים לענין אותו. ואם המורה אינו יודע לענין את הילד בענינים אחרים הריהו מפהק או משתובב.

עוד קלקלה אחת נשקפת לדור הצעיר העברי באמריקה, וזוהי טמטום הכשרון, אנחנו היהודים הצטינו תמיד בעמקות ובחריפות, והכשרון הזה, הודות לחנוך השטחי שהילד העברי מקבל בבית הספר העממי הולך ומתנון. הרי זו עובדה מעציבה שהתלמיד היהודי כאן מגבל בהשקפותיו.

יש כאלה האומרים: „זהו סימן לטובה, לפי דעתם, הגלות המרה הולידה בנו כשרון כזה, כי העם הבריא המחובר לקרקעו, אינו יודע גלגולים כאלה ו„התעמלות המח" כזאת. הדעה הזאת מוטעת לגמרי. העמקות והחריפות מקומן בתלמוד בבלי וירושלמי כשעם ישראל היה עוד מחובר לקרקעו ואת היניקה הרוחנית קבל מארץ ישראל ולא מן הגלות. מראה נפש זה קבוע בעצם קיומו של העם. מצבו המדיני המיוחד היה ביוצרו. עם קטן ודל מוקף מעמים אחרים חזקים בעלי תרבויות מפותחות. כלם עובדי ע"ז והעם הקטן הזה לוחם את מלחמת אמונתו באל אחד. עומד על דעתו ואינו זז ממקומו. זהו מופת היותר חותך שמתחילת ברייתו מחנן עם ישראל בכשרון העמקות . . .

מהו אפיו של ה„פובליק סקול"? ומהו הולד שנכון לצאת לאויר העולם? ה„פובליק סקול" זה אינו בית ספר לאומי עם חותם אופי מיוחד, פרי יצירתו של עם אינדיבידואלי, כי באמריקה אין עם אלא עמים, ובתי ספר זה אמצעי להמית את האינדיבידואליות של כל עם ולברא יצירה חדשה, זהו כור לטמיעה מתוך השקפה ממשלתית אולי הצדק אתם. אבל מה שנוגע לעמים שיש להם קולטורה משלהם, הם לא ירויחו כי אם יפסידו; מבית ספר זה יולד לא ילד שלם כי אם בריה משונה.

בית הספר העברי באמריקה עומד במלחמה גלויה עם ה„פובליק סקוהל". בית הספר האנגלי מושך את העברי אל הטמיעה, אל ההתבוללות ובית הספר העברי מושך את הילד אל מקור מחצבתו. המוכשר בית ספר כזה שיש לנו עכשיו לעמוד במלחמה? היכולים אנו לקוות, כי בתי הספר העברים באמריקה המעלים על המזלג לילד את כל שבע החכמות במשך שעה ועשרים רגע, ימשיכו את ההתפתחות של הילד העברי ויכשירו אותו אל חיים דתיים ולאומיים שיהיו לו די כחות חיוניים בעת צרה? איזה בית ספר נחוץ לנו? זהו בית ספר הנקרא בשם „ישיבה" או „פרוקיאל סקוהל" הילד ימצא בבית הספר לא שעה ועשרים רגע כי ארבע או חמש שעות. החנוך העברי, לא יהיה איזה דבר טפל כי אם עיקרי. הילד ימצא בסביבה עברית כמעט כל היום ובזה שיקבל את החנוך בישיבה ולא רק את הידיעות העבריות כי אם גם את הידיעות הכלליות בזה נציל אותו מהשפעתה של איזו מורה אנגלית, המשתדלת לא רק להקנות לילד את הלמודים אלא גם לחנכו. הלמודים כמו כתבי הקדש, תלמוד, דה"י וידיעת השפה יתפשו בבתי־ספר כאלה את המקום הראשון ואז נקוה כי החוט הנמשך מאלפי דורות לא ינתק ויהיה לנו דור צעיר עברי אמתי המסור לדתו, לעמו ולארצו בכל לבו ונפשו.

המסיימים

שורה ראשונה (מימין לשמאל) ז. וויינר, נ. פרישברג, ח. כהן, י. הוברלנד, י. שוסהיים. שורה שניה (מימין לשמאל) ש. קולודנר, ש. גוטמן, א. פרוסטקוף, י. לוין, א. לוקשטיין, ש. פרידמן. שורה שלישית (מל"ש) ב. כהן, מ. זלדנר, גולדפרב.

מאת המסיימים

מאת נ. צ. פרישברג

מסימים! מה נהדרה המלה הזאת ומה מקסימה! אליה נשאנו את נפשנו מן היום שהתחלנו את חק הלמודים בבית המדרש למורים ולשמע צלצולה שאפנו זה חמש שנים.

ואולם — עכשיו כשזכינו להגיע אל מחוז חפצנו — עת לנו לשאל: מה הוא הדבר אשר זכינו לו, ומה אנו אומרים לעשות ברכוש זה שקנינו לנו בעמל של חמש שנות נעורים? האם אנו מתיחסים אל כל זה כאל מפעל סתם שעלה בידינו לגמר וכיון שגמרנו אותו נסתלק ממנו ומעל העוזרים לנו רק בהבעת תודה? האם נחשב רק לקבל את תעודותינו, וחסל? לא ולא! אנו עורכים באמת כעין סיום התורה. בו ברגע שגומרים „לעיני כל ישראל" מתחילים „בראשית ברא". עצם הסיום הוא סימן להתחלה. הוא פותח לנו תקופה חדשה, תקופת הכשרת עצמנו — למלחמה הגדולה של קיום אומתנו. תיכף אחרי סיום התורה נוהגים לקרא „חזק, חזק, ונתחזק". וגם אנו, בו ברגע שאנחנו מסימים בשמחה את חק הלמודים בבית המדרש עלינו לאזר את חלצינו, לשקד ביתר עז וביתר מרץ על למוד התורה לכל ענפיה. ונקרא זה לזה: חזקו, ונתחזק, אחים! עוד לא גמרנו את המלאכה. עוד רב ממנו הדרך עד שנוכל למלא באמונה את העבודה הכבדה שהוטלה עלינו להיות מורים לילדי ישראל.

יודעים אנחנו שלא דבר קל אנחנו מקבלים עלינו. מכירים אנו את מצב החנוך העברי באמריקה, ביחוד מן העת שדלתות אמריקה נעולות על מסגר ואותו המעין שממנו שאבנו את חיינו עד כאן כמעט שנסתם. גם עכשו בשעה שיש לנו עוד מספר מורים ומנהיגים מן המרכזים הישנים עדיין לקוי מצב החנוך ורחוק מן המדרגה הראויה, מדרגה שיש בה כדי להבטיח את קיום החנוך העברי באמריקה. רואים אנו את העזובה, הרבה בכרם הנוער. כי פעולות החנוך אינן מקיפות אלא חלק מילדינו בני גיל בית־הספר, ואף חלק זה רק נגע בהם נגיעה שאין בה כדי הצלת הנפש, נגיעה שאולי היא מצילה את הגוף היהודי, כלומר שהמתחנכים ישארו בתוך עמם. אבל בקנין כזה, ברכישת הגוף אין הרבה להתפאר. ר' חנינא בן טרדיון — טרם צאת נפשו, קרא בתרועת נצחון „גוילים נשרפים ואותיות פורחות". ברגעו האחרון מצא את נחמתו בזה שהציל את נשמת התורה, את נשמת האומה. הוא ידע

שכל עוד שהנשמה קימת בלי כל ספק ישאר גם הגוף. ואולם באפיסת הנשמה...

עלינו להכיר את חובותינו בשעה קשה זו. יודעים אנחנו שהחיים והמות ביד בית הספר וביד המורה, אם נעמיד בתי ספר הגונים אז נציל את היהדות באמריקה. אמנם רכים אנו בשנים ומחוסרי נסיון בין בהוראה ובין בחנוך בכלל. והאחריות שאנו מקבלים על עצמנו גדולה עד מאד. האם נעמד בנסיון? אנחנו מאמינים שכן. אנו מרגישים את הדם הצעיר שוטף דרך כל עורקינו, ואנו מקוים שבהכנסת דם חדש בשדה החנוך נצליח למלא הרבה ממה שהיה חסר עד כה.

ואל נאמר „אם הראשונים לא הצליחו, האחרונים על אחת כמה וכמה". אם לא עלה בידי האריות להקים יהדות שלמה ומשוכללה, איזה סכוי יש לשועלים להצליח? עלינו לזכר שהראשונים הם חלוצים, וחלוצים אינם אלא מפלסי נתיב ומישרי אורח לבאים אחריהם. קבוצת המחנכים הראשונה שבאה לארץ מצאה כאן יהדות כמעט ריקה מכל. הם נמצאו במצב של יוצרים שאין להם מכשירים, בנאים ואין להם לבנים, במצב של „תבן אין נתן לעבדיך ולבנים אומרים עשו". והצרה היותר גדולה שאיש לא אמר להם גם לעשות. הם נתקלו ביהדות שפשטה את הרגל, בצעירים אשר לא ראו מימיהם צורת מלה עברית, בילדים אשר לא ידעו אפילו שיש להם שפה משלהם, ובאבות אשר לא רצו ללמדם. ועליהם, על החלוצים האלה היה לסול את הדרך. עליהם היה לעורר את הנפש הנרדמה של היהודי האמריקאי, לקדש את העם לחנוך עברי. ומובן שלא יכלו, אף לא קוו ליצר תיכף יהדות שלמה ומתוקנה. הם בקשו רק לנטע את הזרע, להשקות אותו, ולכלכלו עד אשר יגדל ויהיה לעץ רב הענפים ורב העלים. דור אחד עבר. הזרע צמח ועשה ענפים. וכבר פה ושם צצים ונראים בכורי הפרי ראשית אונם של החלוצים. ובכן, אין להתאונן על עבודתם של הראשונים ואל לנו ללמד מזה חובה על עצמנו . אדרבה, עובדה זו מחזקת את ידינו. אנחנו מסיימי בית המדרש למורים יוצאים עתה על שדה המערכה להמשיך את עבודת הקודמים לנו. הרבה חומר מוכן לפנינו, אם גם לא כל החמר. הרבה דרכים סלולות לפנינו, אם גם נשאר עוד מקום רב להתגדר. אולם נזכר נא כי עבודתנו דורשת מאתנו אהבה, אמץ לב, ומסירת נפש.

הדרך שלפנינו ארוכה, והרבה אבני נגף מונחים עליה. ואולם, לדעתי, המסוכן במכשולים, לפי שעה, הוא בעון הכפירה בנצחיות ישראל המתגלה בצורות שונות בחונים ידועים. פעם מדבר דברים ברורים ופעם ישים לו סתר פנים. פעם הוא מנבא בדעת ובהכרה ופעם מתוך חולשה ורפיון רוח. לא אחת אנו קוראים בכתבי העת היהודים מאמרים, או שומעים דרשות

מעל הבימה, ה„מוכיחים" שחוט קיומנו הולך ומתרפה מיום ליום, ושהננו נמצאים עכשיו במצב של גסיסה. הגיע הדבר לידי כך שנביאים כאלה עומדים ושעון בידיהם ומקציבים לעם ישראל זמן קבוע שיש לו לחיות. זה אומר שבעים שנה, וזה — מאה, רק שאלת הזמן היא אצלם. אולם מנביאי השקר האלה עדיין לא נשקפה לנו סכנה גדולה. כאלה היו בכל התקופות, ואולם הרבה יותר מסוכנים לנו אוהבינו המדומים „הקנאים הלאומיים", אלה הגומלים לנו חסד ומבטיחים לנו שאמנם לעולם לא נכלה ולא נשמד. עוד חיה נחיה ועוד פרה נפרה. אבל לא בגלות, כי אם בארץ ישראל, והיהדות בגלות אין לה עוד זכות הקיום. מאלה ה„נביאים" צריכים אנו להשמר, כי רק חורשי רעה הם, אם גם מבלי דעת, וכל טוב לא יגיענו מהם.

מלחמה לנו ברפורמיים, מלחמה לנו באידישיסטים, אולם אלה אינם קשים לנו כל כך, מפני שהם גלויים. אנו עומדים למולם מחנה מול מחנה. אבל המתיאשים לא מחנה הם, אלא מעורבים הם אתנו, יושבים בתוך עמם. נתקימו בהם דברי הנביא: „אויבי איש אנשי ביתו".

האויבים הגלויים שלנו יש לכל אחד עמדה קבועה משלו, כל אחד מרים איזה דגל וכותב על דגלו אידיאות, תעודות ומטרות, ולפי דבריהם גם הם חפצים בקיום ישראל — על פי דרכם. יודעים אנו כמה הזיקה הרפורמיות ליהדות, כמה מזיקה לה האידישיזם, וכמה ראות עלולות עוד שתיהן לגרם. אבל נגד העיקרים שלהם אנו נלחמים. יש בידינו להראות שעיקריהם כוזבים הם ואת האידיאות שלהם ישא רוח. דגלם שהורם בגלוי הוא המטרה לחצינו, ואנו בטוחים שהאמת אשר אתנו תנצח.

אולם המתיאשים הם סתם אבר מדולדל. אין להם לא אידיאה ולא מטרה, אין להם כל חפץ וכל תפקיד בחיים, אלא הם עומדים ונאנחים, כואבים על שבר עמם.

כת המתיאשים, אם אפשר לקרא אותם בשם כת, מתלבשת באדרתנו, מתכסת בצעיף אוהב, ואין אנו יודעים אותה להזהר ממנה. אין אנו רואים את החרב הצפונה מתחת לבגד. בדברי חלקות תוליך את לבנו שולל אחריה, ובלא יודעים תוכל להרגנו בנקל. המתיאשים הללו אינם אורבים לנפשנו, אבל הם עולים כרקב בעצמותינו. המלחמה הפסיבית שלהם קשה יותר ממלחמה אקטיבית.

ואולם נבחן נא את שרשי היאוש הזה עד כמה הם משרשים בעמק החיים ועד כמה הם חזקים באמת. טוענים שמעולם לא נמצא ישראל במצב רע כמו עתה. מעולם לא רחפה עליהם הסכנה כמו שהיא מרחפת עכשו. מרכז היהדות שהיה קים מאות בשנים באירופה חרב עד היסוד ולעולם לא יקום

עוד לתחיה, ובאותה שעה לא נוצר עדיין מרכז אחר. בכל דברי ימינו כשבאה ירידה רוחנית בארץ אחת, אנו רואים תיכף עליה במקום אחר. כשנהרס המרכז בא"י אחרי רבי, מצא לו מפלט בבבל, ומשם עבר לספרד, מספרד לצרפת, לאשכנז, וכן הלאה. שלש גלויות כלליות גלה עם ישראל אולם באמת השכינה גולה בכל תקופה ותקופה. עד שנדלדל מרכז אחד, הנה כבר הפיע על האופק מרכז שני שלם ומפותח במקום אחר. לא כן בדורנו. בעוד שהיהדות האירופאית גוססת, אין לה ממלא מקום, אין מרכז אחר ליהדות להאחז בו. בא"י עוד קטן הישוב ודל, ואי אפשר לקוות שמישוב קטן כזה תצמח בקרוב ישועה לכל העם. ובאמריקה לא נבראה יהדות שלמה, רק דלדולי יהדות פה ושם. כאלו השכינה, כביכול, גולה ממקום למקום ואין אוסף אותה אל ביתו. ובכן צריך לכוף את ראשנו ולחכות לסוף.

כזאת וכזאת טוענים המתיאשים, ואנו לא נבוא להכחיש את המציאות המעציבה. ודאי עת צרה היא ליעקב, אבל לא חדשה היא. בכל שנות גלותנו היו הרבה עליות וירידות, וגם לא חדשים הם המנבאים רע, אפילו בעת שחיו אבותינו בארצם נמצאו מפקפקים בקיום העם. עליהם אמר ישעיה „אם לא תאמינו — כי לא תאמנו". יחזקאל עשה אותם לנושא חזיונו הנפלא, חזון „העצמות היבשות," ואם אז, בימי נעוריו של העם, שלא היה עוד מלומד ביסורי גלות, החליף כח, עכשו — אחרי נסיונות של גלות ארוכה, אחרי אשר פעמים רבות הכזיב את נביאי השקר — על אחת כמה וכמה. האמת היא, שהמתנבאים רואים קודם כל את כליון עצמם. אנשים חסרי כח נכנעים ל„גורל" ואינם מתעוררים למרד בו, אין המצב הרע מעורר אותם

אין כל סבה להאמין שכבר עברה וחלפה היהדות האירופאית, ואין לה תקומה עוד. ביחוד — מי זה יכול לחדר אל תוך צפוני העתיד עכשיו — בשעה שהיהדות האירופאית עדיין עומדת בקשר המלחמה ועדיין לא נואשה. אולם הנה כבר גדלים מרכזים אחרים, עולים ומתפתחים לאט לאט ואין כל צדקה לבטל אותם בתור מפלסי נתיב לתקופה פוריה. אין צריך בשלשלת ארוכה של ישיבות ובתי חנוך בכדי להקים מרכז. ישיבת יבנה אחת היתה בכל אותו הדור ובכל זאת עלה בידה „לטוות הלאה את חוט הזהב של כנסת ישראל". ישיבה אחת דיה בהתחלה, וממנה תצא תורה. את ארץ ישראל עם בתי החנוך הרבים ובראשם הישיבות הגדולות והמכללה על הר הצופים בודאי שאין לבטל. וכאן באמריקה רואים אנו בתור מוסד עליון ליהדות את ישיבת רבנו יצחק אלחנן שכבר עכשו היא תופסת מקום בתור מרכז לתורה, שאליה מכוונות עבודת כל הישיבות הקטנות והרבה מבתי הת"ת המשובחים.

ואנחנו הננו מראשית טפוחי המרכז הצעיר הזה. מראשית אונו של המוסד הקדוש, בית המדרש למורים לישיבת רבנו יצחק אלחנן, זכינו להתאבק באפר רגליהם של גדולי התורה והחכמה, של יוצרי ומפרנסי החנוך העברי באמריקה, לא „טיטשערס" עמדו לפנינו בבית המדרש למורים כי אם מנהיגים ומורי דרך, אשר עמדו תמיד מול עינינו כסמל מבריק. תמיד תעמדנה לעינינו למופת תמונותיהם של המורים בעמדם לפנינו ובהורותם אותנו את תורתם.

מורינו היקרים! ראינו אתכם משקיעים את כל חייכם בנו בתקוה אחת לחנך עברים נאמנים ומנהיגים מומחים.

יהי רצון שתוחלתכם לא תכזב.

ולכם הורים יקרים — מה נאמר ומה נדבר? אין אנו יכולים אף לפתח את פינו. שפעת רגשותנו שמה מחנק לגרוננו. ורק הגה קצר — וביחד עם זה ארך עד בלי סוף — מתמלט מאליו מתוך לבנו: **תודה!!!**

הורינו, מורינו, בית מדרשנו! חרשתם בזעת אפכם, כלכלתם אותנו ימים כלילות, פרנסתם אותנו כאם רחמניה. איך ובמה נשלם לכם? אין בידינו כלום, בלתי אם תשוקה עזה ללמד וללמד, להתמסר לתורה ולחנוך העברי בכל לבבנו ובכל נשמתנו. במרצנו זה הננו יוצאים מאת פניכם, אבל איננו עוזבים אתכם. לאורכם אשר הצתם בלבנו נלך תמיד מחיל אל חיל.

בשם המסימים

נפתלי צבי פרישברג.

בית מדרש למורים

מאת נ. ב. אבראמס

בית המדרש למורים המתקיים עכשיו על יד הישיבה, נוסד על ידי הסתדרות המזרחי בשנת תרע"ז. אותה השנה מציינת בלי ספק תקופה חדשה בהתקדמות החנוך באמריקה. באותם הימים מעטים היו אלה אשר דרשו לחנוך עברי גבוה. מוסד עברי גבוה במשמעותה הרחבה של המלה הזאת לא היה אז במציאות. וגם בתי ספר עברים מעולים לא היו אז במספר מרובה. מספר הישיבות הקטנות היה מעט מאד. מצב ההוראה בבתי הת"ת היה בשפל המדרגה. לא היה כמעט זכר ללמוד התלמוד ולמודים גבוהים אחרים בבתי הספר שהתקימו אז.

עם זה הורגש אז מחסר גדול במורים עברים. בימים ההם ימות המלחמה, נסגרו דלתות אמריקה ומורים עברים חדלו לבוא הנה מארצות אירופה. אז היו גם כן ימי חשבון הנפש ליהודים באמריקה. היהדות באמריקה התחילה אז לבקש את תקנת עצמה שלא תהיה תלויה בצרכיה הרוחנים בארצות אחרות. אז התחילה תנועה ליצר כאן מוסדות חנוכיים אשר יספיקו ליהדות האמריקאית מורי דרך מגדולי הארץ.

ושוב התחילו אז להכיר בצרך של מחנכים עברים אשר יהיו נאמנים לתורה ולכל קדשי האומה. ונולד אז גם הצרך וגם הרעיון של יסוד בית מדרש למורים אשר יחנך מורים עבריים חרדים על דתנו ושלמים בהשכלתם העברית.

הסתדרות ה„מזרחי" שהיא היהדות החרדית המאורגנת קבלה עליה להוציא לפועל את הרעיון הזה. ועידת המזרחי שהיתה בשנת תרע"ז החליטה על פי הצעת נשיאה הרב מאיר ברלין ליסד בית מדרש למורים. ובחדש אייר בשנה ההיא נפתח **בית המדרש למורים האורתודוכסי הראשון בכל ארצות הגולה.**

בחבר המורים היו: הרב יעקב לווינסון, דר. מאיר וואקסמן, דר. יחיאל קפלן ומר י. ביימל.

נפתחו שתי המחלקות הראשונות, במספר קטן של תלמידים — שנים עשר, בבית ה„מזרחי" שהיה באותו זמן ב86 רחוב אורטשרד. התלמידים היו מבקרים לפני הצהרים את בית הספר הגבוה הכללי והלמודים העבריים היו

נלמדים אחר הצהרים לפי הסדר הזה: בכל ימות השבוע בשעות 5-8 וביום הראשון בבקר בשעות 9-2. תכנית הלמודים כללה: תורה נביאים, תלמוד אגדה, עברית, דקדוק, דברי ימי ישראל, דינים, מוסר וזמרה.

בראשית שנת תרע"ח נפתחה המחלקה השלישית ובתכנית נכנסו למודים חדשים: תולדות הספרות העברית, ופדגוגיה. להוראת הסגנון העברי ולפסיכולוגיה חנוכית נתקבל אז מר א. נ. פרלברג.

בראשית שנת תר"פ נפתחה המחלקה הרביעית.

עם ראשית שנת תרפ"א בא שנוי גדול במוסד הזה. בית המדרש למורים עבר אז תחת ההנהלה המשותפת של הסתדרות המזרחי וישיבת ר' יצחק אלחנן. על פי התכנית שעבדה ע"י ראשי הישיבה וראשי המזרחי, היו תלמידי בית המדרש למורים צריכים לבקר את בית הספר הגבוה שעל יד הישיבה אחר הצהרים, ובמקום השעות שאחר הצהרים נקבעו הלמודים העבריים לפני הצהרים. על פי הסדר החדש, נתרבו גם השעות ללמודים העבריים. גם תכנית הלמודים נתרחבה בלמודים חדשים. באותה השנה נוספו כוחות הוראה חדשים: דר. מ. זיידעל, דר. ש. צייטלין ודר. פ. הורגין.

בית המדרש למורים נמצא אז ב„בית המזרחי החדש ברחוב השני", מספר התלמידים עלה עד חמשים. בחוה"מ סכות שנת תרפ"א הוחג חג הסיום הראשון. שבעה תלמידים גמרו את חק למודם, כלם ידועים עכשיו למורים מצוינים. הללו הם בני המחזור הראשון: משה גוטבלט; שלמה דין; אברהם האלקין; י. העלפגאט; אברהם יאקובסון; יוסף לעווין; י. סמך.

אז באו ימים קשים מאד למוסד הזה שכבר הספיק להתאחז באדמתו ולקנות לעצמו עמדה חשובה בעולם החנוך בארץ זו. ועידת המזרחי בשנת תרפ"ב החליטה לרכז את עבודתה בבנין הארץ ולהפסיק את תמיכת ההסתדרות לבית המדרש למורים. סכנה של כליון רחפה על המוסד הזה, ואולם המורים והתלמידים החליטו אז להמשיך את קיומו של המוסד **בכחות עצמם**. הסתדרות המזרחי הסכימה להשאיר את המוסד ב„בית המזרחי", ובהשתדלות הרב מאיר ברלין נוסד ועד מיוחד לדאג למצבו החמרי של בית המדרש למורים. בראש הועד עמד העסקן הידוע מר. נתן למפרט, שהוא עכשיו נשיא הישיבה למעשה.

ואולם הועד הזה לא הצליח הרבה בעבודתו, אבל בכל זאת לא עזבו המורים את משמרתם. ובסבלנות, בעקשנות ובהתלהבות המשיכו את עבודתם הקדושה וקוו לאחרית טובה. במצב כזה התקים המוסד במשך כל השנה ההיא, ולא לבד שלא הופחת שום למוד מהתכנית אלא שנותסף בזמן ההוא מורה חדש הד"ר זיידמן. במקום הרב לווינסון שהיה מוכרח

לעזב את משרתו נבחר הדר. יחיאל קפלן בתור ראש המוסד. מר חיים גרינשטיין שמש בתור מזכיר המוסד.

כל אותו הזמן נהלו משא ומתן עם ראשי הישיבה שבית המדרש למורים יעבר לרשות הישיבה. המשא ומתן הזה נגמר בהצלחה, ובית המדרש למורים עבר באותה השנה לרשות הישיבה. עם שנוי רשות זה באה תמורה בסדר המחלקות. בהתחשב עם התנאים המיוחדים של המוסד והנסיונות שנעשו במוסדות חנוכיים מסוג זה החליטו לאחד את מחלקות א׳ וב׳ וכמו כן את מחלקות ג׳ וד׳ ולקבע להן תכנית בת שתי שנים. שום למוד מתכנית הלמודים לא הוחסר. על ידי כך נצטמצמו כחות ההוראה ונתנה האפשרות להרחיב עוד יותר את תכנית הלמודים.

בשנת הלמודים של תרפ״ג גדל מספר התלמידים של בית מדרש למורים ובא שנוי בחבר המורים. דר. זיידל יצא באותה שנה לבלטימור לכהן בתור מפקח כללי של בתי הספר העבריים בבלטימור.

בשנת תרפ״ד נתרבה מספר התלמידים כל כך עד שהיו מוכרחים לחלק את המחלקות א׳ וב׳, אולם ההפרדה הזאת לא באה בבת אחת. מתחילה חלקו את המחלקות רק בלמוד השפה ובלמוד התלמוד. אז נפתחה גם כן מחלקה ה׳ וקבעו לה תכנית למורים מיוחדת לעשר שעות לשבוע. באותה שנה נתקבלו שני מורים חדשים: הרב חיים קפלן לתלמוד, ומר אברהם שוער לעברית. דר. פנחס חורגין נבחר למנהל בית המדרש למורים.

בחנוכה של אותה השנה חל חג הסיום של הישיבה ושל בית המדרש למורים. מאותו זמן ואילך נקבע המנהג שחג הסיום של בית מדרש למורים יהיה יחד עם חג הסיום של הישיבה. המסימים של אותה השנה:

אורצקי, גרשון; בירדמן, משה; זאלט, אהרן; זיזור, אברהם; חזן, טוביה; לווינסון, שלמה; מרגלין, יצחק; משיוף, חיים; סילר, פנחס; סקולר, נ.; גרינשטיין, שמואל.

תקונים חדשים הוכנסו אז לבית המדרש למורים. נתיסדה אז הסתדרות התלמידים לשם סדור החיים הפנימיים של התלמידים בבית הספר. הנשיא הראשון היה תלמיד המחלקה ה׳, יוסף סימנופסקי. שורה של הרצאות נתנה לתלמידי בית המדרש למורים. המרצים: ראש הישיבה הרב דר. ב. רעוועל; הרב מאיר ברלין, נשיא המזרחי; דר. מ. וואקסמאן; מר י. ז. פרישברג; ומר גדליה בובליק, עורך ה„טגבלט״.

עם התחלת הלמודים של שנת תרפ״ד-תרפ״ה גדל מספר התלמידים והוכנסו תקונים רבים בסדר החצוני של בית מדרש למורים. הבקור בכל המחלקות ובכל הלמודים נעשה חובה חמורה. שנוים באו גם כן בהוראת

למודים אחרים וביחוד בהוראת הלשון והספרות. הסתדרות התלמידים באותה שנה הראתה תנועה מרבה. נערכו הרצאות רבות על נושאים חנוכיים וכלליים ונשפים בחג החנוכה ובחג הפורים. באותה שנה הוציאה ההסתדרות את הקובץ הספרותי הראשון של המסימים בשם „ניר" אשר הכיל מאמרים מאת ראש הישיבה, המורים והתלמידים האלה: „החנוך העברי — דר. דוב רעוועל; תינוק בן יום אחד — דר. יחיאל קפלן; חובתו של המורה העברי — הרב יעקב לוינסון; שמות — דר. משה זיידל; שני באורים — הרב חיים קפלן; עם צלילי הפעמון (שיר) — מר א. נ. פרלברג; פרחי גן העדן (אגדה) — אברהם שוער; אל המסימים — דר. פנחס חורגין, מנהל בית המדרש למורים; פילון — א. פיינרמן; היהודים בימי הבינים — י. נוביגרודסקי השפעת הגזרות והרדיפות בימי הבינים על חיי היהודים — א. גולר; דרך החלון (זכרונות) — ב. איצקוביץ; מבין סבכי היער (ציור) — א. זלינס; חזון ליל (ציור) — א. שוורצמן; דברים אחדים מאת המסימים — מ. טרוצקי; ל"ג בעומר במירון (מחיי ארץ ישראל) — ש. ציון; פעמי האביב (שיר) — מ. טרוצקי; ועדיין אני דוחה (מפנקסו של תלמיד) —נ. צ. פרישברג; מעל הר הורדום — א. מרגלית.

אל חבר המורים נוסף הדר. ב. דרכמן, לתורת הפדגוגיה. בתור מזכיר של בית מדרש למורים נתמנה אז כותב הדברים האלה. בסוף אותה השנה נתיסדה התאחדות המסימים של בית המדרש למורים לשם עבודה חנוכית כללית וחזוק מעמדם של המורים והמסימים וסיוע לבית המדרש למורים.

בקיץ של אותה השנה נפתחו שעורים גבוהים בתלמוד ולמודים אחרים למסימי בית המדרש למורים. ראש הישיבה הרב דר. רעוועל הרצה על „הכיתות בישראל"; תלמוד — הוריות — הרב יעקב לוינסון; דברי ימי ישראל — דר. ש. צייטלין; ראשית למודי השפה הערבית וחובת הלבבות — דר. ש. גאנז.

בשנת הלמודים תרפ"ה־תרפ"ו נשלמה הפרדת מחלקות א' וב', ומחלקות ג' וד' נפרדו לעברית ותלמוד. נפתחה הספריה המיוחדה של בית המדרש למורים העומדת תחת השגחת הסתדרות התלמידים. לספרנים הראשונים נבחרו התלמידים ש. פרידמאן וש. ראבינוביץ, אשר עשו עבודה נפלאה בסדור הספריה. הסתדרות התלמידים הצטינה בשנה זו. הרצאות אחרות נערכו תחת השגחת ההסתדרות. המרצים: מר ניסן בכר; דר. יונג; הרב יעקב לוינסון; מר י. ז. פרישברג וח. נ. ביאליק.

הפקידים של הסתדרות התלמידים:

נ. צ. פרישברג — נשיא

מ. זלדנר — סגן נשיא

ש. גוטמן — מזכיר

א. ספיווק — גזבר

א. פרוסטקוף — מפקח על התעמלות

ז. וויינער — עורך

ש. פרידמאן) הספרנים
ש. ראבינוביץ)

אל חבר המורים נתוספו:

הרב גולומבק; מר ש. זאר; מר טורבוף; הרב קורקוביץ ופרופיסור גילדין לשירה.

בכ"א אדר של אותה השנה הוחג חג הסיום של הישיבה ושל בית המדרש למורים. עשרים ואחד תלמיד סימו את למודם בבית המדרש למורים, שמות המסימים:

אבראמוביץ, חיים; אטוצקי, מיכאל; איצקוביץ, בנימין; בוקסנבוים, יוסף; ברוין, ברוך; גורדוס, ראובן; וואלפין, אפרים; זינגר, אשר; חזן, אברהם; טרוצקי, מיכאל; נוביגרודסקי, יהושע; סימונופסקי, יוסף; פורער, מנחם; פיינרמן, אברהם; פפר, שלמה; פרוסטקוף, שמעון; קליינמן, יוסף; קסלר, אהרן; שוורצמן, אפרים; שטרנליכט, משה.

חברי ההתאחדות ערכו משתה נהדר לכבוד המסימים של אותה השנה. כל המורים השתתפו במשתה ונאמו על ערך היום.

הלמודים וסדר השעות בשנת תרפ"ה־תרפ"ו.

הלמודים הם: — תורה; נך; גמרא; עברית; דברי ימי ישראל; דקדוק; דינים; דברי ימי הספרות; תורת החנוך; ארמית; אגדה; פסיכילוגיה חנוכית; הוראה מעשית; דעות ומוסר; מדרש; זמרה.

סדר השעות:

מחלקה א

יום א	יום ב
9-11 — תלמוד — הרב קורקוביץ	9-10 — דינים — הרב ח' קפלן
11-12 — חומש — דר. חורגין	10-12 — תלמוד — הרב קורקוביץ
1-2 — שנון תלמוד — הרב קורקוביץ	1-2 — נ"ך — מר טורבוף
2-3 — דקדוק — מר שוער	2-3 — עברית — מר שוער

חברי המערכת

(מימין לשמאל) נ. צ. פרישברג — סגן עורך; י. הוברלנד — עורך אומנתי; ז. ווינר — עורך ראשי; ב. הורבין - מנהל מסחרי.

יום ג

9-11 — תלמוד — הרב קורקוביץ
11-12 — שנון עברית — מר שוער
1-2 — היסטוריה — מר טורבוף
2-3 — עברית — מר שוער

יום ד

9-11 — תלמוד — הרב קורקוביץ
11-12 — נ"ך — מר טורבוף
1-2 — היסטוריה — מר טורבוף
2-3 — עברית — מר. שוער

יום ה

9-11 — תלמוד — הרב קורקוביץ
11-12 — חומש — דר. חורגין
1-2 — היסטוריה — מר טורבוף

מחלקה ב

יום א

9-10 — תלמוד — הרב גולומבק
10-11 — חומש — דר. י. קפלן
11-12 — דינים — הרב גולומבק
1-2 — שנון תלמוד — הרב גולומבק
2-3 — נ"ך — מר טורבוף.

יום ב

11-9 — תלמוד — הרב גולומבק
11-12 — שנון נ"ך — מר טורבוץ
1-2 — עברית — מר פרלברג
11-12 — שנון נ"ך — מר טורבוף

יום ג

9-11 — תלמוד — הרב גולומבק
11-12 — נ"ך — מר טורבוץ
1-2 — עברית — מר פרלברג
11-12 — נ"ך — מר טורבוף

יום ד

9-10 — תלמוד — הרב גולומבק
10-11 — חומש — דר. י. קפלן
11-12 — תלמוד — הרב גולומבק
1-2 — עברית — מר פרלברג
2-3 — היסטוריה — מר טורבוף

יום ה

9-11 — תלמוד — הרב גולומבק
11-12 — דקדוק — מר שוער
1-2 — עברית — מר פרלברג
2-3 — נ"ך — מר טורבוף

מחלקה ג

יום א

9-10 — ספרות — דר. פ. חורגין
10-11 — נ"ך דר. פ. חורגין
11-12 — תלמוד — הרב ח. קפלן
12-1 — תלמוד — הרב ח. קפלן
2-3 — שנון נ"ך — דר. חורגין

יום ב

9-10 — היסטוריה — דר. חורגין.
10-12 — תלמוד הרב ח. קפלן
1-2 — עברית — מר פרלברג
2-3 — אגדה — הרב קפלן

יום ג

9-10 — ספרות — דר. פ. חורגין
10-11 — חומש — דר. פ. חורגין
11-12 תלמוד — הרב קפלן
1-2 — עברית — מר פרלברג
2-3 — תלמוד — הרב חיים קפלן

יום ד

9-10 — נ"ך — דר. פ. חורגין
10-11 — היסטוריה — דר. פ. חורגין
11-12 — תלמוד הרב קפלן
2-3 — תלמוד — הרב קפלן

יום ה

9-10 — דקדוק ארמי — דר. חורגין
10-11 — חומש — דר. חורגין
11-12 — תלמוד — הרב קפלן
2-1 — שירה — פרופ. גילדין
2-3 — עברית — מר. פרלברג

מחלקה ד

יום א

9-10 — ספרות — דר. פ. חורגין
10-11 — נ"ך — דר. פ. חורגין
11-12 — תלמוד — דר. יחיאל קפלן
1-2 — שנון נ"ך — דר. פ. חורגין

יום ב

9-10 — היסטוריה — דר. חורגין
10-12 — תלמוד — דר. קפלן
1-2 — אגדה — דר. קפלן
2-3 — עברית — מר פרלברג

יום ג

9-10 — ספרות — דר. פ. חורגין
10-11 — חומש — דר. פ. חורגין
11-12 — תלמוד — דר. יחיאל קפלן
1-2 — תלמוד — דר. יחיאל קפלן
2-3 — עברית — מר פרלברג

יום ד

9-10 — נ"ך — דר. חורגין
10-11 — היסטוריה — דר. פ. חורגין
11-12 — תלמוד — דר. קפלן
1-2 — תלמוד — דר. קפלן
2-3 — עברית — מר פרלברג

יום ה

9-10 — ארמית — דר. חורגין
10-11 — תורה — דר. חורגין
11-12 — שירה — פרופ. גילדין
1-2 — עברית — מר פרלברג
2-3 — פדיגוגיה — מר פרלברג

מחלקה ה

יום א

2-4 — פדוגוגיה ותלמוד

יום ב

1-3 — נ"ך ומדרש

יום ג

1-3 — דברי ימי ישראל

יום ד

1-3 — תלמוד וספרות

יום ה

1-3 — עברית ותלמוד

לשכת בית המדרש למורים דואגת גם כן לבסוסם של מסימי בית המדרש והתלמידים. ההנהלה באה במשא ומתן עם בתי החנוך השונים שבארץ וממציאה משרות למורים המסימים. לכל המסימים יש משרות מעולות בבתי ספר מעולים, ורובם בניו יורק. מספר חשוב מתלמידי ד' וה' ממלאים

משרות מורים. הנהלת בית המדרש למורים ממציאה גם כן ממלאי מקום לבתי ת"ת בשעת הצרך.

מיום שבית המדרש למורים נכנס לרשות הישיבה הוכפל מספר התלמידים (125) הלומדים בבית המדרש למורים, רבים מהם באים מערים רחוקות. ארבע עשרה ערים מלבד ניו יורק שולחות את בניהן ללמוד תורה בבית המדרש למורים. במשך זמן קצר התקדם בית המדרש למורים בצעדים גדולים ומהירים, התקדמות זו סימן יפה היא לתקנת החנוך ברוח היהדות בארץ זו והוכחה היא על ההכרה הרחבה שרכש לו בית המדרש למורים בין כל חלקי היהדות שבאמריקה.

מכשולי החנוך העברי באמריקה

מאת יעקב הלוי

יחד עם התקדמות הרעיון הלאומי־ציוני במשך השנים האחרונות, לרגלי הצהרת־בלפור התקדם החנוך העברי בכלל.

ידענו מראש שארצנו דורשת כחות גופניים ורוחניים כאחד, ויחד עם החלוצים, בעלי הזרוע והשרירים, התחלנו ג"כ לדאג להכנת חלוצים בעלי־רוח מפני שאלה האחרונים מהוים את החיים העבריים בא"י — כראשונים.

שאלת החנוך והרוח העברי נהיתה, אפוא, לפרובלמה חשובה מאד המעסיקה את מחות מדריכינו.

בארצות אירופה פתרו את השאלה הזאת — פחות או יותר — בנקל. מלבד הקשי האקונומי — לא פגשו במעצורים ובאבני נגף. אי־אלו בתי הספר „האידיים" המתקיימים — השפעתם קטנה מאד ומובן מאליו, שסכנת־התנגדות אינה נשקפת מהם לחנוך העברי. לא כן הדבר בארצות הברית.

„הנשר האנגלי" נעץ את צפרניו החדות בבשר הילד העברי. הסביבה האנגלית בולעת לתוכה לאט־לאט את הילד היהודי, ההתבוללות רבה, מספר אלה העוזבים את עמם, דתם ותורתם גדול. ואלה שנפשם קשורה עדיין בנפש העם העברי, אלה הקרובים אלינו עדיין בדעה, אלה שרוח העם העברי תוסס עדיין בקרבם — רפי־אונים הם וחסרי־כח לעמד בפרץ ולשמר עליו.

שאלת החנוך העברי באמריקה, היא שאלה מטרידה ומעציבה עד למאד.

יש בינינו הרבה „אופטימיים" השמחים בחלקם.

„שער היהדות" — לפי דבריהם — עלה בעת האחרונה. ענפי היהדות הנאמנה מתפשטים לארך ולרחב וחודרים לאט לאט בין המוני העם; הרעיון הלאומי כובש את הלבבות, ובכן — „נצנים נראו בארץ" ועלינו לקוות לפירות־הדר, יפים ומשובחים.

אבל האמת נתנה להגיד, שכל אותן האמונות אין להן יסוד בחיים הריאליים שלנו. כל התקוות ההן אינן אלא תקוות שוא. ואם נשב בחבוק־ידים ונשען על קנה רצוץ זה, על התקוות ההן, „הרי אנו ובנינו ובני־בנינו משעבדים" נהיה לרוח עם אחר.

וכיון שהגענו לכך, כדאי הדבר, שנעיף עין על מצב ה„יהדות" באמריקה.

יהדות באמריקה — מה פרושה? בנגעי בשאלה זו אין אני יודע לענות עליה. עד כמה שנשתדל להמליץ על היהדות האמריקאית הרי עובדה היא שכל התכונה של היהדות אפשר רק למצא מסביב לבית־הכנסת. מחוץ לכתליו, בחיים, במעשה החיים, ברחוב אינה ניכרת. מעטים הם אלה המקיימים את התורה, השומרים את השבתות והחגים.

והרי לכם מצב היהדות, מצב היהדות בארץ זו. הלאומיות, גם היא אינה מצליחה ביותר.

אבל קשה היא שבעתים שאלת החנוך העברי.

בבית הספר האנגלי, שהילד העברי מבלה שם את מיטב השעות ורבו של היום, הוא מוציא את כל האנרגיה וההתאמצות. שם הוא קולט לתוכו את הרוח הכללית וחי ממקורות התרבות הכללית של הארץ.

ובבואו לבית־הספר העברי בשעות „בין השמשות" הוא עיף ויגע ולמודו אז דומה „לדיו כתובה על ניר מחוק" . . . קשי רב אנו מוצאים גם בשאלות „השיטות".

כידוע, בשלשה דרכים התורה נקנית: 1) השיטה הטבעית. 2) שיטת התרגום. 3) השיטה המעורבת.

אי אפשר כאן לעמד ולדון על השאלה: איזו מהשיטות היא המתאימה לבית הספר העברי, אבל דבר זה ידוע, שכלן נפגשות במכשולים, גדולים או קטנים.

כן, המלחמה היא קשה, שדה הקרב גדול, כח ההריסה והחרבן מתרבה מיום ליום — והלוחמים נרפים וחסרי אמץ הם לעמד על המשמר.

מובן מאליו שבמצב החנוך הנוכחי — המורה העברי הוא הסובל והוא הוא הפוגש את הקשי הגדול, אבל בכל זאת, כל זה אינו משחרר אותו מחובתו. ואם יש הריסה הרי גם יד המורה העברי באמצע.

עדיין לא למד המורה העברי לדעת את יחוסו לבית־הספר העברי. עדיין יש פרוד בין המורה, התלמיד ובית־הספר. שלשה אלה: בית־הספר, התלמיד והמורה —שלשה שהם אחד, אי אפשר לו לאחד מהם, מבלי שני האחרונים.

ועל המורה העברי לדעת, ששנוי ביחוסו לעבודתו מביא שנוי גם למצב בית־הספר. התענינות ראויה לעבודתו, חבה ומסירות והתאמצות בהוראה — את זאת אנו דורשים מאת המורה העברי.

אפשר להראות על כמה וכמה לקוים בחנוך שלנו. אבל אין מגמתי עכשיו לבקר את החנוך העברי כשהוא לעצמו. אין את נפשי לשקל את התוצאות הטובות והבלתי טובות של החנוך העברי. מטרתי היא לעורר את העם לעבודה חנוכית וכל זה להראות בא את נחיצות העבודה הזאת. חס לנו מלהשלות את נפשנו בתקות דמיונות שלנו, אסור לנו להסתפק בתקותיהם של אלה הרואים, „עליה". אבל יחד עם זה אסור לנו גם להיות רואי שחורות, חלילה לנו לתת ליאוש לחדר בקרבנו.

הדבר העיקרי הוא — לאחד את כל הכחות הנפרדים למרכז אחד, לשתף את העם כלו לעבודה רבת אחריות זו לא רק ראשי־העם יהיו העוסקים בצרך־צבור זה אלא גם ההורים, כל איש ואיש מישראל, כעשיר כעני חקה אחת להם — לקחת חבל בעבודה זו. עלינו להביא למדרגה כזו שנוכל לומר: „כל ישראל יש להם חלק בעולם הרוח והחנוך שלנו" באיזה אופן, ובאיזו אמצעים? — דבר זה טעון חקירה ואם יאמר לך אדם: יגעתי ולא מצאתי — אל תאמין.

אם נצליח בעבודתינו הרבה או מעט — אי אפשר לנו כעת לדעת. אם לא נצא „ברכוש גדול" הלא תהיה לכל הפחות „הצלה פורתא" והמקים נפש אחת מישראל הרי זה דומה כאילו קיים עולם מלא.

הנער האמריקאי וחנוכו

מאת ליפמאן

שאלה חשובה ורצינית עד מאד עומדת לפנינו לעת עתה. איך יכולים אנו לחנך את צעירי היהודים בארצות הברית, לתת להם חנוך עברי, החנוך היותר נחוץ להם. מקוה אני שבמאמרי זה אבאר את הענין הקשה הזה.

הרבה פעמים שמעתי על אדות הנער האמריקאי כדברים האלה: „הנער העברי־אמריקאי „עם הארץ" הוא, איננו יודע שום דבר במה שנוגע לענינים עבריים. איננו יודע את התנ"ך ואת ההסתוריה שלנו. אין לו כל ידיעה מהעבר של עמו ואיננו דואג לעתידו; — ולא רק זאת אלא אפילו להתפלל אינו יודע ואיננו יכול למלא את תפקידו בתור יהודי".

נתבונן נא מעט אל אותו הענין ונהפך בו ונראה מה היא סבת הדבר, מדוע רחוק כל כך הנער האמריקאי מעמו ומתורתו? הסבה העקרית והאמתית היא, — לפי דעתי, — שההורים בעצמם אינם ממלאים את תפקידם בתור מחנכים ואינם מקימים את המצוה של „ושננתם לבניך". לאסוננו הגדול, לרב ההורים באמריקה, נחשב כל עצם קיומה של אמותנו כדבר שאין בו חפץ ותועלת, והיהודים הסוברים ככה הם בעצמם צריכים לחנוך עברי. עלינו מוטלת אפוא החובה לחנך מתחילה את ההורים — שחסר להם אותה ההרגשה לחנך את בניהם בתור יהודים, — שצריכים ומחויבים הם בתור הורים לבאר לבניהם כי על היהודי לדעת את תורתו, שיהודי מוכרח לקים את ה„תרי"ג מצוות." בכל כחנו מחויבים אנו וצריכים אנו לחנך את היהודים האלה בכדי שימסרו את תורתם ואת הרגשתם לבניהם.

כפי שאנו רואים עכשיו, הנער האמריקאי איננו מקבל חנוך עברי בביתו כלל וכלל. ההורים אינם מרגישים ש„חנוך" איננו דבר הבא מאליו בלי שום השתדלות, ושקדם צריכים הם בעצמם להשתדל לחנך את בניהם בבית, ואחרי כן לשלח אותם לבתי־למוד ללמד את תורת אומתנו ושפתה.

לפני כניסתו של הנער לבית ספר עברי, עליו לדעת ולהרגיש למה הוא הולך שמה ללמד את תורתנו ואת שפתנו. ואת ההרגשה הזאת צריכים ההורים למסר לו.

לדאבוננו הגדול מתחנך הילד העברי באמריקא בסביבה ובאטמוספירה זרה לרוח עמנו. מכל עברים יסובבוהו חיים אחרים לגמרי העוצרים בעד התפתחות אהבתו לעמו ולתורתו, ואם גם בביתו הוא נמצא בסביבה זרה לרוח התורה והמצות, מאיזה מקור ישאב הנער העברי את ראשית אהבתו לעמו ולתורתו?

הנער האמריקאי יכל ללמד ולדעת את תורתנו ואת שפתנו כמו נער מאירופה ואין הבדל, נער הוא נער, אלא ההבדל הוא בזה שהנער העברי מעבר לים מקבל את החנוך הנכון בבית, ולנער האמריקאי חסר זאת. הרבה פעמים דברתי עם חברי, נערים שנולדו פה, והם באמת רוצים ללמד ולדעת את התורה ואת מצותיה. מדוע לא? ובאמת הם בעצמם אינם מרגישים שעושים הם איזו רעה בזה שעוברים על המצות ועל התורה. אינם יודעים לבחר בין טוב לרע. הם בבחינות „תינוק שנשבה בין העכו"ם" מפני שההורים בעצמם עוברים על המצות ועל התורה... זה במה שנוגע לתפקידם של ההרים.

אבל יש עוד סבה הגורמת לזה שצעירי אמריקא רחוקים כל כך מרוח התורה והמצות, והיא חסר ידיעתם בשפתנו הנשגבה, הלשון הלאומית וספרותה... הלא דבר טבעי הוא שאינם יודעים כלום. ואין להתפלא על זה. אם אינם לומדים איך זה ידעו? האם יקלטו את זה מן האויר? הלא מה ילמדו בבתי־למוד שלנו? לא כלום.

בתי הספר העבריים אינם ממלאים את תפקידם כלל וכלל. אין להם כח מרכזי שיאחד את כל בתי הספר על פי תכנית אחת קבועה בהחלט. הלא צריכים הם להפיץ תורה בישראל, ולא דבר קטן הוא, ובפרט פה באמרקה.

צריכים אנו למורים היודעים את השפה העברית, מורים הבקיאים בתנ"ך, מורים היודעים איך להלהיב את לבות התלמידים לקדושת הקנינים הרוחניים שלנו ואהבתם של המורים לקנינים אלה נמסרת גם כן לתלמידיהם. הלא יודעים אנו כי רבים הם המורים בבתי הספר המחללים את קדושת קנינינו הרוחניים, את השבת ואת המועדים. אין צרך במורים כאלה. צריכים אנו למורים היודעים איך למלא את תפקידם שיהיו מורם בישראל".

בטוח אני בזה שאלמלי היינו נותנים לצעירי אמריקה, הרחוקים עכשיו מעמם את ההזדמנות ללמד ולדעת את תורתנו ואת עברו של עמנו. אלמלי היו ההורים ובתי ספרנו ממלאים את תפקידם, אז לא היינו אומרים שהנער האמריקאי רחוק הוא מעמו, אלא להפך למופת היה לנו.

ולעת כזאת, בזמן שכל היהודים נושאים את עיניהם אלינו לעזר להם בעבודת בנין „ארצנו" וב„תחית האומה" אי אפשר להטיל ספק בדבר שהדור הצעיר האמריקאי היה ממלא את תפקידו גם הוא, והיה נותן חמר חזק ובריא לבנין „ארץ ישראל" ו„תחית האומה".

הכהנים והנביאים עפ"י בלדבין

(בקרת).

מאת חיים בר"ץ הכהן

בלדבין פרופסר באוניברסיתה של אילינוים בספרו „חובתנו החדישה לישראל", מהלל ומרומם את עבודת הנביאים, הכהנים והזקנים. הוא סובר כדעת הוקרים רבים, שהם היו מחולקים לשלש מפלגות שכל אחת היתה צוררת את הברתה. הוא מביא ראיות שהנביאים התנגדו לכהנים ולקרבנות משמואל ט"ו; כ"ב „החפץ לה' בעלות וזבחים כשמע בקול ה', הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים". מהושע ו:ו „כי חסד חפצתי ולא זבח, ודעת ה' מעלות". מעמוס ה:כ"ב „כי אם תעלו לי עלות ומנחתיכם לא ארצה ושלם מריאכם לא אביט" ישעיה א, יא, ויג. „למה לי רב זבחיכם יאמר ה' שבעתי עלות אילים וחלב מריאים ודם פרים וכבשים ועתודים לא חפצתי." „לא תוסיפו הביא מנחת שוא קטרת תועבה היא לי וכו'." מיכה ג:יא. „ראשיה בשוחד ישפטו וכהניה במחור יורו" וכו'. מירמיה פרק ז:כב. „כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים, על דבר עולה וזבח". מתהלים מ:ז. „זבח ומנחה לא חפצת אזנים כרית לי עולה וחטאה לא שאלת". מפרק נ"ט. „לא אקח מביתך פר ממכלאתיך עתודים, האכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה" ומפרק נא:יח „כי לא תחפץ זבח ואתנה, עלה לא תרצה". הוא מביא ראיה לשטתו שהנביאים התנגדו לכהנים, מהושע ו:ט. „וכחכי איש גדודים חבר כהנים דרך ירצחו שכמה," וכו'. ולו לא התנגדו הנביאים לכהנים לא היו אומרים כזאת עליהם. הוא מביא גם כן שתי ראיות שהנביאים התנגדו לחכמים. מישעיה ה:כא. „הוי חכמים בעיניהם ונגד פניהם נבונים" ומירמיה ח:ט. „הובישו חכמים חתו וילכדו, הנה בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם." והזקנים להפך העריצו את הנביאים כמו שכתוב במשלי כט:יח. באין חזון יפרע עם, וגו. וכל זה ביחס לנביאים שהיו עד יחזקאל, ולא עד בכלל. ומיחזקאל ואילך הוא קורא אותם בשם נביאי הכהונה.

עכשו אנסה לברר עד כמה צדק או שגה בלדבין במשפטו זה. לדעתי שגה בכל, והנה:

ראיתו משמואל איננה ראיה, לפי באור הפסוק משמע להפך, שה' חפץ בקרבנות. כי פרוש הפסוק הוא זה, שה' חפץ יותר שישמעו אליו מהקריב קרבן, אבל הקרבת קרבן בעצמו, גם כן דבר טוב. ועוד כי שמואל בעצמו בשעה שחפץ שה' יענה לו הקריב עלה כמו שכתוב שם בפרק ז. „ויקח

שמואל טלה חלב אחד ויעלה עלה כליל לה'". וכן אומר שמואל לשאול בפרק י. "וירדת לפני הגלגל, והנה אנכי יורד אליך להעלות עלות לזבח זבחי שלמים. וכן משמע מהושע, כי ה' חפץ יותר שיעשו חסד ושידעו אותו, מהקריב קרבנות, אבל הקרבן בעצמו הוא גם כן דבר טוב, ובפרט אם עושים את שני הדברים. ומה שמביא ראיה מזה שהנביא קורא לכהנים רוצחים, ולולא התנגדו להם לא היו קוראים אותם רוצחים, גם מזה אי אפשר להביא ראיה, יען שהוא אומר שם בו:ה "על כן חצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי" וכו'. היאמרו גם כן שהושע התנגד לנביאים? אלא הוא אמר את זה על נביאי השקר, כן, אמר את הדבר הראשון על כהני הבעל. ועוד איפה נבא הושע? הלא הוא נבא אצל עשרת השבטים ואיזה כהנים היו שם? אותם הכהנים לא היו כלל משבט לוי, שכתוב במלכים א פרק יב, "ויעש כהנים מקצות העם אשר לא היו משבט לוי." מעמוס גם כן אין ראיה. יען שהוא אומר שם בפסוק שלפני זה "שנאתי מאסתי חגיכם, ולא אריח בעצרתיכם." ואי אפשר לאמר שהוא מתנגד למועדים, אלא מוכרחים לאמר שהתנגד לחגים באופן זה, שהיו עושים כל דבר רע ואחרי כן חגגו את החגים, ובאופן כזה הוא מתנגד גם כן לקרבנות. וראיה לזה, שאחרי זה הוא אומר "חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל און ועצרה." "חדשיכם ומעדיכם שנאה נפשי" וכו', "ופרישכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שומע" וכו', ואי אפשר לאמר שהנביאים התנגדו לתפלה, לשבתות ומועדים, כי הם בעצמם למדו אותנו את זה. ועוד שישעיה בעצמו אומר בפרק יט. "ביום ההוא יהיה מזבח לה' וכו', ועבדו זבח ומנחה ונדרו נדר לה' ושלמו". ועל כרחך הנך צריך לאמר שסוף הפסוק טו. הוא התרוץ מדוע הוא מתנגד לכל זה, מפני שידיהם דמים מלאו. ממיכה גם כן אין ראיה, כי באותו הפסוק עצמו הוא צועק המם גם כן על הנביאים "ונביאיה בכסף יקסמו." וכן הוא אומר באותו הפרק "כה אמר ה' על הנביאים המתעים את עמי הנושכים בשניהם וקראו שלום, ואשר לא יתן על פיהם וקדשו מלחמה". אנחנו יכולים ללמד מזה שאין זה נגוד מפלגתי אלא דתי, והם מוכיחים את כל מי שאיננו הולך בדרך הישר בין שהוא כהן או נביא. וירמיה שאמר "כי לא דברתי" וכו', לא חשב להתנגד לקרבנות בזה. כי הוא בעצמו נבא על הקרבת קרבנות בפרק יז. כתוב, "והיה אם שמע תשמעון אליו וכו' אז יבא עלה וזבח ומנחה ולבנה ומביאי תודה בית ה'." וכן בפרק לג. ולכהנים הלויים לא יכרת איש מפני מעלה עלה ומקטיר מנחה ועושה זבח, כל הימים." אלא הוא אמר שאין הקרבנות העיקר, אלא העיקר הוא לעשות טוב וחסד. ומהמאורעות שקרו לו עם הכהנים אין להביא ראיה שהנביאים והכהנים היו מפלגות מיוחדות, יען שאנחנו מוצאים שנביאים גם כן היו נגד ירמיה, כמו שכתוב בירמיה כו. "ויהי ככלות ירמיה לדבר וכו' ויתפשו אותו הכהנים

והנביאים וכל העם לאמר מות תמות". וכן ברוב המקומות במקום שאנו מוצאים אותו כשהוא מוכיח את הכהנים הוא מוכיח גם כן את הנביאים. כמו בירמיה ח. „הנביאים נבאו בשקר והכהנים ירדו על ידיהם." בפרק ו. „מנביא ועד כהן כלו עשו שקר". וכן במקומות אחרים הוא מוכיח רק את הנביאים פרק ה:יג, „והנביאים יהיו לרוח". ובפרק כג. „ובנביאי ירושלים ראתי שערורה נאוף והלך שקר וכו'. לכן כה אמר ה' צבאות על הנביאים הנני מאכיל אותם לענה והשקיתים מי ראש, כי מאת נביאי ירושלים יצאה חנפה לכל הארץ." אנהנו רואים עוד הפעם שזוהי טעות גמורה לאמר: שלהתנגדות הנביא היה טעם מפלגתי. גם מתהלים אין להביא ראיה כי בפרק נ. בעצמו אנחנו מוצאים, „זבח לאל תודה ושלם לעליון נדריך" וכן בפרק נא:כא. „אז תחפץ זבחי־צדק עולה וכליל, אז יעלו על מזבחך פרים". אם כן אנחנו רואים את ההפך שהוא בעד קרבנות אלא שהוא אומר שהעיקר הוא התשובה. ועוד ראיה שמה שהנביאים הוכיחו את הכהנים לא היה משום נגוד מפלגתי אלא דתי, מיחזקאל. כלם מודים ביחזקאל שהוא היה בעד הקרבנות ובעד הכהנים ובכל זאת הוא אומר בפרק כב. „כהניה חמסו תורתי ויחללו קדשי".

ובזמן דוד כשהיתה המגפה צוה הנביא גד לדוד שיבנה מזבח ותעצר המגפה כמו שכתוב בשמואל ב פרק כד:יח „ויבא־גד אל דוד ביום ההוא, ויאמר לו, עלה הקם לה' מזבח וו'. ועוד הלא לפי דעותיהם, ספר „דברים" נכתב על ידי נביא בזמן מנשה, ואם כן היה צריך להתנגד לכהנים ולקרבנות, כי לפי דעותיהם הם הנביאים עד יחזקאל היו מתנגדי הכהונה והקרבנות ואנחנו מוצאים שם ממש את ההפך, שלא די שאינו מתנגד, אלא הוא מורה כמה דיני כהונה וקרבנות. כמו שכתוב שם בפרק יח. וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם זבחי הזבח וכו'. בפרק יב. „השמר לך פן תעלה עלותיך בכל מקום אשר תראה ." וכן שם „והבאתם שמה עלותיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם, ונדריכם ונדבתיכם ובכרת בקרכם וצאנכם". „ועשית עלתיך הבשר והדם על מזבח ה' אלקיך". ובפרק טו. „כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' אל' לא תעבד בבכור שורך ולא תגז בכור צאנך" „וכי יהיה בו מום פסח או עור כל מום רע לא תזבחנו לה' אל'." וכן בפרק כז. אבנים שלמות תבנה את מזבח ה' אל' והעלית עליו עלות לה' אלקיך". וכן הוא נותן לכהנים משרה חשובה שבכל דבר גדול צריכים לבא לשאל לכהנים ומוכרחים לקים את הדבר כמו שהורו הם. כמו שהוא אומר בפרק יז. „כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין" וכו. „ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט וכו', ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך וכו', והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמע אל הכהן" וכו', וכן בפרק יט. ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה', לפני הכהנים והשופטים וכו', ועוד איך אפשר להם

לחוקרים לחשב שהנביאים יתנגדו לקרבנות, בשעה שיסוד הקרבנות הוא מתורת משה, כמו שכתוב בברכת משה לשבט לוי דברים לג. יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ישימו קטורה באפיך וכליל על מזבחך.

אי אפשר לאמר שהנביאים התנגדו לחכמים. כי אם נאמר שהנביאים שנאו את החכמים אם כן היה על החכמים גם כן לשנא את הנביאים. ואין אנחנו מוצאים כזאת. ועוד שמהפסוקים לא משמע כלל שזה מוסב על החכמים אפשר שהם אומרים זה על כל היהודים כמו שירמיה אומר בפרק ד „כי אויל עמי" וכו', בנים סכלים המה, חכמים המה להרע וכו' ועוד שירמיה מסים שם „הנה בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם." והלא בזה גם החכמים מודים. כמו שכתוב במשלי א:ז „יראת ה' ראשית דעת." ואם כן החכמים בעצמם אומרים כי באין יראת ה' אין חכמה א:כ"ט. „תחת כי שנאו דעת ויראת ה' לא בחרו." ב. כי אם לבינה תקרא ולתבונה תתן קולך. אם תבקשנה ככסף וכו', אז תבין יראת ה', ודעת אל' תמצא. ג:ה. „בטח אל ה' בכל לבך, ואל בינתך אל תשען." וכן בפרק ט:י. „תחלת חכמה יראת ה' ודעת קדושים בינה." ולפי זה החכמים מודים שבאין יראה, אין חכמה.

הרמוניה

מאת מרדכי זלדנר

האדם הוא בחיר היצירה. בו אנו מוצאים גם את הטוב וגם את הרע. יש לו לאדם תכונות כאלו אשר אין לשום בריה אחרת כי אם למלאכי ה' וגם כאלו אשר רק מלאכי חבלה חננו בהן. לפעמים בן אדם עולה למדרגה כל כך גבוהה עד שהוא קרוב למקור הטוב והחכמה, ולפעמים הוא יורד עמוק עמוק עד המקור אשר הרע והרשע נובעים ממנו. בנוגע לתכונה הזאת האיש האינדיבידואלי הוא כמו כל העם כלו. לפעמים אותו העם היוצר ובורא דברים נפלאים, דברים אשר הם באמת מעשי ידי יוצר, מעשי ידי אמן, הוא הוא הממציא דברים שכאלה שרק רע ורשע מגמתם. אותו העם המוציא מתוכו אנשים נרולים, אנשי מופת שהם לפלא ולברכה לא רק לעמם הם, אלא גם לכל האנושיות כלה, מוציא מתוכו גם אנשים אכזרים, אנשים ההורסים ומחריבים את מעשיהם של גדולי הדור, של בוניו.

אנו רואים שאין העולם נוהג תמיד על פי דרך אחת או על פי אופן אחד אלא פעם בדרך זו בזמן זה ופעם בדרך אחרת בזמן אחר. כמו שבטבע אנו מוצאים סתירות כך גם באדם עצמו שהוא חלק מן הטבע אנו מוצאים

סתירות. ודומות הן הסתירות בטבע לסתירות אשר באדם. כמו שבטבע אנו מוצאים יום ולילה, חרף וקיץ, שקט ורעש, סדר ואי־סדר, כמו כן אנו מוצאים לעומת זה באדם רע וטוב, צדק ורשע, רחמים ואכזריות אמת ושקר. זו היא בודאי אי־הרמוניה. אבל אם זו היא אי הרמוניה אז אין הרמוניה בחיים כלל וכלל. ובכן, אי ההרמוניה שבחיים ובטבע היא היא ההרמוניה.

הטוב והרע הם לפעמים משפיעים זה על זה ותוצאת ההשפעה הזאת מולידה דבר שכזה אשר גם הטוב וגם הרע נמצאים בו בחלקים שוים.

כשאנו פותחים את ספר הזכרונות, ספר הדורות אשר בו כתובים חיי העמים וחיי אנשי המופת יוצרי ההסטוריה, אנו מוצאים ביניהם אנשים כאלה אשר היו לחידה ולפלא בעיני דורם הם, ובעיני הדורות הבאים אחריהם ביחס לתכונת נפשם. הטוב והרע השפיעו עליהם במדה מרבה עד שלפעמים היו לצדיקי הדור, לאנשי החסד והאמת, לרודפי השלום, ולפעמים כששלטון הרע התגבר עליהם היו למלאכי חבלה ממש, לעריצים ולרשעים.

ואם כן השאלה כעת לפנינו היא: האם יש הרמוניה בנפש האדם? לא ולא.

נקח לנו למשל את אחד מחכמינו,—אחד אשר היה לא רק מלומד בתורת היהודים אלא גם גדול בחכמות העולם, באלו החכמות אשר אך ורק זה ששכל ישר לו יוכל להבין אותו היטב, — את ה„אבן עזרא" האם הלך האיש הזה, ר' אברהם בן מאיר אבן עזרא, תמיד אחרי שכלו הישר הוא? זה האיש אשר פרש את התורה על פי ההגיון והשכל ולא על פי האגדה והדמיון, אותו האיש האמין באמונה טפלה ובדויה שכזו של אסטרולוגיה. האם אין זה פלא? אצל העמים גם כן אנו מוצאים אנשי מופת, גבורים וסופרים אשר חייהם מלאים סתירות, צדיקים מצד אחד ורשעים מצד שני, גבורים מצד אחד ופחדנים מצד שני. אסקר וילד הסופר האנגלי הקלסי הוא משל המתאים לצדיקים הרשעים, ונפוליון או „איש המעשה", כמו שקורא אותו אמרסון, הוא אחד מהגבורים הפחדנים.

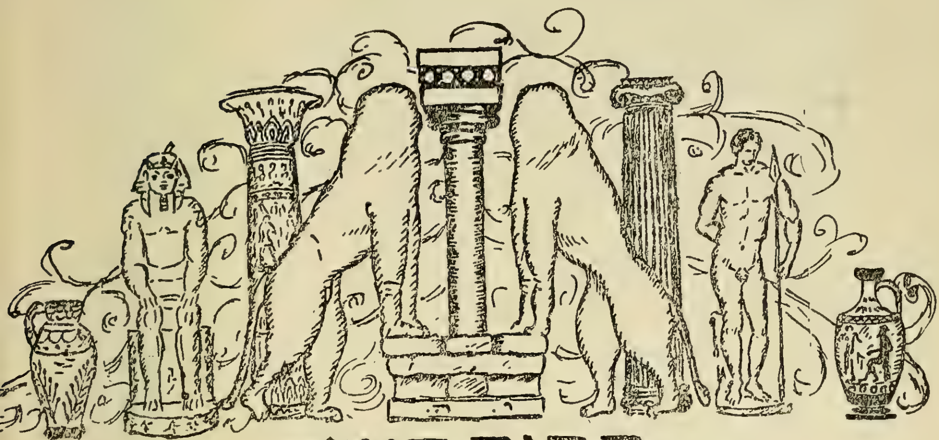
האיש הולך ומשתנה, הולך ומתפתח. דעתו גם היא משתנה ולכן הוא מחזיק פעם בדעה זו ופעם בדעה אחרת. לפעמים העת, הנסיון או המחשבה משנים את דעותיו של האיש עד שהוא רחוק הרבה בדעותיו החדשות מהאנשים אשר בסביבתו וגם מאישיותו הוא שלפנים.

אין האיש אי הרמוני אם הוא אומר בזמן זה דבר אחד ובזמן אחר דבר שני. האדם הוא רק חלק אלה ממעל ואין הוא יודע את הנסתרות ואת העתידות ככתוב „הנסתרות לה' אלקנו והנגלות לנו". מה שנוגע לעבר והוה יכול האיש להביע את דעתו על הקורות והמאורעות בדעה צלולה ודבריו

הם על פי רוב דברי אמת וצדק. לפעמים אחד מנסה גם כן לדבר, ולהגיד עתידות ואז יצא, — אם מגיד העתידות הוא חכם היודע היטב את האנושיות ודרכיה, תולדותיה ותכונותיה ועל פי מה שאירע בימים הקודמים הוא מביע את דעותיו על הימים הבאים — דבריו לפעמים מתקימים, אך לעתים קרובות הוא גם כן טועה ואף אחת מנבואותיו לא תתקים ואז אותו החכם אומר עתה אחרת מאשר אמר לפנים. ואם כן סבת חלוף הדעות היא לפעמים סבה פנימית כלומר היא באה מתוך מחשבת האיש עצמו, ולפעמים היא חצונית.

אין האיש יכל להיות יותר הרמוני מאשר הטבע בעצמו. הוא חי על פי חקים ידועים, והחקים האלה אף הם אי הרמוניים כמו שהטבע בעצמו הוא אי־הרמוני.

אבל אין זה משמע שהחיים אינם יפים מפני הסבה הזאת. לא ולא. רק מפני שיש לנו אותה אי־ההרמוניה שבחיים יש לנו רבוי הגונים שאנו מוצאים ופוגשים על כל צד ושעל שבטבע. כל שנוי שבטבע יש לו היופי שלו, הקיץ את שלו, החרף את שלו, ובעלי החיים את שלהם. כן, יפה הוא הטבע, יפה הוא עולמו של הקב"ה, ויפים ונעימים הם החיים.

בבית הנכות

מאת יהושע הוברלנד

לא לשם חקירה מדעית עיונית הלכתי בפעם הזאת אל ה„מטרופוליטן מוזיאום" אלא להיפך, להשתחרר מהעבודה העיונית אשר אנכי עסוק בה מדי יום ביומו. ולכן לא לסקירה מדעית על בית הנכאת אנכי מתכון עכשיו, חפץ אני לתת כאן רק תאור קצר וכללי ממה שראיתי וחשבתי בשעה שהסתכלתי בדברים השונים.

כשנכנסתי אל הפרוזדור הגדול, הפניתי את מבטי לצד הימין. מבטי נתקל בשני פסלי־שחם גדולים השייכים למחלקה המצרית. נגשתי אל שני הפסילים ההם, ועל פי הכתבת אשר מלמטה נוכחתי ששניהם הם דמות המלך מרנפטה, ה„פרעה" אשר מלך בזמן משה. אבל מפני שהצד המדעי לא ענין אותי, כ"א הצד האמנותי, לכן החלטתי שלא לשים לב ביותר אל הכתבות שעל כל דבר ודבר אלא להתבונן רק בעצמים עצמם. על יד הפסילים ההם לא עמדתי הרבה, כי מצד האמנותי אין למצא הרבה בשני הגופים היושבים בלי שום תנועה. אנו מכירים תיכף שחסר היה למצרים הקדמונים די זריזות בטכניקה הדרושה לעשית פסלי אבן, (כמובן, אנו מוצאים גם אצל המצרים פסלים העשוים בטעם־ויופי ואשר יש בהם רוח ותנועה. אבל כאמור למעלה, אני כותב כאן את מחשבותי אשר חשבתי רק ברגע ההוא שהבטתי אל הדברים ההם. ובאמת הכלל כך הוא.) ולכן האיתנות אשר בפסילים כאלה היא היא העושה עלינו את הרשם. ולא יפי עדין אשר לשוא ניגע למצוא בהם.

עוד בימי ילדותי, כשלמדתי בחומש על חכמת החניטה אשר למצריים, היה בי הרגש שערך המתים היה גדול מאד אצלם. וגם כאן, כמו בכל מוזיאום אשר בו מחלקה מצרית, מרגישים את זה תיכף כשמתחילים להתבונן בדברים השונים שרידי התרבות ההיא.

על יד המבוא, סמוך לשני הפסילים הנזכרים למעלה, עומדים ארונות אחדים אשר בהם היו שומים הגופים החנוטים, ואחדים מהם, וביחוד ארונות האבן הגדולים, עושים עלינו רשם כביר בחסנם ואיתנותם. כך למשל, משקלו של הארון אשר לאורש־נופר הוא ששה עשר טון. כמובן, גדולה השתוממותנו על יכלתם הטכנית לחצב אבנים כל כך גדולות ולעשות מהן ארונות כאלה. (הם חצבו אבנים עוד יותר גדולות, כמו למשל, הספינקס הגדול הסמוך לכפר גיזה אשר במצרים׳)

הארונות מקושטים מבית ומחוץ בהרבה ציורי מתוס, וביחוד, בלחשים ותפילות, היעודים לשמר על המת מכל נזק ורוח רעה. אלה הארונות העשוים אבן, הציורים אשר עליהם חקוקים, ואלה העשוים עץ ציוריהם נעשו בצבע. ביחוד אהבו המצריים את צבע הזהב.

עמדתי שם רגעים אחדים, ומשם נכנסתי אל החדר אשר בו נמצא קברו של פרנב (חי 2650 לפסה״נ) וזה ענין אותי יותר. כי זו היתה הפעם הראשונה שראיתי קבר מצרי אמתי השייך לטפוס הקברים הנקראים „מסתבא". מבואות הקבר צרים מאד, עד שרק איש אחד יכל לעבר שם, אבל גבוהים הם למדי. רגש בלתי רגיל מתעורר כשנכנסים על הקבר, והרבה משפעים הדרכים המסובכות והעקלקלות. הכתלים בנויים מרפש הנילוס הכתם, ומצוירים בציורים שונים. על הכתלים חרותות גם תפלות, אבל בעיקר מצוירים עליהם עבדים הנושאים מיני מאכל ומשתה בשביל המת, אשר ע״פ אמונתם, אינו מת לחלוטין אלא ממשיך את חייו בקברו. על יד המבוא מצוירים שני שומרים, ושבט ביד כל אחד מהם ודאי בכדי לשמר את הכסף והזהב, אשר שמו לכבוד המת, מפני הגנבים.

כרבע שעה שהיתי בקבר, ואחר כך נכנסתי אל החדר הקרוב, הוא החדר הראשון של המחלקה המצרית. כאן נמצאים חפצים מן הזמן היותר קדום, מהזמן, אשר התרבות המצרית התחילה להתפתח (מארבעת עד שלשת אלפים לפני סה״נ). החפצים אשר בחדר הזה עודם פרימיטיביים, אבל ערכם גדול בזה שעל פיהם אפשר לראות את ראשית התרבות המצרית, אשר התרבות המאוחרת התפתחה על גביה. אפשר למצא כאן גם את הטבעת המחברת את התרבות המצרית לתרבות הלפני היסטורית. כך למשל, אפשר כאן לראות קדרות ופכים שונים השייכים לזמן הלפני היסטורי ועל הרבה

מהם נמצאים ציורים פרימיטיביים אשר עין בוחנת תמצא בהם את היסוד של הציור המצרי המאוחר.

יצאתי מן החדר הראשון והתהלכתי ביתר החדרים השייכים למחלקה המצרית (חמשה עשר הם). עברתי מחדר לחדר, וחייה של ציביליזציה מפותחת עברה לנגד עיני כבראי־נע.

כל הדברים, לבד מה שהם מסודרים לפי סדר הדורות הם גם מיונים ע"פ המקצועות. כך, אפשר לראות כאן את מצב החיים אשר בימים ההם, איך טחנו ואפו, איך בנו וסדרו את בתיהם, שמחו והתענגו, ואיך קברו וספדו את מתיהם. יש שם גם אוסף מיוחד של כלים שונים אשר הנשים השתמשו בהם לעשות ולשים בהן את הכחל ליפות את פניהן וגופיהן: ביניהם יש כאלה העשויים ממש כמו אלה אשר הנשים משתמשות בהם היום.

חדר מיוחד מיועד לתכשיטים, וכאן נמצאים דברים יפים מאד. אנו רואים שלא רק בכחל הפנים לא עמדה האשה המצרית במדרגה נמוכה מהאשה של היום, אלא גם התקשטה בתכשיטים אשר הנם גם היום לנוי ולתפארת. לא רק התכשיטים מעוררים בנו השתוממות, אלא גם הקופסאות אשר בהן שמו את התכשיטים מעוררים בנו רגש של תמהון כי קשה למצא דוגמתו.

בחדר התשיעי נפל מבטי על פסל־עץ קטן המתאר את המלך ססוסטרים הראשון (הדינסטיה השתים עשרה) וכתר אדם ממצרים התחתונה על ראשו. הפסל הוא של עץ וכבר כמה פרצים בו אבל הוא עשה עלי רושם נעים כי זה הוא אחד הפסילים המצרים היותר טובים אשר במוזיאום הזה. בחדר הזה נמצאים גם גויות חנוטות אחדות אבל בבקור ההוא לא ענינו אותי ולכן אין אנכי כותב עליהם עכשו.

מהחדר התשיעי של המחלקה המצרית אינם נכנסים ישר אל החדר העשירי כי כאן מפסיקים חדרים אחדים אשר בהם אוסף של כלי מלחמה. לכן פסחתי על כל האוסף הזה והלכתי אל החדר העשירי. בו יש כמה דברים מענינים וביחוד ענינו אותי ציורי כתל מצרים הנמצאים עדין במצב יפה. הציורים האלה הם מארמון המלך אמנהוטף השלישי (1375-1411 לפני ספירת הנוצרים).

בחדר האחד־עשר ענינו אותי בעיקר ארבע בליטות אשר היו בהיכל־זכרון מרעמסס הראשון (כאלף ושלש מאות שנה לפני ספירת הנוצרים): אחת מהבליטות האלה מתארת את סטי הראשון כשהוא מביא מנחה לסמל עבידוס ולאליל אוסירים. על אותה הבליטה נמצאת גם האלילה איסים המקבלת מנחה מרעמסס הראשון. בליטה אחרת מתארת תהלוכה של כהנים וכהנות. הבליטה ההיא נמצאת נגד הבליטה המתארת את המלכה סיטרה והמלך

רעמסס הראשון כשהם מביאים מנחה (בהמות, פירות, ועוד) לפני אוסירים איסים והתהור.

הבליטה הרביעית מתארת את המלך רעמסס הראשון כשהוא יושב ומנחות לפניו. מלמטה מתוארים אלילי הנילום כשמביאים להם מנחות, ובצד הימין כהנים מתפללים תפלות־מנחה.

כל הבליטות האלה מתארות היטב את אופן הבליטה המצרית. כל השטח מלא ציורים אשר עפ"י רוב, אין שום קשר בין אחד לשני. הם לא ידעו מפרספקטיבה והגופים בעצמם הם מתוחים ומקשים וכמעט שאין בהם שום תנועה. ואפילו אם יש איזו תנועה, אז גם זאת היא מקשה ובהכרח.

בחדר ההוא נמצאים עוד כמה פסילים המענינים מאד. על יד החדר הזה נמצא חדר־מנחה של קבר אשר כתליו מלאים תפלות וציורים. בחדר השנים עשר נמצאות שתי בליטות גדולות אחת מהן מתארת את המלך סטי הראשון כשהוא במלחמה עם יושבי פלשתינה הדרומית. באותו החדר נמצאים פסילים של שמונה אלילות וראש לביאה לכל אחת מהן. (תמיד כשאני רואה פסילים ממין זה אני מתחיל להבין מדוע אסרה התורה לישראל לעשות פסילים. כי בני ישראל כשיצאו ממצרים היו בודאי משפעים מהתרבות המצרית אשר עשיית פסילי־אליל היה חלק חשוב בה).

בחדר השלשה עשר נמצאים הרבה פסילים קטנים ומאד התענגתי לראותם. בהרבה מהם רואים יופי עדין וכשמשוים את אלה אל הפסילים המוקדמים רואים אז באלה התפתחות גדולה.

בחדר האחרון נמצאים כבר חפצים מזמן היותר מאוחר. כאן אנו מכירים השפעות שונות מיון ומארצות המזרח, ובזה באה התרבות והאמנות המצרית עד קצה.

הרבה חפצים ראיתי במחלקה המצרית אבל שם האמן אין אף על אחד מהם. המלכים כשהזמינו את האמנים לעשות להם דברי אמנות אז לא היתה אצלם האמנות העיקר, אלא את עריצתם וחזקם חפצו להראות בזה. מלך אשר לו היתה פירמידה יותר גדולה, היה זה סימן שהוא היה מלך יותר חזק ומלך זמן יותר ארך. משום זה האמנות המצרית היא כל כך מונומנטלית. רק הגדל, האיתנות והגזרות הגדולות הם הם הדברים העושים עלינו רושם. כשמביטים על פירמידה גדולה על ספינקס, או על פסל מצרי גדול אז אי אפשר להבינם, כל זמן שאנו מביטים עליהם מאותה נקודת־הראות אשר אנחנו מביטים על דברי אמנות של זמן הריניסנס למשל, איתנות ורצון למשול ביד חזקה רואים בפירמידות ובפסילים המצרים. יופי עדין אמתי — את זה אנו רואים בראשונה אצל היונים.

כשבקרתי את כל החדרים של המחלקה המצרית, נכנסתי אל אולם הפרוזדור הגדול וישבתי להנפש קצת. כעבור רגעים אחדים נכנסתי אל המחלקה הגדולה השניה הנמצאת מול המחלקה המצרית זוהי המחלקה של האמנות היונית והרומאית.

כשנגשים אל הפרוזדור של המחלקה ההיא רואים שורה של פסילים גדולים, ותיכף מרגישים שאת אלה יצרו אנשים בעלי השקפות אחרות מאשר המצרים. אם אצל המצרים היו הפסילים רק עזר למטרה. אז היו כאן אצל היונים (ובזמן מאוחר אצל הרומאים) המטרה בעצמה. לא לשם דיקורציה גסה עשו פסילים מגופי האדם אלא זו היתה להם עבודת הקדש. בגוף האדם הכירו את עיקרי האמנות. כל תנועה וכל אבר היו להם כעין התגלות, כי בגוף האדם ראו את המעין היותר גדול אשר ממנו אפשר לאמן לשאב את התלהבותו. ולכן לא תארו את פסיליהם כמו אלה של המצרים שהגופים עומדים או יושבים וידיהם על ברכיהם באופן תאום (סימטרי) ובלי שום רוח ותנועה, אלא השתדלו להביע את כל הרוח והתנועות אשר בגוף האדם. משום זה תארו תמיד את האדם במצב אקטיבי — במצב של פעולה כי אז היתה להם אפשרות יותר גדולה להביע את כל התנועה והיופי אשר בגוף. משום זה הם למדו ג"כ את האנטומיה של גוף האדם, כי לכל אבר ואבר יש תנועה מיוחדת ולכן צריכים לדעת איך להביע אותו אבל בזמן שלמדו איך להביע את כל אבר ואבר לא יצאו מגדר השלמות כי העיקר העיקרי היה להם הגוף הכללי בתור דבר שלם ולכן כשהשתדלו להביע את תנועות האברים השונים עשו את זה רק עד כמה שהאבר ההוא יכל היה להביע יותר את התנועה של כל הגוף.

היונים בתארם את אליליהם לא עשו להם ראשים של חיות כמו שעשו המצרים, אלא תארו את אליליהם בדמות איש חי — עפ"י צורת האיש היותר יפה, כי לא יכלו למצא דבר יותר יפה לעשות עפ"י דמותו את אליליהם מגוף האדם.

היונים כשפסלו את האשה כשהיא לבושה בגדים הבינו יפה לתאר גם את גזרות הגוף, ואף כשהיא לבושה אפשר להכיר את כל חלקי הגוף. ולכן הבגדים אינם כחמר מת על הגוף, אלא הם חלק אמנותי חשוב בפסל. הפסל יחד עם הלבוש מעבדים להרמוניה שלמה. כשאנו מתבוננים היטב בפסלים היוניים, הננו רואים שכמעט אצל כל פסל ופסל השער על המצח הוא כנזר וזה נעשה בכונה מיוחדה; כידוע, הסגולות המיוחדות היותר חשובות אשר לאמנות הפסול הן האור והצל. בפסל חשובים האור והצל כצבעים בתמונה מצוירת, כי הם משפיעים על מראה כל הפסל כלו. וכדי שהאור והצל יהיו מחולקים בכל הפסל בסדר ובאופן יפה, צריכים לעשות את כל הגזרות באופן

כזה שבשתהיינה ביחד בתור פסל שלם אז האור והצל יתאחדו להרמוניה שלמה ויהיו לדבר שלם. ואת זה הבינו היונים יפה, הם עשו את השער על המצח כנזר בכדי ליצור על ידי זה על הראש צל כהה סמוך לאור בהיר, כי על ידי נזר השער העשוי באופן כזה שיהיה מצל יהיו המצח וכל הפנים נראים באור יותר בהיר, ובזה חפצו לתת הדגשה אמנותית מיוחדה אל הראש.

ראשית הפסול היוני היתה בעיקר הבליטה כי הבליטות שמשו בתחילה בתור קשוט לבניניהם ומזה התפתח אצלם הפסול. פסילים אחרים מזמן המוקדם אפשר לראות ב„אולם המרכזי של הפסילים היוניים" כששים פסילים נמצאים באולם ההוא ולהרבה מהם יש ערך אמנותי גדול מאוד. כך, למשל, נמצא כאן „ראשו של גבור", המתאר באופן יפה את ההשקפה היונית על יופי. רואים כאן שהשתדלו להביע את יופי הרוח ביחד עם יופי הגוף. הפסל הזה אינו מקורי, אלא העתקה רומית. אחד הפסילים היותר טובים אשר באוסף הזה הוא ה„רוכב־סוס צעיר" הפסל הוא בליטה מהמאה הרביעית לפני ספירת הנוצרים ונעשתה באופן יפה. נמצאים כאן עוד הרבה פסילים יפים והם נותנים לנו תמונה בהירה מהגאוניות הבלתי רגילה של היונים במקצוע הפסול. אבל צריכים אנו ג"כ לדעת שמבלי האמנות המצרית לא היתה אמנות יונית. כי המצרים היו הראשונים אשר לקחו עץ ואבן — חומר מת והשתדלו לעשות מזה איזה דבר של רוח. הם חפצו לכבש את החומר המת ולהפיח בו רוח חיים. אבל, כפי שאנו יודעים, לא עלה בידם הדבר הזה בשלמות. עד שבאו היונים ונצחו. הם כבשו את החומר ע"י הרוח, מדומם עשו דבר של בטוי. הרוח נצח את החומר.

כדי לעשות דבר של אמנות צריכים תחלה לרגש ולרצון אמנותי, „סוף מעשה במחשבה תחלה", וכמובן שאי אפשר היה ליונים ליצור אמנות כל כך מפותחת לו לא היה להם רגש אסתתי גדול. ולא רק בפסול יצרו היונים גדולות אלא גם בארדיכליות אשר עד היום היא היסוד של כל צורות הבנין. וכך גם בשירה ובפילוסופיה. אצלם לא היה הבנין צרוף של חמר דומם, אלא היה בנין של רוח — הנשמה של רצון אסתיתי גדול. ב נ י ן איז זה משמע צרופם של כמה דברים אל מקום אחד, אלא לעשות את הצרוף באופן כזה שתהיה הרמוניה בין כל החלקים ויהיו לדבר שלם אחד. והיונים ידעו איך לעשות את זה — הם היו היוצרים היותר גדולים בשירה ובאמנות.

כשעזבתי את אולם הפסילים נכנסתי אל החדר הראשון של המחלקה היונית בכדי לבקר את כל האוסף היוני על־פי סדר הזמנים. החדר הראשון הוא מיועד לזמן הלפני הסתורי, נמצאים שם דברים משלשת אלפים עד אלף ומאה לפני ספירת הנוצרים ז. א. לפני התקופה היונית הקלאסית. בחדר ההוא כמעט כל החפצים הערוכים הם העתקות אבל בכל זאת מענינים, כי

הם נותנים לנו תמונה משרשי התרבות היונית. נמצא שם מספר של פכים מצוירים המענינים מאוד, כי מהם התפתח אחר כך, בזמן המאוחר, ציור־הפך היוני הנהדר.

הדברים אשר בחדר השני הנם מזמן יותר מאוחר אבל ג"כ עוד מזמן הלפני קלסי. שם נמצאים בעיקר פכים, ובהם כבר מכירים היטב את ראשית האמנות הקלסית. הציורים אשר על גבי הפכים הנם בעיקר ציורי־מתום וכבר רואים השתדלות לכבש החמר והטכניקה ולעשות מזה דבר סמלי. ולא רק בציורים אשר על גבי הפכים אנו רואים את זה, אלא גם בגזרת הפכים בעצמם השתדלו לעשות שיהיו נחמדים לעין.

להתקופה ההיא קוראים „תקופת הגיאומטריה" כי הציורים אשר על גבי הפכים הם עפ"י רוב בצורה גיאומטרית.

בחדר השלישי ערוכים חפצים של המאה הששית אשר לפני ספירת הנוצרים, מזמן אשר האמן היוני נלחם עדיין בכדי לכבש את הצורה והטכניקה. מענין מאד הוא רכב נחשת־קלל. כל הרכב מקושט בבליטות והן דוגמא יפה מעבודת מתכת קדומה. שם נמצא גם מספר של פסילים קטנים וכלם מראים על ל מ ו ד ר צ י נ י ש ל ה ט ב ע. מלבד זה נמצאים שם פכים מצוירים, המראים כבר על התפתחות גדולה. צבע הפכים הוא אדם והציורים אשר עליהם הם שחורים. תוכן הציורים לקוח מחיי יום יום ומספורי מתום. אנו מוצאים שם ציורים על מלחמות האלילים והגבורים הגדולים וגם על המנהגים של הזמן ההוא. הציורים עשוים בהרמוניה והם מענינים מאד.

הכלים בחדר הרביעי הנם בעיקר פכים וכאן הגיעו היונים למדרגה גבוה מאד במקצוע הזה. כאן הפך הוא שחור והציור הוא אדם כי זה נתן להם אפשרות יותר גדולה לעשות את הציור יותר יפה. רואים כאן שהשתדלו להבין את גזרות גוף האדם ואיך לעבדו בחבור אמנותו.

בחדר החמישי נמצאים דברים ממחצית השניה של המאה החמישית לפסה"נ וכאן כבר הגיעו האמנים לידי טכניקה משוכללת, ובעיקר רואים את זה בציורי הגופים אשר על הפכים.

בחדר הששי נמצאים דברים ממאה הרביעית וכאן מכירים שהאמנות היונית התחילה ללכת בדרך חדשה מאשר עד הזמן ההוא והוא היסוד האינדיבידואלי. ראש־השיש של „גבור צעיר" הוא דוגמא יפה מהמדרגה הנבוהה של האמנות אשר בזמן ההוא. נמצא שם מספר הגון של פסילים קטנים יפים והם מראים לנו היטב את הדרך אשר נטתה האמנות בזמן ההוא. הרבה מהפסילים האלה הם בודאי נסיונות אשר עשו האמנים בטרם שעשו את הפסל הגדול. הפכים בחדר ההוא הנם כבר מעטים כי בסוף המאה

החמישית לסה"נ אבדה תעשיית הפכים אשר באתונה את השיבותה אשר היתה לה מתחילה.

על ידי התפשטותה של יון בזמנו של אלכסנדר מוקדון בארצות שונות בא רוח חדש באמנות היונית. אל הרוח האינדיבואליסטי אשר היה לאמנות מתחלה, נוסף עתה רוח גשמי (realistic) אמנות מזמן ההוא אפשר למצוא בחדר השביעי.

בחדר ההוא מצאתי גם אחת התמונות היוניות היותר מענינות, זה הוא הפסל הקטן של „איש זקן בעל זקן". זה היה הפסל היוני היותר טוב שראיתי בגדל ההוא. מענין גם הפסל הקטן „הרקלוס השכור", וקריקטרות אחדות המראות על הרוח הריאליסטי אשר בזמן ההוא. גם שם, כמו בחדרים הקודמים, נמצא גם מספר של פסלי־חרם המראים על הרוח האמנותי הנעלה אשר ליונים.

הגיע הקץ לממשלת יון וביחד עם זה נפסקה התפתחות תרבותה. היונית מוכרחת היתה לפנות מקום להתפשטותה של תרבות חדשה והיא הרומאית. התרבות התכסיסית גברה על התרבות האמנותית, אבל התרבות האמנותית היונית לא חדלה לגמרי, כי הרומאים בעצמם כשהתחילו ליצור דברי אמנות עשו את זה על פי הטעם והסגנון היוני. ועד היום הזה האמנות היונית היא הריאר של מים חיים המרוה בלי הפסק את כל הבא לשתות. הארדיכלות והפסול היוני הם היצירות האמנותיות היותר גדולות עד היום הזה.

כשעזבתי את המחלקה היונית התחילה שאלה לנקר במחי: העם העברי שהוליד יצירות כל כך עקניות, מדוע לא לקח גם הוא חלק חשוב בהתפתחות האמנות. הלא ידוע שאף בית המקדש, הבנין היותר חשוב שלנו, זרים בנו אותו. אבל עד כמה שיגעתי בשאלתי לא יכלתי למצוא פתרון רצוי.

כמדומה לי היתה הסבה העיקרית מהמנעת העברים מהאמנות, העובדה שהרבה עמים שחיו באותו הזמן הקדום עשו פסילים בתור אלילים לעבוד להם ולא לשם יופי בלבד, והאסור על עשיית פסילים ב„עשרת הדברות" הוא בודאי בעטין של התרבויות האליליות אשר בזמן ההוא. ואין כל פלא בזה שהתורה אסרה אז עשיית פסילים ותמונות, כי התרבויות האליליות אשר באותו הזמן היו חזקות מאוד ובודאי גדלה גם השפעתן על העם העברי, הדת העברית המיוסדת על אחדות אלקים ועל השקפה אלהות רוחנית צריכה היתה לרחק בכח את העם העברי מהשקפות הגשמיות אשר לעמים השכנים. מלבד זה אמן דיוקני הוא באיזה מובן יוצר, בעזרת דמיונו הוא בורא עולם משלו. כשהוא עושה תמונה או פסל אז אינו עושה צלם מהדבר הממשי

אשר בסביבתו אלא בורא דבר חדש לגמרי. האמן הוא משום זה במדרגת בורא והעולם אשר ברא הוא עולם חושי, כי החושיות היא אחד היסודות העקריים אשר באמנות. אבל גם זה הוא זר לרוח העברי. עם של נביאים אינו יודע מעולם חושי, הוא יודע רק להאזין ולהקשיב מפי נביאיו את דברי האלקים העברים יודעים עולם של רוח ומוסר, ולא עולם של חושים. ואולי זו היא אחת הסבות היותר חשובות לקיום העם העברי אחרי אלפי שנים. אין השקפתנו בנויה על יופי כמו אותה של היונים גם לא על „אהבה" כמו אותה של הנוצרים, אלא „מוסר וצדק" הם היסודות של תורתנו. הלא רואים אנו שהרבה תרבויות חזקות אפסו מן העולם יען שלא היו מיוסדות על המוסר. אבל אין זו ראיה שהעם העברי אינו מוכשר כלל לדברי אמנות. בזמן הקדום שמשו כל כחותינו רק לעניני הדת, לפתח בנו את הדת ולעשות מהעם העברי את עם ד'. גם באלפי שנות הגלות אי אפשר היה לנו ליצור סגנון קבוע באמנות, כי כל המרץ שלנו היה פנוי להגן על גופנו ונפשנו לבלי להיות נמחים מעל פני האדמה. האמנות הוא ענין הדורש מקום וזה אלפי שנים אשר אין לנו מקום קבוע תחת רגלינו. הבה נקוה שעכשיו כשתרבות עברית חדשה מתחילה להתפתח בארצנו נתרום את חלקנו גם במקצוע האמנות.

פקידי הסתדרות התלמידים.

יושבים (מימין לשמאל) ז. ווינר, עורך; נ. פרישברג, נשיא; מ. זלדנר, סגן; עומדים (מימין לשמאל) ש. פרידמן, ספרן; א. מרגלית, חבר המועצה; א. פרוסטקוף, מנהל ההתעמלות; ספיוואק, גזבר; ש. גוטמאַן, מזכיר; ז. רבינוביין, ספרן.

המציאה הכשרה

(ספור)

מאת אברהם שוער

מזכרת לאבותי התמימים משה־דוד
ופיגא פיסא שוער.

— 1 —

אבי היה מלמד ואמי חנונית. למדן גדול היה אבי, ובימי חורפו, בימים שהגמרא היה עיקר הלמוד אצל בני ישראל, היה המלמד הכי גדול בעירה. הנערים הטובים שבעיר ובני העשירים והאמידים למדו אצלו, בחורים מבני ארבע עשרה ומעלה. שכר הלמוד היה הגון, ופרנסתו היתה מצויה. אבל הימים הטובים ההם עברו, ימים רעים הגיעו. אבי זקן חלש... ובעירה קמו מלמדים חדשים, אשר לא ידעו הראשונים, הללו למדו על פי דרך וסדר־חדש. הם למדו את תלמידיהם את דרך הפלפול והחריפות, — את המהר"ם־שיף, את הצל"ח וכיוצא בהם, — ואבי לא היה מן המפלפלים.

אבי היה אומר שעיקר למוד התלמוד הוא כדי לעשות את התלמידים יהודים כשרים ויראי־ה' ולא למפלפלים, העיקר בתלמוד אינו אלא דעת התורה, ועל כן אדם מישראל צריך להיות בקיא, ואם יזכה מי להיות גדול בישראל יהיה בלאו הכי, לא הכל חיבים להיות גדולי ישראל אבל הכל חיבים להיות יהודים כשרים. ועל כן סדר הלמוד של אבי היה: ברכות, מועד, שלחן ערוך ומגני־ארץ. וכאשר אמי היתה קובלת עליו על שהוא מקפח בידיו ממש את פרנסתו, היה עונה לה: — האם בשביל הלחם אשר אני אוכל אעשה את מלאכת ה' רמיה? והאם העניות מתרת לנו לעבור על דעת קונו? והלל מחייב את העניים . . . אחרי דברים כאלה וראיה כזאת, היתה אמי נאנחת דום ושותקת, — כי גם היא היתה למדנית וידעה את התורה.

וירד אבי „פלאים", — לפי דבריו, — ממלמד גמרא נעשה מלמד דרדקי.

ילדים מבני שש ושבע למדו אצלו וגם אלה היו מבני דלת העם. העשירים והאמידים מצאו להם מלמדים חדשים שהיו קוראים לעצמם שם חדש — „מורים". והיו המלמדים הללו מלמדים את תלמידיהם על פי „ספרים חדשים", ספרים „שלא ידעו אבותיהם ואבות אבותיהם", — ואבי לא

ידע את הספרים החדשים ההם... שכר הלמוד היה מצער ודל מאד, רובם לא היו מסלקים בזמן ויש שלא סלקו כלל....

ואבי לא היה תובע בפה את שכרו, לא היה משלח הביתה את תלמידיו שלא הביאו שכר־למוד, אף על פי שכך היו נוהגים כל המלמדים בעירה, מפני שאבי היה אומר שאליבא דדינא מחויב אדם מישראל ללמד את התורה בלי תשלום שכר כמה שנאמר: מה הוא בחנם אף אתה בחנם, ומה שאינם משלמים, אסור להרהר אחריהם מפני שישראל קדושים הם ורוצים לשלם אלא שאינם יכולים. ויגדל הדחק והלחץ בבית ולהקל את משא הבית מעל אבי, פתחה לה אמא חנות של „שיורים".

קשים היו מזונותינו מאד. העניות היתה גדולה ומציקה. וגם שתי הפרנסות ביחד של אבא ושל אמא לא הספיקו לנו לאכל די שבע, לכסות מערומנו ולשלם בעידן דמי דירה. לא גדול היה ביתנו, כחמש רק נפשות היינו: אבא ואמא, אחות בת שמונה עשרה, שהיתה כמעט מפרנסת את עצמה כי תפרה אצל חיטת אחת וקבלה בשכרה שלשה רובל לחדש „בלי שלחן", אני נער בן עשר ואחי הגדול ממני דוד נער בן שתים עשרה־שלש עשרה שנה.

ואני, ילד בן העשר כבר ידעתי את החיים לכל פרטיותיהם. מזדקנים שלא בשעתם הילדים העניים, החיים מזקינים, החיים מלמדים ומפתחים אותם. ואני ידעתי עוד בשחר טל ילדותי מה שלא ניתן לדעת לנערים צעירים כמוני, ידעתי מה זה דמי דירה, בגד חם, עצים להסקה, נעל לא קרוע... ידעתי למשל, שהיום שבת עם חשכה והתנור לא הוסק עוד מאתמול מפני שנשארו רק גזרי עצים אחדים להסקת יום אחד, ואת התנור יסיקו רק מחר לעת ערב — כשאמא תבוא מחנותה.

ויודע אני גם זאת כי מחר הוא היום האחרון לסילוק דמי דירה, ואם לא יסלקו מחר גרוש יגרשונו מן הבית בחזקה. ככה שמעתי את אמא מספרת עם אבא היום בבקר לפני התפלה, ואבא גער בה על שהיא מחללת את קדושת היום בדברי חול....

קשים היו החיים בביתנו, אבי היה תמיד סר וזעף, כי התלמידים השובבים צערוהו מאד, ובעיקר — השעול, השעול היה נוטל ממש את חייו... ואמי היתה תמיד קובלת על ביש מזלה, על „ימיה החשוכים".

מעולם לא ראיתי פנים שוחקים בביתנו בלתי אם ביום השבת. ביום הזה היה ביתנו אחר... דומה: מלאכים טובים יורדים ביום זה מן השמים ומתישבים בתוך ביתנו. מרחפים הם רואים ואינם נראים, מתחת לתקרה,

ומקישים בכנפיהם הזכות ומגרשים את העוני, את הצער מן הבית. אבל יום השבת היה רק פעם אחת בשבוע וימי החול — ששה ימים....

נזכר לי יום אחד טוב בביתנו והיום ההוא לא שבת ולא יום טוב אלא יום ראשון בשבוע היה, יום חול פשוט ככל הימים, ברם את היום ההוא לא אשכח לעולם. חרות הוא יום זה על לוח לבבי.

רבות ראיתי בימי חיי הבלי, ידעתי גם ימים של שמחה, תענוג וטוב, אולם יום שכזה לא ראיתי ולא אראה עוד אף כי אחיה עוד ימים רבים עלי אדמות.

— 2 —

זוכר אני ליל מוצאי שבת אחד. אבא הבדיל על כוס „חמר מדינה" — רטן בלחישה את הזמר העצוב „יום פנה" גמר גם את „אליהו הנביא" הלך ונטל בלחישה את ידיו וישב אל השלחן „ללות את המלכה", — והמלכה — שבת זו הקוסמת המאירה את חיינו החשוכים ביום הקדוש הזה, — המלכה הנעימה, הזאת עפה לה, עזבה את הבית לכל ימי השבוע, — וימי החול הנורא, ימי היגון והצער הגיעו. ששת ימי החול, — השבוע, נכנס מכביד ומחניק לתוך ביתנו.

והקור שהיה שורר בבית עוד מבעוד יום, גדל, התאכזר ונעשה יותר קשה. מכל פנה, מכל קרן זוית מגיחים זוחלים, ומשתערים צללי חשך, — ומכסים את הכתלים ומאפילים את הבית כלו.

החול בא . . . . פני אבא זועפים, קודרים. פוסע הוא פסיעות אטיות „מחונקות" כשהוא נגש אל התנור, עומד הוא אצלו, מפשיל את ידיו לאחוריו ומשמש אותו, מבקש הוא „אותו המקום" שבתנור, שבעוד יום היתה מורגשת בו איזו שהיא חמימות מיום האתמול. האם ישבה על ספסל קטן אצל העששית של פך קטנה ומעשנת, — וקלפה בלבוסים ליום המחרת, אני ישבתי על ידה ובכיתי בחשאי. לא מפני שבקשתי מה ולא נתנו לי, — בביתנו לא היו „מבקשים", — אלא בכיתי לי סתם . . . צר היה לי על השבת הטובה, שהלכה לה, ועל השבוע של חול הבא. צר היה לי על החיים החשוכים, האפלים — בלי אורה, בלי שמחה . . .

דוד אחי הגדול ישב גם הוא אצל האם ומגף גדול, קשה ובלה היה חבוש על ידו השמאלית וידו הימנית אוחזת בצרור עץ עם סמרטוט בלה הקשור אליו, שהוא מטבל אותו לרגעים בבקבוק אשר על קרקעו היה מעט עטרן והוא מושח דומם ורציני מאר את מגפו, כדי להרך אותו, כי מחר עליו להנעיל את המגפים הבלים האלה לעמוד בחנות כל היום עזר כנגד אמא.

— „מה יהיה הסוף, יעקב?" — אמרה האם, — „מחר מוכרחים אנו לקנות לכל הפחות עגלת עצים אחת קטנה", לבעל הבית צריך לסלק דמי הדירה, לו רק לחדש אחד: שהרי גם הוא אינו אלא יהודי עני". — אבא אינו עונה, עומד הוא לו אצל התנור ושותק. ואמא אמנם לא חכתה כלל למענה פיהו, דברה לה סתם לתוך החלל, יודעת היא שאין אבא יכול להושיע במאום. משכורתו כל כך דלה, עבודתו כל כך מרובה. ואמא מדברת... מתחילות הן „טענותיה"... וטענות רבות לה: „מה נשתנה"? מפני מה שונה גורלה מגורלן של שאר כל הנשים? אדרבה, לכאורה, ראויה היא יותר לחיים של מנוחה וכבוד. אבותיה, הן מצד האב והן מצד האם — היו רבנים, גאונים וצדיקים מכמה וכמה דורות. והיא בעצמה יודעת קרוא וכתוב, לחשב חשבונות כגבר... ממש כגבר, יודעת גם לקרוא ולכתוב מעט אפילו ב„לשון הקדש" וגם ב„עסק" יש לה ידיעה הגונה. את הכל יכולה היא, — ובכל זה לא ראתה עוד גם יום אחד בטובה. תמיד — צרות, עניות, דלות, ושפלות... זו היא מנת גורלה בחיים. וכל מה שאמא מוסיפה לדבר הריני מרגיש יותר ויותר את החול, את ששת ימי החול הנוראים הממשמשים ובאים ומתישבים ישיבת קבע בתוך הבית. לבי הקטן מרגיש את הצער החשאי של אבא, את היגון החולני של אמא — ומרגיש אני חוץ מזה איזה צער כללי, צער של כל העולם כלו, עולם שיש לו רק יום אחד של שבת, ושבוע שלם של חול!... ורוצה אני, ומתגעגע אני לעזר לכלם, להיות מושיע ורב לכל באי עולם, לעשות איזו טובה גדולה לכל העניים, לכל המרודים, לעשות שתמיד תהי שבת בעולם, או, לכל הפחות, לא הרבה כל כך ימים של חול...

— „אל תדאגי, אמא" — אמר אחי הגדול באחזו את המגף חבוש על שמאלו, ואת הצרור עם הסמרטוט הטבול בעטרן בימינו — „אל תדאג דאגת מחר", אמר שלמה המלך, הלא יודעת ספר את, ויודעת את פרושם של הדברים הללו, ולמה לך לדאוג דאגת מחר?

— „שלמה אמר את הדברים האלה כלפי אלה, שחייהם אינם כל כך גלויים וידועים כחיינו אנו" — ענתה האם — „אני, ברי לי מה שיהיה מחר, יודעת אני כי מחר צריך לקנות עצים ואגורת נחשת אחת אין בבית; מחר יבוא חיים־נחום בעל הבית וידרש דמי דירה, כי זה יותר מעשרה שבועות, עוד מלפני חג הסוכות, ואנחנו לא נתנו לו גם אשימא אחת. מחר תבוא בוניה הקצבית ותבקש כסף בעד הבשר, שלקחנו בהקפה עוד מערב שבת בראשית... ולמלמד של אברם'ל צריך גם כן ליתן... מלמד עני הנהו גם הוא, — מחר צריך... ובחנות אין סחורה, ואין מקיפין... ופדיון אין ואין במה לפדות... ואביך זקן חולה, ותלמידיו — גם הם בנים של עניים מרודים

כמונו — קוה . . . ואתה, השוטה הקטן שלי, מנחם אותי בדבריו של המלך שלמה אל תדאג דאגת מחר! . . . "

ראיתי שאחי דוד לא רק שהוא „שוטה קטן" אלא שהוא שוטה גדול ונורא. ומחי הקטן מתחיל לבקש . . . ליגע ל„עבר" איך ובמה לנחם את אמא, לדבר על לבה לתן לה איזו עצה טובה או לכל הפחות דבור של נחמה כדי להפיג במקצת את צערה הגדול ולא מצאתי כלום. אבא עמד לו עוד אצל התנור הקר מעטף בה„חלט" שלו הבלה והמטולא, כשידיו מושפלות לו מאחוריו — עמד שקוע במחשבותיו והשתעל בחשאי, — כאלו אשם הוא שהוא זקן חולה ומשתעל — ובדמותו זו וכשעול העצור והמחונק היה אותו העלבון המרכא והמדהים, עלבונו של זקן חולה החושב את עצמו למיותר בעולם. „נדמתה אמא, פסקה את טענותיה" והנה היא יושבת וקולפת את הבלבוסין, זה אחר זה ושותקת ואחי עומד ומושח את המגפים דומם; רציני — ובבית שוררת דממה כבדה. „מי ינחם אותה, את האם?" — מהרהר אני בתוך לבי, והיא הרי יודעת את הכל, למפרע! . . . .

וכנראה גם מוחו של אחי היה עסוק באותו הדבר, והוא כגדול ממני בשנים ושעל כן גם יותר מנוסה בחיים, הריהו „ממציא" גדול ממני, — ופתאם בתוך הדממה הכבדה נשמע קולו המצלצל כאלו הוא לומר גמרא מנענע הוא בסמרטוט שבידיו אילך ואילך, ובניגון של איפכא מסתברא קורא הוא: לא אמא אינך יודעת עוד את הכל . . . צדקו מאד דברי המלך שלמה! יודעת את מה שיהיה מחר, מפני שיודעת את מה שהיה אתמול! — אתמול לא היו לך דמי דירה, אתמול לא היו לך עצים, והיום את יודעת שאין לך מוצא לקחת אותם למחר, — ברם אינך, אמא, יודעת מה יולד יום? אינך יודעת! — הקצר קצרה יד ה'? היפלא ממנו דבר? אפשר מחר ישלח לך ה' מציאה כשרה! ואז הכל יהיה, גם דמי דירה גם עצים להסקה גם בשביל בוניה הקצבית . . . הכל יהיה! מחר ימציא ד' מציאה כשרה או לך, או לי, או הקטן אברהם ימצא ואז הכל יהיה . . . לא! צדק שלמה מלך ישראל באמרו: אל תדאג דאגת מחר, כי שום אדם אינו יודע מה ילד יום!

ואם כי גדול מאד היה הצער והיאוש בכל לב — בכל זה עשו דברי אחי רושם גדול על כל בני הבית, פני אבא ואמא נהרו מעט, ומבט של חבה דומם עף מעיניו של אבא אל דוד. הרגשתי במבט זה, כי מבטים כאלה לא היו נפרצים בביתנו. והאם ענתה באנחת תקוה מקילה: : מפיך בני, לתוך אזניו של קודשא בריך הוא . . .

ונפלא הדבר! בשעה זו התגנבה אל תוך הלבבות איזו תקוה, תקוה תמימה ילדותית. ואף כי גם אחד מהם לא האמין בתקוה כוזבת זו אפילו רגע אחד,

בכל זאת פג טעמו של הצער הכבד. הלב המיואש מצא לו איזו אחיזה בעולם. נהרו פני האם, והאב עזב את מקומו אצל התנור, נגש אל השלחן, הדליק „נר תפלה" ויפתח את הזוהר והתחיל קורא בו באותה הנהימה הידועה לי נהימת הזוהר החביבה עלי כל כך; והבית נמלא שיחות סודיות חשאיות — תא חזי.... תא חזי...

כלתה האם מלאכתה. „לקחה מעל השלחן" ולוחשת קריאת שמע, הלכה לה אל חדרה לנוח, — ואני ואחי עשינו את משכבנו על הספסל הגדול אצל הפתח. כסינו את עצמנו באדרת הכבשים של אבא, — חבקנו איש אחיו לחום את בשרנו — ודומם דומם מקשיבים — לאבא היושב יושב נוהם: פתח רבי שמעון....

אחי התחיל ללחש לי את ספוריו. בעל מעשה גדול היה אחי דוד. ספר לי על שדים, על רוחות... ידע ספור נאה „על שבעה קבצנים" וספור נורא אחד על אדות שנים־עשר גזלנים, — תמיד הייתי שמח מאד על ספוריו אלה, — אבל בלילה הזה לא הלך לבי אחרי ספוריו.

לבי היה מלא מחשבות. „המציאה" העסיקה אותי מאד. מחר „צריך" אחד מאתנו למצוא מציאה ודוקא — כשרה. צריך למצוא... ואם אין — לא יהיה לנו דירה לגור בה ולא לחם לאכל... הה, לו שלח לנו האלקים מציאה כשרה! ואני טרם אדע מה זאת מציאה, וההבדל בין מציאה כשרה למציאה שאינה כשרה, או מציאה סתם — בודאי לא ידעתי אז. הבינותי רק זאת כן מן ההכרח הוא שתהא המציאה כשרה שהרי יהודים אנחנו, ובמציאה זו תלויים כל חיינו, ואם ירצה השם וישלח לנו את המציאה הכשרה הזאת לא תדאג האם, לא יאנח האב ולא ישתעל עוד — ועצים יהיו לנו להסקה הרבה מאד כמו אותן השדרות של העצים אשר ראיתי פעם אחת בעברי לפני חצרו של שמואל הלל המלוה, ונסיק אז את התנור פעמים בכל יום בבקר ובערב... וגם דמי דירה נסלק אז למפרע מדי חדש בחדשו ולא יאיים עוד עלינו חיים נחום בעל בית דירתנו ולא יאמר לגרשנו מן הדירה באמצע החורף... ומי יודע אפשר ויקנו לי נעלים חדשות... הה, הנעלים! מדי הגיגי בהן מתכוץ לבי הקטן בקרבי מצער ועגמת נפש. הן בלו כל כך מרב ימים, מטולאות ומעוקמות...

במחשבות כאלה שכבתי פרקדן. עיני נטויות אל הספון, שוכב ומביט אל תוך החלל האפלולי — ואצל השלחן יושב לו אבא, יושב ונוהם בספר הזוהר הקדוש לאור נר התפלה המהבהב ומרקד... יושב וקורא, יושב ונוהם: זכאין חולקיהון דישראל... והכל מתבולל במחי: תא חזי... נעלים חדשים יפים... פתח רבי שמעון ואמר... מציאה כשרה... הכל עולה בלול

ומסובך יחד, מצלצל מה...נוהם מה...מזמר... ואני שוחה בים של תענוג ועדינות אין קץ . . .

— 3 —

היום היה גדול, כשהקיצותי והמלה הראשונה שנצנצה במחי היתה מציאה כשרה. היום צריכין למצוא אותה! בבית לא היה איש. האם והאח הלכו כבר אל החנות, האחות אל התופרת ואבא לבית המדרש. במהרה לבשתי את בגדי, נטלתי את ידי וחטפתי את הברכות הראשונות. לקחתי את סדורי הקטן והקרוע, סגרתי את דלת ביתנו ומהרתי גם אני לבית המדרש להתפלל.

בחוץ היה קר מאד. שלג רב ורך נפל פתיתות גדולות מן השמים. רוח קר וטחוב נשב. כלי רעדתי מקר. השמים היו אפורים ודלוחים עננים ממראה עופרת כבדים ועייפים נשאו רשלניים נמוך־נמוך על פני הארץ כשהם מכבידים ומדכאים את כל ואת הכל אשר מתחת. גופי הקטן נצטמצם, נתכוץ כלו . . . וכפוף ומקורס רצתי־אצתי אל בית המדרש כשנעלי הקרועות שואבות אל תוכן את מי השלג הנמס . . . רגלי רוטבו ואצבעותי קפאו. —

בבית המדרש התפללו כבר את המנין האחרון. נגשתי אל מקומו של אבא ועמדתי להתפלל. התפללתי בכונה רבה, בקשתי מאת האלקים, שישלח לנו מציאה כשרה.

בחדר נזף בי הרב, על כי איני שם לב להענין הלמוד והצדק היה אתו: כי באמת לא שמתי לב אל כל מה שלמדו באותו יום. דברתי, רננתי יחד עם כלם: אמר רבא, אמר אביי . . . מתקיף לה מר זוטרא . . . נענתי בראשי, זקפתי את האגודל שלי, — הכל כרבעי . . . ומאום לא שמעתי, ולא ידעתי — מחשבותי, כל הגות לבי נתונות היו למציאה הכשרה.

בכליון עינים חכיתי אל השעה הרביעית — כשהרבי היה שולח את הכתה הקטנה הביתה. והשעה הטובה באה. ובמקום ללכת הביתה רצתי החנותה, אל האם.

השוק העיקרי עבר כבר. רבם של האכרים הבאים ביום הראשון אל השוק נסעו להם, כבר עומדים או מתכוננים לנסוע איש איש אל כפרו. „קונים" אחדים מהם מהמאחרים והנמושות משוטטים עוד הנה והנה, נכנסים פה ושם אל אחת החנויות „לקנות את שיורי הקניות" הקטנות, הנשכחות.

כשנכנסתי החנותה, בהעיפי רק עין נוכחתי, מעל פניה הזועפים של אמא כי לא קרה כלום וכי מציאה לא היתה. האם ישבה מכוצה ומקומצה גחונה על „הקדרה של גחלים" כשהיא מחממת את ידיה הקטנות והרזות הכחולות מני קור. אחי דוד ישב מעוטף ומכורבל סמרטוטים ובגדים בלים

וישנים, בגד על בגד — ונדמה לחבית כרסנית קטנה עומדת בקרן זוית, — ישב לו מקורם עגום . . . ושניו נוקשות מקור. בחנות שררה אפלולית של בין השמשות: איזו תוגה כבדה וחרישית היתה תלויה קפואה באויר.. התכוץ בי לבי מרב צער ובקול עצור מדמעות שחנקוני לחשתי לאמא: — „לא היתה כל מציאה?"

בקולי, בגופי, בכל עצמיותי היה, כנראה, כל כך הרבה רחמנות, צער וחמלה — עד שהאם תחת לגער בי, כדרכה על דברים של הבל, — לחצה פתאם אותי אל לבה בידיה הרזות והמקופאות, — ושתי דמעות גדולות נתלו בריסי עיניה הרכות . . . היא חפצה לענות לי על שאלתי, אבל מתוך גרונה התפרצה איזו גניחה נוראה בעין אנחה או נאקה — והנה בכי חשאי־חשאי, עצור, מלא את החנות הקטנה . . .

הוי, מה לך? אמא, הוי. מה לך? קרא אחי, ממהר והולך אל האם, ופתאום — איני זוכר ברור, האיך וכיצד היה הדבר, זוכר אני רק שבאותה שעה טרופה זו והנה רואה אני ובחנות עומד חיל ניקוליבי משוחרר אחד. על חזהו היו תלויות לו שתי מדליות, אחת של כסף ואחת של ברונזה כהה. לראשו היה חבוש כבע של חיל בלה, לחייו הנופלות וסנטרו החד שלא גולחו זה זמן רב היו מכוסים שערות לבנות קצרות, קשות וחדות, ושפם לבן לו ארוך ועב הנותן איזו רצינִיות מיוחדה לפניו. הוא בקש להראות לו איזה ארג או מטפחת, איני זוכר עוד — זוכר אני רק את פניה של אמי באותה שעה, נשתנו פניה פתאם, עיניה נוצצות וחורדות . . . חפצות הן להבין את הקונה, לחדור ולדעת מה נצרך לו ומה טוב בעדו. נעשית צעירה, גמישה, קלה ומהירה בתנועותיה, והיא רצה, מדלגת ועולה, קופצת ויורדת בסולם הקטן . . . מראה „משלכת" סחורות שונות . . . והכל בזריזות יתירה ובסבר פנים יפות . . . בחר לו הקונה איזה ארג, עמד על המקח — וקנה מה שקנה. הוציא את ארנקו של עור התלוי ברצועה דקה על צוארו — נטל משם שטר של כסף אחד ומסר לאמא. אמי שמה את השטר בתבת השלחן, חבשה את הקניה היטב־היטב בניר, קשרה את החבילה הקטנה בחוט בשתי וערב, מסרה לקונה בתודה ובברכה ובקשה ממנו לבל „יעבר" את חנותה גם בפעם האחרת ולא ישכחנה.

והקור גבר. בחנות היה חשך. דוד בקש רשות מאמא ללכת הביתה, כי קר לו מאד. האם ענתה ואמרה, שגם היא תלך במהרה, — תסדר רק את הסחורה, ותקח, כביכול, את „הפדיון הגדול" של היום וכולנו נלך יחד.

העלו את הנר, והאם פתחה את התבה של השלחן, התחילה למנות את כל הפדיון — ופתאם חורו והאדימו פניה חליפות — והיד הממשמשת בכסף

רטטה . . . — „תשעה רובלים עודפים . . ״ לחשה: „מאין לי העודף הזה? — הפדיון של כל היום היו שלשה רובל, לעת ערב — עוד רובל — הרי הם ארבעה רובלים, — ובתבה שלשה עשר רובל כסף!״ —

— הנה היא המציאה הכשרה!״ — קרא דוד ועיניו הכחולות דלקו כשתי נקודות אש קטנות,—הלא זה הוא דברי אתמול אמרתי: אל תתיאשי — והנה האלקים שלח לך היום מציאה כשרה של תשעה רובלים שלמים! עתה יהיו לנו עצים להסקה, דמי דירה, ואפשר תתני לסנדלר לעשות „ראשים״ למגפי? ראי כמה קרועים הם! כמה טלואים ובלים המה!—הנה היא המציאה הכשרה... שלח לנו אלקים אותה, שלח . . .לבי רטט, רקד, רנן . . .לא יכלתי להביע באומר ודברים את שמחת לבי, — אבל אחת ידעתי, שהיום טוב הרבה יתר מכל הימים ההם . . . מאתמול, משלשום . . . ומהיום הזה והלאה יהיה לנו הכל: דמי דירה . . עצים . . . תשעה רובלים! זהו בודאי הון עצום! — ואולי . . . אולי תקנה אמי „שיריים״ של אוז: את הקורקבן ואת הכבד, את הראש ואת כפות הרגלים — ותבשל ירק כבוש . . . מה אהבתי את התבשיל הזה . . . אכלתיו פעם אחת ואיני זוכר עוד מתי ואיפה? —

אבל מדוע שותקת האם? — יושבת כלה שקועה באיזו מחשבה עמוקה־עמוקה, ראשה נשען על כף ידה הקטנה והרזה, התבוננתי אליה — ולעולם לא אשכח את הפנים הללו! ילד קטן הייתי אז, — ישנם בחיים רגעים כאלה העושים רושם עז כזה על הילד עד שהוא מבין, מכיר הכל כגדול, מכיר הוא לא בשכלו כי אם בחושו.

ואני הרגשתי אז כי בלבה של אמא מתחולל דבר גדול וחשוב מאד. מתלקחת מלחמה גדולה בקרבה. רגשות שונים מתרוצצים, מתאבקים . . . ורגע — והאחד יתגבר על השני, ינצח — וגמור יהיה הנצחון נחרץ ומחלט, חזק כברזל, קשה כצור.

עברו רגעים כבדים אחדים . . . האם הרימה את ראשה בכבדות ונתנה את עיניה בנו. והיו אז עיניה אחרות לגמרי! לא היו אותן העינים הקטנות הדלוחות, הרטוטות והדומעות תמיד. גם הפנים היו אחרים . . . לגמרי אחרים. לא היו אותם הפנים הידועים לי כל כך ספוגי הצער ושרויי מרה־שחורה, — אלא היו פנים עזים, כמעט שמחים . . . והיא פונה אלינו ואומרת: בודאי, בנים תכירו את הקונה האחרון, שזה אך יצא מהחנות, לבוש בגדי ניקוליבי ושתי מדליות על חזהו, — שוטו ורוצו השוקה או מסביב לבתי מרזח — שם בודאי תמצאו אותו, קראו אותו אלי.

דבריה היו עזים, נמרצים ומצויים. מהופנוזיים יצאנו את החנות נחפזים ונבהלים . . .

על נקלה מצאנוהו עומד אצל אחד מבתי המרזח, ואחרי הפצרות רבות ובקשות נאות האיש ללכת אחרינו.

— נו זקנה! מה חסרה את, ששלחת את שני „שוטריך" אלה אחרי? חפשי בעודני פה! — אמר בהתול מר ורגזני.

— כל מאום לא לקחת מידי, לא גנבת אצלי, הרגע, — ענתה האם במנוחה, — רק אמר נא לי, בודאי קבלת היום את ה„שלישית" שלך מאוצר המלכות . . .

כן, זקנה! הנני חיל ניקוליבי משוחרר ובכל רבע שנה הנני בא העירה לקבל את כסף חוקי הנתן לי מאת המלך בעבודתי הישרה והנקיה מכל חטא.

אם כן, אמרה נא לי, חיל נכבד, כמה כסף צריך היה היום להיות בכיסך?

„חכי נא לי, עבריה, ואחשב מעט", — והאיש ישב לו על קצה התבה הגדולה הריקה, שעמדה בפנה, — ישב וחשב, וחשב, חישב וחישב . . . מנה את כל קניותיו „על אצבעות ידיו", ויען ויאמר: —

אצלך קניתי על רובל אחד . . . ואם כן צריך להיות נשאר בכיסי „עשיריה־עגולה" . . .

הבט נא, במחילה, בכים — היש לך הכסף?

האיש הוציא בידים רועדות את ארנקו של עור התלוי לו בצוארו ויפתחהו — ופניו הלבינו כסיד!

— „מרים הקדושה! — פה בארנקי רק רובל של ניר אחד! אבד לי כספי, כל הוני . . . והחורף רק התחיל. . . . ובבית אין כל, אפילו כף של קמח אחת! —

— „אל תירא ואל תחת, סב!" — אמרה לו האם, כספך אצלי. כנראה, כמוך כמוני — שנינו כבר חילים משוחררים אנו, ניקוליביים . . . אמרה אליו בשחוק — זקוקות כבר עינינו ל„שחרור גמור" . . . עתה הבה לי את הרובל שלך והא לך ה„עשיריה" . . .

אני ואחי עמדנו כנציבי־אבן, כעמודים . . . לא האמנו למראה עינינו: אם בחלום או בהקיץ רואים אנו את כל זאת, אמנו העניה, אמנו המסכנה, — מי כמוה יודעת את הלחץ העוני והמחסר שבביתה — ואחרי אשר האלהים רחם אותה, שלח לה „מציאה כשרה" — לוקחת היא ומוסרת לאיש, שלא ידעה אותו תמול שלשום, — לאיש שלא יכל לתבוע, לדרוש ממנה, — והיא בעצמה שולחת וקוראה לו . . . אבל התפעלותו של האיש היתה עוד יותר גדולה.

בתחילה עמד נפעם ונדהם, — כאלו לא הבין כלום מכל הנעשה עמו, מה שמדברים אליו, נותנים לו — אחרי כן — העיף עין פעם עלי, פעם על

אחי, על האם . . . על החנות . . . ופתאם התנפל לפני אמא על ברכיו ויקרא:

אשה חסידה ותמימה! רואה אני את העני והמחסור שלך . . . את בניך הערומים והרעבים . . . את המסכנים האלה . . . לא מתוקים חייך . . . ואחרי כל אלה עשית את החסד הגדול הזה . . . . ישלם לך אלהיך על כל הטוב הזה!"

ודמעות נגרו מעיניו הקטנות והאפורות כשהן נוזלות לאט־לאט על לחייו הצנומות והנופלות, דמעה אחר דמעה . . . מתעלמות לתוך שערות שפמו העב והלבן.

— אל נא, זקן! אין כאן לא גדולות, ולא נפלאות! — לך לך בשם האלהים והוה זהיר בכספך".

כורע ומשתחוה יצא האיש את החנות.

אנחנו לא דברנו דבר. הוי, מה גדלה אמי בעיני! אהבת הבן לאמו פנתה מקום לאהבה יותר גדולה ויותר קדושה ממנה, — אהבה של הערצה! — כמה גדולה היא אמא שלי! — הרהרתי בלבי, — " לא כל ילד זוכה לאמא שכזו!"

באנו הביתה. אבא הסיק את התנור ביתר גזרי העצים שנשארו לנו מן היום הששי. בחדר היה חם. העששית הקטנה מתוקנה ומנוקה דלקה באור צלול ויפה. על השלחן עמד מחמנו הקטן ונהם את נהימתו החשאית.

האב העיף עין „מן הצד" על האם ופניו החשוכים נהרו. הוא הכיר שהאם שבעת רצון ושמחה.

— „פיגא פיסא, ההיה „פדיון" היום מעט?" — שאל, וקולו היה רך ונוח. אבל יותר לא יכלנו עוד להתאפק, — ובטרם עוד תפתח האם את פיה לענות ואנחנו — מפריעים ונכנסים איש לתוך דבריו של חברו, ספרנו לאבא את כל המאורע מהחל ועד כלה.

פניו של אבא נדלקו מרב שמחה, קמטי פניו ומצחו נעלמו, כאלו ידה של קוסמת לא־נראית החליקה אותם . . . בעיניו עלה אור גנוז, קדוש, גדול — גדול . . .

נשתפכה שמחה פנימית קדושה בבית הקטן. היתה מורגשת הויתו של מלאך שלום אשר בא מגן עדן האלהים, והוא עומד, ופורש עלינו, על כולנו את כנפיו, ומברך . . .

— „ברוכה תהי לאלהים, אשתי הכשרה", — אמר אבא בחרדת קדש, מצוה גדולה עשית . . . מצוה גדולה מאד". — — — — — — — — — — — — — — —

— — — הערב ההוא עודנו חי בזכרוני, יותר מארבעים שנה עברו מני אז,

כמה מים שטפו, כמה מאורעות עברו עלי וזכרונו של אותו ערב לא נמחה מקרב לבי. אבותי הטובים שוכבים למנוחת עולם על „המקום הקדוש“, בעירתי הקטנה הרחוקה ואני שטוף, נסחף בזרם הכרך הגדול הזה עולה ויורד בתוך גלי החיים ועלי רק לסגור את עיני ורואה אני את הפנים הטובים והנוחים של אבותי התמימים. הנה הם יושבים ושותים טה קלוש ודקיק שמחים וחגיגיים. הכל נשכח: העוני, המחסר, דמי הדירה והעצים. כל הקטנות שבחיים הללו נסוגו אחור — ובבית הקטן והדל, מרחפת לה דומם, חשאית וחגיגית אותה „המצוה הגדולה“ כמלאך ה׳ צבאות, מלאך השלום והתמימות שירד ונכנס לתוך ביתנו מאיזה עולם קדוש אחד, עולם שכולו שלום, שכולו טוב ומנוחה שלמה.

❀ ❀ ❀

שירים

מאת יעקב הלוי

לי ימים כלילות

לי ימים כלילות, ולילות כשנים,
לי תבל ומלאה — גיהנם,
ערם יצאתי מבטן — וריקם
אשובה, חפשתי לחנם.

במקום קוי שמש — צללים מצאתי,
במקום מים חיים — דמעות,
סבלתי ואסבל עד סוף כל ימי
בעולם המכאוב, הרעות.

לי עין בוכיה, נוזלת שוטפת
בלי הפסק דמע תמרורים.
לי לב מלא פצעים אנושים, ובקרבו
נחלי דמעות שמורים.

לא חשתי לוא אחד הייתי בצרה,
רק אותי כזבוני תקותי,
סבלתי ואסבל — הנגעים גם נגעו
ללבות כל אחי, אחיותי.

לחנם קויתי

שמחת לאביב בראותך קרנים
שולחו לארץ ממרום השמים,
בראותך בפרות העמק, הגי,
בשמעך קול תרועה מלב כל חי.

שאפת בצמא הרוח הצח,
טבלת את גופך באור בהיר וזך,
צהלת בתרועה לחפש ודרור,
גם קמת לתחיה מזוהר האור.

אנכי כמוך — בשעות הערבים
חכיתי לאביב — ליופי שמים,
ונפשי, עת צרות בחרף רותה,
בתקות העתיד, האביב, חיתה.

והנה האביב הגיע אלינו,
ובשורה בפיו לבשר את שנינו,
ואתה הקדמת, מהרת למעוני,
והנה מצאת אותי ביגוני.

ופלא לך היה הדבר — ידעתי,
אך מה אני אשם — שמוע שמעתי,
במקום תרועת גיל, כנור ונבל,
בכי ונהי, צרה ואבל.

תקוות נכזבות — לחנם חכיתי,
בחשכי ליל חרף לחנם קויתי,
האביב גם הוא לא הביא לי נחמה,
אם כל יצירה לתחיה כבר קמה.

הרוח לא ירפא את פצעי לבבי,
חשכו קרנים גם שמש כוכבי,
גם אורה לא תחדור לנפשי האבלה,
ובדד אלך לי את דרכי האפלה.

ה„חלוץ"

מאת זאב וויינר

א.

לפני כחמש שנים, עברתי את גבול אוקרינה, ובאתי לארץ רומניה. מכל התלאות אשר עברו עלי בזמן האחרון היה אז רוחי מדכא ביותר. אנחנו פליטי אוקרינה, לא חבבנו אז ביותר את יהודי רומניה. הם חשבו, כי בשעה שעושים הם איזה דבר לטובתנו, גומלי חסד הנם. ואנחנו,—לבנו כאב עלינו, הפצעים היו עוד טריים ואנושים. חשבנו כי כל ישראל צריכים להשתתף בצרתנו, כי אין זה אסוננו הפרטי, כי אם אסונו של כל עם ישראל. לא יפלא אפוא, אם אנחנו הפליטים התקרבנו מאד זה לזה, וכעין משטמה היתה בלבנו ליהודי רומניה.

הצעירים שבנו השתוקקו מאד לנסע ארצה ישראל, אבל שערי הארץ היו סגורים בפניהם. וגם על דבר זה היתה בלבנו טינא על יהודי שאר הארצות. הרגשנו, כי אנחנו מרקנו ביסורנו, התחזקה הכרתנו הלאומית, וכמעט שהיו היסורים חביבים עלינו.

הצעירים אשר חפצו לעלות לארץ ישראל,—מכיון שלא יכלו,—נפוצו לארצות שונות. רבים מהם נתקררה התלהבותם במשך הזמן, רבים החלו לעסק בתעמולה לאומית, והשפעתם היתה באמת מרבה על יהודי רומניה.

אבל היותר נלהבים אשר בהם יסדו את ה„חלוץ".

החלוצים משכו עליהם את עיניהם ולבם של צעירי בסרביה, בוקובינה ורומניה, ובמשך הזמן נספחו אל ה„חלוץ" מטובי צעירי בני ישראל.

ב.

בבאי לקישינוב העיר הראשית בבסרביה, הרגשתי את עצמי גלמוד מאד. ידעתי כי בקישינוב נמצאים רבים מבני עירי וחזרתי אחריהם למצאם. מובן מאליו כי התענינתי יותר בצעירים שתנעם עלי הברתם מאשר בזקנים שחברתם היתה עלי למשא. וככה מצאתי לי לחבר את בן עירי שלא ראיתיו מימי ילדותו, את ש. ס. ביום השבת בקרתיו בבית אביו, ישבנו ושוחחנו. היום היה יום קיץ חם, והישיבה בבית לא היתה נעימה ביותר. אמרתי להציע לחברי שנצא החוצה לטיל, והנה אמו באה החדרה.

„שמואל! — קראה אמו — מדוע זה לא יבוא בכל היום אליך?" „ומי זה ידעהו? — ענה לה שמואל—אמנם גם אני לא אבין, מדוע זה לא בא עוד, אם לא יבא בעוד רגעים אחדים, אז נצא לטיל בלעדיו."

„כן! — פנה אלי שמואל אחרי דברו עם אמו, — מאד חפצתי שתכיר את ברל זה שרק דברנו עליו".

ו„מי הוא זה?" — שאלתיו.

יחד למדנו בבית ה„ישיבה", אבל בו בזמן שיצאתי אני ונעשיתי לפועל, יצא גם הוא ונעשה לעוזר בבית מסחר. ואע"פ שאין אנחנו שוים בדעותינו, כי אני מתעניין הרבה מאד בתנועת הפועלים, והוא — אין לבו לזה, בכל זאת נעימה עלי חברתו, ובכל יום שבת הוא בא אלי, ויוצאים אנחנו לטיל בעיר ומחוצה לה. ומאד מתפלא אני על אשר לא בא עוד. עד מלתו על לשונו, והדלת נפתחה, וברל בא.

התודענו איש לרעהו, ומהרגע הראשון נעשה חביב עלי. קומתו הממוצעת, פניו השחרחרים והיפים, עשו עלי רושם טוב מאד. עיניו העמוקות־שחורות הביעו נדיבות־לב ורצינות כאחת. וכרגע הרגשתי, כי נעימה עלי חברתו.

זמן מצער ישבנו עוד בבית, דנו על סופרים וספרים שונים, ויצאנו לטיל. בצאתנו החוצה התחלנו לחשב אן ללכת. אני הצעתי כי נלך מחוצה לעיר לבקר את חות ה„חלוצים" לראות במעשיהם, ולענות בשלומם. חברי הסכימו. הלכנו כשעה שלמה עד שבאנו אל החוה. חברי הרגישו את עצמם כזרים, אבל אני התודעתי תיכף כמעט לכלם, מצאתי, כי רבים מהם הם יוצאי אוקרינה, ונעשינו כמכירים ומיודעים מכבר הימים. גם חברי התחילו לקחת חלק בשיחה ע"ד הא והא, החלוצים, ההוה, פירותיה ותוצרותיה. הכלב הגדול, אשר בשם „שומר" יכנוהו החלוצים, חדל מנבח, והביט עלינו בעין יפה. התחלנו לטיל על פני החוה ביחד עם אחדים מהחלוצים, לראות ולהביט על כל הגדל והנעשה שמה. הסתובבנו כשעות אחדות עד שבא הערב. חפצנו כבר לשוב הביתה, אבל החלוצים לא נתנו לנו. הוכרחנו לסעד עמהם. ישבנו אל השלחן השבור העומד בחוץ, על השלחן שמו ככר לחם שחור, הלכו ובצרו מלא הסל ענבים, והגישו אל השלחן. ישבנו, שוחחנו, ואכלנו. לא הרגשנו באכילתנו, אבל אחרי עבר שעה קלה לא נשאר מאומה על השלחן. אחרי ששהינו שם עוד איזה שעה, שבנו לביתנו. אבל הרגשנו שאין זו הפעם האחרונה.

ג.

דומה היה הדבר, כאילו ברית כרתה ביני ובין חברי אלה, שמואל וברל, לא עבר עלינו אף יום אחד אשר לא נראה איש את פני רעהו. אני, שרגיל הייתי לבא בכל עת פנויה ל„בית החלוץ", להתרועע עם החלוצים, כבר לא באתי שמה יחידי, וכמעט תמיד הייתי בא שמה בלויתו של ברל. אחדים מהחלוצים הכירוני עוד לפני זמן באי לקישינוב, ושמחו תמיד לקראת באי. אבל לא כן היה לחברי. החלוצים, אמנם קבלוהו, כדרכם, בסבר פנים יפות,

אבל כמעט שלא התענינו בו. „כלום ראית מימיך בחור בא ל„בית־החלוץ", לוקח ספר או עתון בידו, יושב וקורא, ושותק? — היו החלוצים קובלים עליו, — ולו ישתתף רק פעם ברקוד, בשיר או בשיחה לכל הפחות". אבל הוא כפי הנראה גם לא חשב על זה. אבל לא כן התנהג בהיותנו לבדנו. אז היה דוקא מדבר אלי ומספר לי ע"ד עבודתו בחנות, שאין זו משביעתו רצון, יען כי אין זו עבודה „פרודוקטיבית". היה מספר לי גם ע"ד אביו וביתו. אחרי איזה ימים הכרתי גם את אביו. חנוני בינוני, למדן וירא שמים. ועל בנו זה היתה גאותו, כי גם תורה למדהו, גם בין אנשים הביאו. בהיותו לעוזר בבית מסחר גדול. אבל ברל היה מתאונן לפני כפעם בפעם על שבני ביתו אינם יודעים את רוחו ואינם מבינים לרעו.

ביחוד אהב לדבר ע"ד המצב בציונות, בארץ ישראל ובגולה. חתום היה על „העולם", ותמיד ידע בדיקנות נפלאה את כל המתרחש ובא בעולם הציוני. היתה אז שעת הפרד קבוצת ברנדים מאת ההסתדרות הציונית. והדבר הזה לא נתן דמי לו. „חפצים הם להגביר את האינציאטיבה הפרטית בארץ ישראל, — היה מתרעם עליהם, — ובזה ישעבדו עוד הפעם את עם ישראל לחנוניות, שרק זה החל להשתחרר ממנה.

כשהיה ברל מדבר אלי כדברים האלה, אז בין שהסכמתי לדבריו, ובין שלא הסכמתי, לא העזתי להתנגד לתרעומותיו, כי הרגשתי, שאין הוא מוציא את דבריו מן השפה ולחוץ, כ"א כואב הוא בכאב עמו, ועצור הוא הכאב ברוחו ובקרבו, ורק כשהלב כבר יהמה, בה בשעה שאיזה משא חדש מתחיל להעיק עליו, אז יוציא איזה מלים על זה. רחוק היה חברי זה מששון החיים, ועוד לא ראיתיו ממלא פיו שחוק. חשבתיו לבעל רוח נכאה, שרבים כמוהו בישראל, ולא ידעתי איזו דרך תקנתו. ככל מה שהוספתי להתרועע אתו, מצאתיו יותר בודד, גלמוד ומשעמם. אבל הימים הבאים הראוני לדעת, כי גם אני שגיתי בו ולא הערכתיו כראוי.

ד.

הרגשתי בתמורה גדולה שנהיתה בו בברל. בשבועות האחרונים בקר פעמים אחדות את בתי התיאטרון השונים. הלכנו פעמים אחדות לראות במשחק כדור הרגל ועוד כאלו.

פעם כשהלכנו שלשתנו, — אני, ברל ושמואל — ברחוב, עברנו דרך בית מחסן של אפנים. שמואל ידע לרכב יפה על האפנים. יצרו תקף עליו, נכנס, ולקח לו אפנים בהקפה לשעה. אנחנו שלא ידענו לרכב, עמדנו והבטנו בו כמתקנאים. שמואל הרגיש בזה. נגש אלינו, ואמר: „חברים! רוצים אתם ואלמד אתכם לרכב על האפנים. את ההצעה קבלנו תיכף בלי שום פקפוקים. הלכנו ונראה לנו מגרש רחב־ידים, ונחל להתלמד. ומה גדלה השתוממותי

בראותי כי ברל זה, שכל הליכותיו העידו על רשלנות יתירה, עשה חיל בלמודו זה יותר ממני ומהר למד לרכב על האפנים. התרגילים באפנים לא המעיטו את בקורינו בבית ה„חלוץ". ברל התחיל להתענין יותר ויותר ברקודי החלוצים, ופעם בערב, ברקד החלוצים, נשמט ברל ממני והנהו כבר בין החלוצים. ידו האחת על שכמו של אחד מהם, והשניה על שכם השני, רוקד עמהם, ושירה בוקעת ועולה מתוך פיהם:

נוסע לו חלוץ,
חלוץ מאוקרינה
חוטב עצים בקישינוב
ונוסע לפלשתינה,
חלוץ, חלוץ, וכו', וכו'.

מאד השתוממתי על המראה, ולא ידעתי מה לחשב. אני לא דברתי אליו מאומה ע"ד זה. אבל בשובנו הביתה דבר כבר הוא אלי, על החלוצים, מעשיהם ו...רקודיהם.

„כנראה, גדול כחו של רקוד", — חשבתי.

עברו עוד איזה ימים. בקרנו את בית החלוץ כמקודם. אבל שום חדשות לא קרו.

ביום ראשון אחד באתי לבדי ביתה־החלוץ. את ברל לא יכלתי למצא באותו היום. אחרי שעה קלה בא. נגש ישר אלי, קרא בלחש ואמר: „התדע, הייתי היום ב„מרכז". לא ירדתי לסוף דעתו, אבל בהביטי בפניו הרצינים והמלאים סוד, הבינותי את הכל. הוא היה ב„מרכז החלוץ." ו„מה?" — שאלתיו. „החלטתי להכנס לבית החלוץ, אבל, אל נא תגלה עוד את הדבר לאחרים, כי עוד עלי להכין את לב הורי אל הצעד הזה אשר הנני צועד. אין אני חפץ למרר את לבם ביותר, אבל ארגילם ואטם לדעתי".

אחרי איזה ימים בא ברל לבית החלוץ, ותעודה בידו מאת המרכז כי יספחוהו לחבר. עוד הפעם הגיעה שעתם של החלוצים להבוך עליו: „הראיתם נער בא עת ארוכה לבית החלוץ, אין איש יודע הימנו דבר, ופתאם והנהו נכנס לבית החלוץ?" — אמרו עליו החלוצים. אבל אני הבינותי היטב את רוחו וכבר לא שאלתי שום שאלות עליו.

עברו ימים אחדים והרגשתי כי מתקרר הוא אלי מיום ליום, וגוברת אהבתו לחבריו החדשים. וכידיד נאמן שמחתי על החלוף אשר בא בחייו הרוחניים והגופניים. ובבאי לבית החלוץ, ראיתי את פניו אשר צהלו, וישמח לבי בקרבי גם אני, ולא שמתי לב לזה שממעט הוא לדבר אלי.

בערב האחרון להיותי בקישינוב נכנסתי לבית־החלוץ לקחת מאת חברי את ברכת הפרדה. אז ראיתי, כי אמנם צר לנו להפרד איש מאת רעהו.

יצאתי.

עוד לא הספקתי לרדת מעל כל המדרגות, והנה קול שירה ורקוד עולה מבית החלוץ, וקולו של ברל בוקע ועולה מתוך יתר הקולות:

נוסע לו חלוץ,
חלוץ מאוקרינה,
חוטב עצים בקישינוב,
ונוסע לפלשתינה.
חלוץ, חלוץ, וכו', וכו'.

שמעתי ו..שמחתי.
מצאה נשמתו של חברי את תקונה בבית החלוץ.

ויהי בחצי הלילה

מאת מרדכי זלדנר

בימי ילדותי שמעתי הרבה על דבר שדים ורוחות רעות ואף ששמחתי על השמועות האלה, אבל כאשר בא הלילה ופרש את כנפיו השחורות על העירה שלנו הייתי מתירא מאד ללכת לבדי בחוץ, ובפרט גדלו עלי היראה והפחד ללכת מחוץ לעיר, מקום שם אין אנשים גרים. היו אמנם בעירתנו נערים כאלה אמיצי לב אשר למרות כל השמועות המפחידות על דבר שדים, היו בכל זאת הולכים לבדם ברחובות גם בלילה אפל שכזה אשר לא יכלו לראות איש את פני רעהו. מאלה הבחורים היה חברי ברל. כלנו קראנו אותו בשם „ברל החזק“ מפני שהוא היה באמת גבור החבורה, אמיץ לב ובחור כארזים עד שאפילו ה„שקצים“ התיראו מפניו. והנה אם אחד התירא ללכת לבדו אז היה ברל מלוה אותו ומביאו אל מקומו בשלום. לא פעם אחת הציל ברל זה יהודי מהתנפלות או מחרפות של „שקצים“. מיד כשראו „ילדי עשו“ את ברל מרחוק התפזרו לכל עברים ולא נשאר מהם עד אחד.

בקצה עירתנו עמד בית רחב ידים סגור ונעזב, וגן מסביב לו. כבר עברו כעשר שנים שאף אחד מאנשי עירתנו לא נכנס אל תוך הגן פנימה. בלילה התיראו הרבה אנשים ללכת גם על יד הגן. הסבות ליראה זו היו רבות ושונות. היו כאלה שאמרו כי רק שדים גרים בבית ובגן וכי בלילה הם יוצאים במחולות ורקודים על סוסים לבנים אשר הם גונבים מהאכרים. ואחרים

אמרו אחרת: „בבית הזה גר לפני עשר שנים אחד, משמד, ואחרי מותו שמעו עוברי דרך ביתו קולות משונים שבאו מתוך הבית. המשמד, — ספרו, — היה בא לתוך ביתו מאז בכל לילה ולילה, היה לוקח גרזן ומכה את עצמו על ראשו עד זב דם ואחר כך היה שב לקברו על יד גדר בית הקברות.״ סימן שזה אמת, טענו המספרים; „הלא אחד מחלונות הבית שבור, ומי זה עשה זאת בלתי אם המשמד?״ בין כך ובין כך התיראו אנשי העירה לגשת אל הבית השמם גם ביום וגם בלילה.

פעם אחת אמר ברל לכל החברותה שלנו כי יעבר עלינו מה ומוכרחים אנו לדעת את האמת, מי ומי הם הצודקים. האם אלה שאומרים כי שדים מתהוללים שם בלילה או אלה שמספרים כי המשמד הוא הצועק מתוך יסורים בכל לילה ולילה. אף אחד מאתנו לא ענה דבר. פחד נפל עלינו בשעה שהזכיר את אותו הבית וסביבתו. שתקנו וברל המשיך.

„עלינו להתאסף על יד בית המדרש במוצאי שבת הבאה לפני חצות וכל אחד מאתנו יביא אתו מקל או גרזן או איזה כלי זין שהוא ומשם...״

„לא, לא, אני מתירא,״ קרה ינקלה בן יחידו של ר׳ אברהם ליזר העשיר, „לא אלך לשום מקום, לא, לא.״

„גש הלאה!״, גער בו ברל בקולו החזק, „אין אנו חפצים ברך לב שכמותך, לך אל אמך ואל תבוא אלינו עוד פעם, השמעת?

„כן״, ענה ינקלה בקול נמוך ובהכנעה ומיד נשא את רגליו ורץ הביתה. לולי בושתי אני כי אז הייתי גם כן אומר כינקלה, אך התאפקתי ובלב מלא פחד שמעתי לדברי ברל.

„אם כן בחורים, במוצאי שבת הבאה עלינו לבא אל חצר בית הכנסת עם ה„כלי זין״ שלנו, אף אחד לא יחסר״ ובמלים אלו הפסיק את „נאומו״ וכלנו הלכנו איש איש לביתו.

לילה. הס ושקט בכל העירה. רק לעתים רחוקות נשמע איזה קול נמוך מתוך ביתו של ליזר וולוול המלמד השוכב למשכב כבר כשתי שנים. — צר לי מאד עליו וביחוד על בתו היפה רחל, אשר כל כך אהבתיה. הולכים אנו לאט לאט ביראה ובפחד, וביחוד פחדתי אני אף שהלכתי כל העת על יד ברל החזק. חשך ואפלה בכל העירה, רק הלבנה ממרום האירה את דרכנו המובילה אל קצה העירה אל „בית השדים״ או בית המשמד. ברל הולך בראש והחבורה שלנו מי מהם על ידו ומי מאחוריו, כל אחד מזוין בכלי זין שונים מי במקל ומי בגרזן, מי במעדר ומי באבנים. עוד מעט וכבר נראו לפנינו הבית והגדר של הגן, התחלנו אז ללכת בצעדים אטיים, אטיים, אך פתאם עמדנו מלכת. נוגה אור הגיע לעינינו מאחורי הגדר וקולות נשמעו באזנינו. לולי אחזתי בשרולו של ברל כי אז בודאי נפלתי מפחד רב, גם חברי פחדו

כמוני רק ברל היה היחידי שעמד על רגליו הוא, מבלי להשען במי שהוא. עיניו הגדולות נוצצו כעיני הזאב ובקול נמוך צוה עלינו ללכת הלאה ולהתכונן למלחמה עם איזה שד שיהיה. הקולות והצחוק גברו כשבאנו לא רחוק מהגדר, והרבה קרני אור התפרצו דרך החרכים החוצה והאירו מעט את הסביבה.

ברל בעצמו נגש אל הגדר והציץ דרך החרכים לראות מי ומי הם היושבים שמה בגן על יד האור, אך בן רגע שב אלינו ומבלי דבר דבר צוה על כלנו שננגש אל הגדר. והנה הפלא ופלא, תחת לראות שדים וסוסים לבנים ראינו להשתוממותנו הגדולה חברת בחורים, בני „בעלי הבתים" היותר חשובים של העירה, יושבים להם סביב לאור עששית העומדת על גב אבן גדולה, ושוחקים בקלפים ושותים מדי פעם בפעם כוס יין אדם וצוהלם הם ושמחים. עוד מעט ופרצנו בצחוק גדול, אך ברל צוה עלינו שלא נוציא הגה מפינו וכי נשוב מיד איש איש לביתו. עשינו כמו שגזר עלינו וכל אחד שמר בלבו את המאורע המעניין הזה.

מה נאוו על ההרים רגלי מבשר...

מאת אברהם פרוסטקוף

החזן גמר את הקדיש אשר לפני המפטיר. דממה שררה בבית הכנסת. הקהל החריש לדעת את מי יכבדו בהפטרה, והעתידים לעורר לויתן' התכוננו להתלונן, כפי דרכם, נגד קבלת השחד שהשמש מקבל לפי דעתם ונגד שלטון הפוליטיקה בכלל בבית הכנסת וביחוד בנוגע ל„עליות" החזן לא קרא מיד „יעמד" אלא התחיל לזמר מקדם נגון שמח ונעים. הקהל הכיר את הסימן — „הא — בר מצוה! בר מצוה!" נשמע לחש מכל צד „מי הוא?" המתלוננים הפסיקו את הכנתם למלחמה ויחד עם שאר העדה הפנו את ראשיהם לראות את הבחור הקטן והנבהל העולה על הבמה.

„הא — עוד תכשיט!" לעגו הזקנים בצחוק מר „בודאי למד את ההפטרה כשנה שלמה ובמחשבותיהם הרשיעו כבר את הבחור שעמד שם בפנים חורים ובברכים רועדות ומחכה למתי יגמרו את ה„מי שברך'ים". משפחת הבר מצוה כולה ברכה, השמש הכה בכף ידו על השלחן וקרא „הס!" ונגע באצבעו בצדו של הבר מצוה שיתחיל. הבר מצוה קרא את הברכות . . . ומה מאד התפלאו

הזקנים, לא התקשה אף במלה אחת, וגם הקדים „בחר בנו" ל„נתן לנו" וגם נגן בנגון המקובל ולא באיזה נגון שמלמדים המורים כאן . . . בקצור — הודו הזקנים — „את הברכות הוא יודע.

הנביהו את הספר וגללוהו, והקהל ישב לשמוע איך יצליח הבחור בקריאת ההפטרה. פלאי פלאים! גם את ההפטרה ידע הבחור. במתינות ובבטחון, בקול ערב ובהברה מדויקה הגה את דברי ההפטרה. הוא קורא ממש כאלו זה בא מאירופה" תמהו. הבחור לא שמע לא את דברי השבח ולא את דברי הגנאי, רק התעמק בקריאתו וככל אשר הוסיף לקרא כן גדל בטחונו וקולו הלך וגבר. הזקנים שרקו בשפתותיהם ושמעו בתשומת לב רבה לקריאת הנער, שלא לאבד אף אות אחת.

אנכי גם כן, אחרי עבר תמיהתי הראשונה שמתי את לבי להתענג על נעימות הקריאה. ההפטרה היתה ארכה ואחרי עבר זמן מה נפלה עלי כעין תרדמה וישבתי חציי נרדם וחציי ער ורק נגון המפטיר צלצל עדין באזני. פתאם הגיע אלי קול „הקורא" מנגן — „מה נאוו על ההרים רגלי מבשר, אומר לציון מלך אלהיך". ובנמנומי העיר בי המקרא הזה מחשבות רבות.

איזו יופי איזו שלוה, איזה רעיון נשגב נמצא במקרא זה. בדמיוני עלה ציור אשר לא הגשים לא את רעיוני תומכי המזרחי, ולא את רעיוני תומכי קרן היסוד, ולא את רעיוני תומכי איזה מפלגה פוליטית שהיא. לפני עיני נתגלה מחזה מחוסר כל גון פולטי. לפני הר גבוה, ושפועי ההר מכסים דשא ירק, ועצי ברושים וארזים גבוהים ורעננים. בין ענפיהם מקננות צפרים ומחנכות את קניהן בשירה נעימה וערבה.

והנה על ראש ההר המון רב העושים בבנין היכל נפלא שממנו יוצא זהר המחפיר את החמה בזהרו. מעל ראשיהם שמים כחולים ולמטה לאורך ולרוחב משתרעים שדות ירקים ונחמדים. וההר הוא הר ה' וההיכל הוא בית ה' ההולך ונבנה. ופתאם נשמע קול תרועה מתחת ההר וכל הבונים הפסיקו את עבודתם בכדי לקבל את פני הבאים. המבשר תקע עוד פעם בשופר והתחיל לעלות את ההר. ומכל עברי ההר התקבצו ובאו מחנות, מחנות אנשים נקהלו מסביב למבשר ונמשכו אחריו על ההר. ולא נשמע קול מלחמה, קול כובש, קול תוף או שריקת חליל רק קול השופר הולך וחזק. ולקול התוקע התאספו יהודים ועיני כל נטויות למקום ששם הולך ונבנה היכל ה', ואשר שם עומדים ומחכים להם אחיהם הבונים, אמרתי — „מה נאוו על ההרים רגלי מבשר, אומר לציון מלך אלהיך".

חפצתי להשתקע יותר בחלומי אבל קול המפטיר הפריעני. בעל כרחי פקחתי את עיני, המפטיר גמר כבר את ההפטרה ושמח בנצחונו מהר לקרוא

את הברכות האחרונות, כי כמעט השיג את מטרתו ועוד מעט יפטר מחובתו. שנוי הנגון ומהירות הקורא עוררוני מתרדמתי. המחזה גז ונעלם ממחי כצל עובר, הושבתי לחיי ההוה. ראיתי את החזן מכין את גרונו בכדי להטעים „יקום פרקן" יפה וקרובי הבר מצוה מתכוננים להמטיר עליו אגוזים וצמוקים. על צדי מימן עוד לא גמרו שני זקנים להתוכח על מעלותיה של קרן הישוב בנגוד לקרן היסוד. „הא" — נאנחתי, — „רק חלום היה המחזה, רק חלום!"

כתמי דיו

מאת יהושע הוברלנד

ההבדל בין הציר האימפרסיוניסטי והציר האכספרסיוניסטי הוא, שהראשון מצייר את הרשמים שקבל ע"י עיניו, והשני מוסר את השקפותיו המתרכזות במחשבתו.

✧ ✧ ✧

בא וראה כמה גדול כחו של הארדיכל, הוא לוקח עצים ואבנים ועושה מהם קומפוזיציה מוסיקלית — דבר שיש בו רוח ונשמה.

✧ ✧ ✧

„עינים ולא יראו" — אלה הם בני האדם אשר אינם רואים ומתענגים על דברי האמנות אשר יוצרי האמנות יוצרים.

✧ ✧ ✧

אין אצל האמן עולם אוביקטיבי, ביצירותיו הוא יוצר עולם משלו ומוסר את השקפותיו הסוביקטיביות.

✧ ✧ ✧

מהנ"ל משמע שיש יחס גדול בין האמן היוצר ואינדאידואליות. האמן צריך להיות אינדיוידואליסטן בכדי שיוכל למסור וליצור עולם משלו.

✧ ✧ ✧

היסוד של כל סגנון ארדיכלי הוא הדת והתרבות של אותו הזמן. למד את הסגנון הארדיכלי ותבין את תרבות הבונים.

✧ ✧ ✧

בית בלי תמונה הוא כמאכל בלי מלח.

עורבא פרח
ניר
דממה שררה בבית מדרש למורים לחצי רגע בשבוע העבר
מיום שיצאה פקודת הדר' חורגין, לא נשמעה מלה אנגלית בבית המדרש
ניר
הצעה להבעת אימון במר א. ייברמס עברה בלי מתנגד באספת התלמידים

מה שהיינו חפצים·לראות ב"ניר"
ניר
דף החידות?
למי שייכים הבטאים הללו ???
קימעה קימעה בבקשה לשבת
טף-טף-טף-טף!
ניר
מודעה
בבקשה לא להביא כל כך הרבה מודעות. אין לנו מקום להן.
העורכים
בית מדרש למורים ה' מילים
מסיים
סליחה
KOEN
קעניגסבערג

והיה באחרית הימים...

מאת מרדכי זלדנר

„מה נעימים ומה יפים היו הימים שישבנו יחד ולמדנו בבית המדרש למורים אשר עמד אז על יד הישיבה בבית קטן ודל", דברים אלו שמעתי מפי הדר. פרישברג הידוע המלמד ספרות ישראל במכללה של הרוורד. „כן", המשיך את דבריו בקול נמוך „הימים ההם לא ישובו עוד, אמנם יושב אני פה בסביבה יפה בין אנשים מלומדים אבל מה רב ההבדל בינם ובין חברי היהודים שאהבתי אותם בכל נפשי. אני מרגיש שדבר מה חסר בחיי — אותו הרוח היהודי, הסביבה היהודית שכל כך אהבתי אותן. חסרות הן כאן, אבל, התנחם בודאי יש ויש אותו הרוח שם באותו המוסד הנעלה, המוסד אשר התפתח ויהי ליותר גדול באמריקה לספרות ישראל, תחת השגחתו והנהלתו של מורנו הנכבד, הזקן דר. חורגין. עד עולם לא אשכח את האיש האהוב הזה. שמח אני מאד על שתקוותיו ומגמותיו של מורנו ומנהלנו הזקן אמנם נמלאו ונשלמו. דמעה ירדה על לחיו החור וראשו הורד לארץ . . . שמחה וגעגועים אל העבר מלאו את לבנו, ישבנו זמן רב ודברנו על העבר וביחוד על העתיד, העתיד של עם ישראל . . . בלב מלא רגשות לקחתי את פרישת השלום מאת חברי היקר ומשם נסעתי לקנדה לראות בשלום מנהלי בית הספר המנטריאלי מר וויינער ומר גוטמאן. כשראו אותי חפצו פשוט לנשקני אבל אמרתי להם כי זה לא יהיה יפה בפני התלמידים, מעשה ילדות, יאמרו ועוד דברים שלא נאה למורה ומנהיג. זה שענין אותי יותר מכל מה ששמעתי מפיהם הוא כי שוסהיים חברנו מאז נעשה לרופא גמלים סמוך לציר הצפוני וכי הוא היה במונטריאל זה לא כבר ומדבר הוא מעט עברית אבל מרבה לדבר בלשון האסקימוסים„ כך נדמה להם. „לא רופא גמלים ממש הנני", אמר להם הרופא שוסהיים, „כי אם רופא בהמות סתם, ולו היו שם גמלים כי אז היתה פרנסתי ברוחה„. יותר לא שמעו אודותיו ומפני שהנני מתירא מפני הקר ורוחות רעות לא חפצתי לנסוע אל חברי הדר. לבהמות שוסהיים. משם נסעתי הלאה, ושמא תחפצו לדעת מדוע אני נוסע הנה יש לי שתי סבות: ראשית יש לי כסף לרב בלי בנות, ברוך השם, ושנית, חפץ אני לראות בשלום חברי החביבים עלי מאז. אבל תשאלו מנין ליהודי שהיה לפנים תלמיד בבית המדרש למורים כסף? אם כן אספר לכם בקצרה את סוד קיומי ואת סוד פרסומי ועשרי בעולם. כידוע לכם יש דבר בעולם אשר הודות לו מואסים הרבה בחיים ובכל

טובו, עוזבים אותו והולכים להם לעולמות עליונים ותחתונים. מי לגן העדן ומי לגיהנום. בודאי שמעתם על זה הלא זה הוא ה„דקדוק" הידוע. לא יכולתי לראות בצער הגדולים והקטנים ומחשבה נצנצה במוחי לפרסם מסה על מחלת הדקדוק ואיך להתרפא מהמחלה הזאת. ימים ושבועות ישבתי וכתבתי, מחקתי וכתבתי עוד פעם עד שלסוף יצאה המסה טהורה, פשוטה בסגנון צח וקל עד שגם ילדים יוכלו להבין אותה. אחרי שקלא וטריא, שאלות ותרוצים, סטטסטיקות, פתגמים מאנשי שם ועוד, הוכחתי לעולם כי הדבר היותר טוב והרפואה היותר מועילה היא שלא ללמוד דקדוק כלל וכלל. זה מצא חן בעיני כל הקוראים, מלבד אחדים וביניהם הדר. חורגין יחיה, עד שועד החכמים לספרות החליט כי המסה שלי היא היותר טובה והיותר מועילה לאנושיות כולה וקבלתי את ה„פרס נובל". שמי יצא לשם ולתהלה בכל קצוי התבל, המסה יצאה כבר במהדורה החמשים וחמש וכנראה עוד תצא במהדורות רבות עד שבני ובני בני יוכלו לאמר בפה מלא: „מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירושתנו . . . "

כשישבתי ברכבת המובילה לשיקאגו נגש אלי איש דל בשר בעל פנים עגולים ככדור, על חטמו משקפים גדולים, ובקול נמוך פנה אלי ואמר: „ארוני, אם נא מצאתי חן בעיניך קנה מאתי את הספר הזה אני הוא מחברו, אך המזל לא שחק לי, ספר נפלא הוא על דבר המוסיקה והתפתחותה, על דבר כל מיני כלי זמר והפתחותם וגם דברי ימי חייהם של גדולי חכמת המוסיקה תולדותם וערכם בשדה ההרמונה. המחיר — אמר בקול דק, הוא רק דולר אחד, וזה הוא בחנם ממש, אין האנשים אשר בדורנו מתיחסים ביחס חיובי למוסיקה טובה וקלסית, חפצים הם רק בשירים ומוסיקה של התהוללות; זמרה ורקוד בלי טעם, בלי רתמום והרמניה זהו חפצם. כשהתבוננתי יפה בפניו הכרתי בו את שמואל פרידמאן חברי בבית המדרש למורים . . . מאד מאד שמחנו שנינו כשהכרנו איש את אחיו וכבאנו לשיקאגו הלכנו שנינו לבית מסחר הספרים של ה„כהנים" הלא הם חברינו חיים וברוך ושם סדרנו כי הם ימכרו את ספריו של פרידמאן ובעד זה יקבלו עשרה אחוזים. חיים אמנם הרעיש עולמות באמרו, כי הוא לא יחפץ למכור ספרים חיצונים בבית מסחר הספרים שלו אשר בו ישנם רק סדורים, תחינות, מזוזות, שופרות ועוד כלי קדש שבאלה, אך הודות לדבריו הנעימים של ברוך שותפו הסכים ר' חיים גם הוא והכל עלה יפה. כפי שספר לי ר' חיים בעצם פיו הנה האיש המספיק לו את הירמלקאות הוא הארון מרוויד ולא אחר, וכי יש לו בית מלאכת ירמלקאות על יד שיקגו וכי הוא עשיר מאד. אם כן באמת צדקו רבותינו כשאמרו „ברוך משנה עתים", כן מה שיעשה הזמן לא יעשה השכל, — חשבתי בלבי.

השותפים הודיעו לי (שניהם דברו בבת אחת כמנהגם מאז) כי בשיקאגו במושב היהודים ישנם אחדים מחברינו. מיד הלכתי לשם והנה אמת נכון הדבר, עמדתי לפני בית דל ועליו מודעה כתובה בזה הלשון:

הורים!!! יש לנו מלמדים הגונים, פדגוגים מצוינים, מתחילים אנו מא׳ בית וגומרים אנו בדקדוק. להפטרה ועברי יש לנו ספציאליסטים. הביאו הנה את ילדיכם ויצאו מפה יהודים תלמידי חכמים.

ההנהלה.

כשנכנסתי לתוך החדר פנימה מצאתי שמה כחמשה תלמידים, ובראשם ישב לו ידידי ומכירי יחיאל כהן ולמד את הפטרה בנגון יפה ובקול רם, הוא קורא והתלמידים קוראים אחרו, הוא פוסק והם פוסקים. גם הוא הכיר בי את חברו ומתוך שמחה נפל על צוארי, אבל בלי נשיקה, ולתלמידים אמר שאני הוא אחיו וכי באתי הנה ממרחקים — מכוש. מיד קרא ליתר המורים ולפני עמדו פרוסטקוף וגולדפרב. לגולדפרב זקן בתבנית קמץ, ולפרוסקוף שפם גרמני. פרוסטקוף אמר לי שהוא מלמד „עברי" על פי שטתו של מר פרלברג וגולדפרב מלמד חומש בלי רש"י. חיים הם חיים של שלוה ושלום ומקוים הם כי בימים הבאים יהיו למורים היותר גדולים בכל העיר. אופטימיים הם במדה מרובה והלואי שהיה למר לעווין מקצת מהאופטימיות שלהם כי אז מה טוב היה לו ומה נאה היה לעולם. מר לעווין הלא הוא המשורר היותר פסימי שנמצא בשיקאגו, והנהו סגן העורך של הקובץ „רוח האנושיות" היוצא לאור בשיקאגו פעמים לשנה. כפי שספרו לנו חברי המורים הוא חי חיי צער ולחץ אך שמח הוא תמיד. אין באמת שום שייכות בין הלעווין של יום יום והלעווין בעל השירה הפסימית שלו. בחברת רעים הרי הוא אפיקור ממש אך מיד כשיושב הוא לכתוב שר, אז רוח הפסימיות שולט בו ושופך הוא את נפשו המרה על העולם ועל חייהם המרים של האנשים. אין אף קו של אור בכל שירתו האפלה והשחרה. בשיקאגו בליתי כשלשה ימים ומשם נסעתי ניו־יורקה, מקום אשר שם בית המדרש למורים החדש שלנו.

שמועה שמעתי, כי שם התישבו רובם של מסימי בית המדרש למורים ובודאי תהיה לי ההזדמנות לראות את פניהם. מיד כשבאתי שמה פגשתי בהיותי בברונזביל את קולודנר, סוחר עזים ובעל זקן מגודל. מטופל הוא בבנים ובבנות (כפי שהתאונן לפני יש לו י"ב בנים). הוא ספר לי על דבר אספת המסיימים שלנו שהיתה זה לא כבר וכי מרגלית וזליגסון נסעו לארץ ישראל ושם נעשה זליגסון לעובד אדמה ומרגלית למפקח ראשי של הקולוניה „רגלי מבשר" וטוב ויפה מזלם. אחד מהמסיימים שלנו אשר גר לא רחוק

מארץ ישראל ואשר עלה מעלה במדרגת ההצלחה הוא הוברלנד המצייר הידוע המרצה על תולדות התפתחות האמנות המצרית במכללה של קאירה. במשך העת נעשה לידען היותר גדול לכתב ההירוגליפי. קורא הוא במצבות, ובקברי מלכי מצרים ומגלה הוא סודות ורמזים אשר לא ידעו אותם עד היום הזה. אומרים כי מדבר הוא קצת בשפת החרטומים ואין איש מבין את דבריו, כל כך גדל בחכת המצרית.

את לוקשטיין חברנו לא ראיתי ואין איש יודע לאן הלך. אומרים כי מורה לחשבון הוא בטורקיה, אחרים אומרים כי מתוך שנון והתמדה רבה נעשה למסתיקון ומקובל וכי ראו אותו על קברו של ר' שמעון בן יוחי, אבל אין איש יודע בברור את מקום מושבו.

שבתי בשלום אל ארץ ישראל — ארץ מגורי, כתבתי את קורות נסיעתי בספר וכעת הנני יושב לי לבטח בירושלים עיר הקדש ומחכה אני בכליון עינים לביאת המשיח.

סוף.

להסיר את המכשלה

מאת אליהו גולד

הממונה על מצלת בית המדרש למורים, קנא במורה הזמרה והוא נותן בעצמו שעורים בזמרה, הידעתם איכה? כידוע לא חנן בקול ערב ועל כן המציא המצאה. מורה הזמרה אמר באחד משעוריו כי אין צרך למורה בקול ערב, כי אפשר להשתמש בקונצרטינה בתור ממלא מקומו. הוא מוסר את שעוריו לנו על ידי הפעמון. הנה בשעה שכל התלמידים שקועים בפילוסופיה של הרמב"ם יתחיל הפעמון לצלצל לפתע פתאם, וגם מורה טוב הנהו, הוא משנן לנו את השעור הרבה פעמים. להסיר את המכשלה הזאת, כלומר לקלקל את הפעמון הוטלה עלי החובה מטעם הסתדרות התלמידים, הדואגת לחפש „הבטוי" של כל תלמיד בעניני הסתדרות להציע את ההצעה לפני טובי התלמידים מג' וד' לחוות את דעתם. בידעי כי המחלקות ההן מפורסמת בלשונן ה„שחוטה" לא התעניתי בי"א לאדר כדרכי תמיד! הזדרזתי למלאכה החשובה מבעוד בקר. בראש וראשון נגשתי אל ה„ארי שבחבורה" מ. ז. הצעתי לפניו את השאלה בהכנעה כיאות לו. מה! ? צעק הוא. חס וחלילה.

אל תגעו בפעמון, תקלה אתם רוצים להביא! — לא די שבמשך שעה אחת בדקדוק ארמית יספיק המורה להורידני מגדולתי בתור מדקדק ולהציקני בתואנות, ואם יקלקלו חס ושלום את הפעמון הרי ישהה עוד חצי שעה ויוסיף מכאוב על מכאובי. חס וחלילה על תעשו כדבר הזה. הוא קפץ ממקומו ברעש והביע אמרות אחדות בכושית או בסורית, לסוף קרא: בחורים! נצא במרידה נגד ההסתדרות. מיראה, שאני אגרם למרידה נשאתי את רגלי והתחמקתי מחברתו. בדרך נתקלתי בא. מ. בקשתי סליחה מאתו והצעתי לפניו את השאלה. האח! מה טוב! התלהב הוא, אכן זו היא הצעה מחכמה, וזה הוא פשוט, ראה! אם יקלקלו את הפעמון, הלא אז יהיה לי יותר פנאי בשעת התלמוד להחליף במכתבים עם קרובי וגם אהובות במשמע! מבלי שום בקשה מצדי תאר לפני את אחת מאהובותיו בעלת שערות צהבות שנסע עמה בסירה ב„צנטרל פרק" ועוד האח, מה טוב! נוסף על זה יהיה לי יותר פנאי לחבר שירים (המצטינים בערבוב הפרשיות שבהם כמו סמי המרפא של עמנואל הרומי) וגם לציר את שמי בהדורים ב„ניר". לזה שכחתי להוסיף את מה שארויח בשעור העברית אם אסדר מקהלה ושמי נקרא עליה. האח, מה טוב! נשיר נא לכבוד המאורע הזה. ברגע התלהבותו התחמקתי בלאט בכדי שלא יראה את מקומי הנפקד. נגשתי אל ש., מי שהיה עסוק בחקירות ההסטוריה על ידי הַ„דיילי ניוס", הצעתי לפניו את השאלה העומדת ברומה של ההסתדרות. עדיין דברי בפי והנה הוא התרגז, החוקר קם בו לתחיה, וקרא: „חס וחלילה! תקלה יביאו אם יקלקלו את הפעמון! לא די ששעה קלה מספיקה למורה ההסטוריה להוריד את החוקר בהסטוריה שבי מגדולתו, כגון: בחקירתי עלתה שמחבר „האגרת" חי בסוף המאה הרביעית והוא, כדרכו תמיד סותר את כל חקירותי. ואם הפעמון יוסר אז יספיק לו לגדע את כל ענף החקירה שאני יורשו הנאמן. אז יכחיש גם את חקירתי החשובה כי אחאב זה, שהיהודים מגדפים אותו, לא היה ולא נברא בתקופת המלכים כי אם חי בתקופת החשמונאים, וכתב את הספר דניאל שבו הוא יוצא נגד האליליות, והוא היה יהודי אמתי".

עיף ויגע מעמל היום, החלטתי בכל זאת לבקר עוד תלמיד אחד, עכשיו נגשתי אל ל., בור סיד שאינו מאבד טפה! כשהוא עסוק בפיסיקה. קמטתי את מצחי והצעתי לפניו את השאֵלה והוא התחיל להוכיח לי על ידי אַלגברה בהשואה כמה ירויח אם יקלקלו את הפעמון: „בזמן המצער של השעור העברי אני חושך חצי שעה לעבודתי המרבת הדרושה לי לכניסה לאוניברסיטה ואם יסירו את המכשלה אז יטייל מורה העברית ארכות בחדר רבע שעה יותר וזה יספיק לי לשנן את הפיסיקה. ומה אתה יודע בחור על גלילי?" מבלי

לחכות למענה פי התחיל לדבר ארכות בעניני הפיסיקה, עכשיו הוא פה השני הוא על „מרם". השתמשתי ברגע של עלית נשמתו והתפטרתי מ׳

— —

אם תנדב לנו הנהלת הישיבה, הדואגת לבריאות התלמידים, ע אחד של תענית לשביתה אשתדל למלא את חובתי להסתדרות באמונה.

אגרתו של משיח

מאת אריה טלר

(נתקבלה ע"י הפוסטה הניו־יורקית)

זו היא תמצית המכתב, שמשיח בן דוד, אשר זה לא כבר בקר את אמריקה, שלח אלי מהאניה.

„תודה רבה לך אדוני על טוב לבך אלי, בהיותי באמריקה. אבל דבר אחד אמר לכבודו, שאת ה„גאולה" לא אוכל כבר להביא, אין פשוט בשביל מי. ז"א יש בשביל מי, אבל כל אחד חפץ בגאולה אחרת, ואיה אפוא אקח את כל הגאולות השונות? הסוציאליסטים רוצים ב„גאולה סוציאלאסטית". עורך ה„שעבוד" („פרייהייט") אומר שרוצה הוא ב„גאולה לניניסטית". הציונים עם לואים ליפסקי בראשם, רוצים בא"י „נעשאָנאל דזשואיש האָומלנד". הללו בגאולה זו והללו בגאולה זו. ואיפה אקח את כל הגאולות? זהו ממעל ליכלתי".

"קבלת הפנים" שלכם יפה היא. לו רק נתנו יותר לאכל ופחות בנאומים, הייתם, פשוט, מחיים נפשות! . . . "

„עכשיו בקרתי אצלכם את האידישיסטים ואת העברים, ואמר לכבודו, שהאידישיסטים עם שעיה הכושי בראשם צדקו מהעברים. כי במקום לקלקל את השפה העברית, יותר טוב לדבר אידיש לא קולקלה."

„הסוציאליסטים אצלכם, רואה אני, באמת הולכים בעקבותיו של מרקס. הם סוציאליסטים כהלכה. את ה„שלל" שמוציאים הם בחכמתם מידי ההמון, מחלקים הם חלק כחלק לבין עצמם. — סוציאליות גמורה!"

„ויש אצלכם „חברה" הדומה לאשה זו האוהבת להביט ולהסתכל לתוך כל הקדרות של שכנותיה, הציונים והמזרחים, ואל תוך קדרתה היא אינה מביטה. ויראו אני שמא על ידי כך תקדיח את תבשילה ברבים . . ."

ועוד סודות מה„חדר" כתב המשיח, שלו פרסמתי אותם, אז היה מתקים הפסוק: „ויחילו ההרים", אפילו ה„סקייסקרייפרם".

פטפוטי מלים

מאת זאב וויינר

(אז באמור לנו המורה לכתב סקירה על איזה ספר שנקבל בספריה.)

„דימוסתינס, אותו הדברן המצוין לדורי־דורות, היתה לו בעצם קונקורנציה לא קטנה מצד כל ילד וילד, שהרי כל ילד, מכיון שמגיע לסוף שנתו הראשונה, מתחיל גם הוא להשתמש בכלי המבטא בכל פרט ופרט ממש כאותו המצוין, אלא שזה הולך ונעשה דימוסתינס, וזה רק מפטפט...“

(ד. פרישמן במכתביו ע״ד הספרות).

ענין רע נתן לי לענות בו, והוא לכתוב סקירה ע״ד שיריו של ביאליק.

כשעלה ברצונו של מורנו, שנכתב סקירה על איזה ספר שנקבל בספריה, התנחמתי ואמרתי, כי אין הדבר נורא כ״כ, ומה אם אקח איזה ספר, אקראהו, ואחרי כן אחוה את דעתי על גבורי הספור ופעולותיהם, הלא בין אנשים הנני חי, ונושא ונותן עמהם, ויכל אוכל לחוות את דעתי על טפוסי אנשים שונים. ולו גם תהי דעתי זאת מוטעת, אבל הגליון ימלא מזה. ככה אמרתי ואוחיל. אבל לא כן חשב הספרן. ובהושיטו לי חברת שירים, נתר לבי בקרבי מפחד ודאגה. האני אכתב סקירה על איזה שירים? באמת אמר לכם, כי אינני חובב ביותר לקרא שירים. ובפרט, אותם השירים מסוג זה הנקראים בשם היפה והמצלצל „מודרנים“ נשוא לא אוכל. ומעשה ושמעתי איש אחד אומר, כי טעם אחד הוא מרגיש בשירים מודרנים ובעשון עלי הטבק (אני ידעתי את האיש כי איננו מעשן) והיה האיש הזה קרוב ללבי ביותר. אבל מה אעשה ופקודת המורה חזקה עלי; „למועד הזה תכין את דבריך“. באין מוצא לקחתי את החברת, ובעודה בידי קראתיה. ברם תבא ברכה על ראשו של הספרן, כי חברת שירי עם מאת ח. נ. ביליק היתה זו. אבל בקראי את השירים לא חשבתי כלל ע״ד בקור ונתוח, אפי וצביון, שרטוט וצבע, וכל אותן המלים הכפולות שמונה, שמשתמשים בהן לבקרת ספרים, בכדי לבלבל את מחו ולסמא ולאחז את עינו של הקורא. לא, לא זאת חשבתי, כי אם מלים פשוטות ומובנות לכל, מלאו את כל מחשבותי; טוב, יפה, נעים!

אכן זוהי סגולת שירי עם, כי אינם יורדים תהומות ובוקעי שחקים, אינם משעמים את הקורא ונכנסים ללבו ומתרשמים בזכרונו, ויהי גם שיר

זה פשוט ביותר, עלול ומסוגל הוא בכל זאת לשמח את הלב ולהרנין את הנפש. וזהו כחו של ביליק, היודע לערך לפנינו את שיריו בטוב־טעם, להנעים את הקריאה על קוראיו, ובה בעת לחדר אל תוך לבותיהם ונשמותיהם של הקוראים, משא"כ . . . אבל לאט, הדף כבר מלא, והנה אמר די לפטפוטי כעת. בין כך וכך, הלא רק מפטפט אני, ולמה זה אוגיעכם ביותר? . . . וגם כבר נוכחתי, כי לשכמו של דימוסתינס לא גבהתי.

❀ ❀ ❀

תמהין ושיילין

א) תמה אנכי על שקולונדר בחפירותיו אחרי מאות שנה בתל הישיבה לא מצא בין שאר החבורים את חבורו הוא!

✧ ✧ ✧

ב) האם יגלח מרגלית את שפמו אחרי אשר הורד ממשרתו בתור עורך?

✧ ✧ ✧

ג) ועוד תמוה בעיני שהרי שנינו; „מדוע בגדיהם של הצדיקים מקורעים? — מפני שהמזיקים מתחככים בהם", ואילו בגדיו של מזכירנו אברהמ'ס תמיד חדשים ומגוהצים?!

א) מה היה זלדנר מעיר בשעת הבחינה לו ידע דקדוק?

✧ ✧ ✧

ב) מה היה מר פרלברג עושה בשעת השעור העברי לולא כתב ר' יהודה הלוי את ספר ה„כוזרי"?

✧ ✧ ✧

ג) מה היה חיים כהן כותב במשך כל השנה לולא „הודה" סטיפן ווייז בישוע הנוצרי?

✧ ✧ ✧

ד) מה היה שוסהיים עושה לו הסכימה כל המחלקה לדעותיו?

✧ ✧ ✧

ה) מרגלית לו נבחר לעורך ותמונתו על כל דף ב„ניר"?

✧ ✧ ✧

ו) הוברלנד לו לא בקר את המוזיאום ולא היה ביכלתו לצייר?

ז) אברמס לו לא אחר איש במשך כל השנה?

◇ ◇ ◇

ח) מה היו לאקס והוך עושים לו ידעו את הלטינית ואת הצרפתית?

◇ ◇ ◇

ט) לוין, לו עלה בידו לכתב שיר בעברית בלי הערות וכוחים (כמובן ביהודית)?

◇ ◇ ◇

י) אודות מה היה גולד מבלבל את מוחי בשעת למוד הגמרא לולא ידע פילוסופיה וטעמי הדתות?

◇ ◇ ◇

יא) פרידמן לולא התענין במוסיקה ובנערות?

◇ ◇ ◇

יב) רבינוביץ לו הוסר מתפקיד ה„ספרנות", והתזמרת של גולדמן לא היתה נותנת נשפים חפשיים בסנטרל פרק?

◇ ◇ ◇

יג) תמה אני גם כן, אם היה פרישברג בא אל המחלקה לולא נבחר לנשיא?

במחלקה.

תלמיד א': האם תדע את אשר אמר עליך המורה?
תלמיד ב': מאום לא אדע!
תלמיד א': מה, האם גם לך אמר המורה?

הנאת הרוח...

המורה: (אחרי אשר באר לתלמידים את ההבדל בין הנאות הגוף ובין הנאות הרוח) כשהנך נוסע ביום חם באוטומוביל, והרוח משיב ומצנן אותך, איזו הנאה היא זו, הנאת הגוף או הנאת הרוח?

תלמיד: הנאת הרוח...

◇ ◇ ◇

אחד מהמורים הוא פוזן באפסים. כנראה, שהגיאוגרפיה הפסיקלית מושכת את לבו.

◇ ◇ ◇

אם הנהלת בית המדרש למורים, תזמין אותי בזמן מן הזמנים למלא את הקתדרה של פרופיסור לפילוסופיה של היהדות, אז אנהיג במחלקתי את התקנים האלה:

א) אעמיד שומר על כסאי.

ב) אני אתן שני אפסים במקום אחד, כי למה זה יגרע חלק הספרה הזאת משאר הספרות הנתונות שתים שתים?

✧ ✧ ✧

מקור הבדיחה של זלדנר נפסק, והגיע כבר הזמן לחג את חג יובלו.

✧ ✧ ✧

חוששני שמורינו יהיו האחרונים להזעק אחרי שופרו של משיח.

פעם אחת נשמע קול שופר במחלקה. כל התלמידים הזדרזו לקולו, מי על יד הדלת ומי על יד החלון, אך המורה לבדו התרשל ונשאר על מקומו. לצערם של התלמידים בא קול השופר מבית הספר העממי הקרוב, והריע על כניסת התלמידים למחלקותיהם.

❀ ❀ ❀

תכנית בית המדרש למורים

מוסד זה הוא בעל חמש מחלקות — שנה לכל מחלקה; שתי מכינות ושלש מחלקות יסודיות. שעות הלמוד הן עשרים וחמש בשבוע. שעות הלמודים הן לפני הצהרים, ואחר הצהרים עד השעה השלישית, שאז מבקרים התלמידים את בית הספר הגבוה של הישיבה או שיעורי הקוליג׳. שפת הלימוד של כל המקצועות היא הלשון העברית. על יד בית מדרש למורים מתקיימים שיעורים גבוהים בחכמת ישראל לאלה שסיימו את בית מדרש למורים והנמצאים בשנת לימודם השלישית בקוליג׳. בדעת ההנהלה לסדר את השיעורים לאלה למחלקה קבועה של חכמת ישראל שתהא דומה למחלקות מעין זו באוניברסיטאות. מספר חשוב של מורים מחניכי בית מדרש למורים מבקרים את השיעורים האלה.

הספריה:

יש לישיבה ספריה גדולה, הפתוחה גם לתלמידי בית מדרש למורים, מתקיימת גם כן ספריה מיוחדה של בית מדרש למורים, שנוסדה בתחלת השנה הנוכחית.

הסתדרות התלמידים.

התלמידים של המחלקות היסודיות מאורגנים בהסתדרות תלמידים המפקחת על צרכי התלמידים השונים ועל החיים בין כתלי בית הספר כמובן היא לוקחת חלק בכל העבודות הלאומיות, הקרובות לרוח בית המדרש למורים.

התאחדות המסיימים.

מתקיימת התאחדות המסיימים של בית מדרש למורים, המונה בתוכה יותר מארבעים חבר. התאחדות המסיימים עורכת הרצאות על נושאים חנוכיים וספרותיים מזמן לזמן, ומשתתפת בכל עבודה לאומית וחנוכית. בקרוב תערך ההסתדרות כנוס חברים שבו ידונו בשאלות חנוך ובשאלות חיים, העומדות על הפרק.

דרישות הכניסה הן: ידיעה בתלמוד, ידיעה שלמה בתורה, נביאים ראשונים, ישעיה, ירמיה וחמש מגילות, ידיעה הגונה בלשון ודקדוק. ובדברי ימי ישראל. תלמיד שגמר בית־ספר גבוה או אחת הישיבות הקטנות המעולות ואשר גמר שתי שנות לימוד בית ספר גבוה רשאי לקבל את בחינות הכניסה. על התלמיד, הרוצה להכנס לבית מדרש למורים, לפנות אל ההנהלה לכל הפחות ששה חדשים לפני המועד. בכדי שימצא כל אותו הזמן תחת השגחת בית המדרש לנהלו בעבודת ההכנסה.

מכינה א.

הלמודים וסדר שעותיהם:

תלמוד — — — — — —	11	שעות בשבוע
תורה — — — — — —	2	" "
ד"י ישראל — — — — —	2	" "
לשון — — — — — —	4	" "
נ"ך — — — — — — —	3	" "
דקדוק — — — — — — —		שעה אחת לשבוע
תפלה — — — — — — —		שעה אחת לשבוע

שלש שעות להכנה בלמודים.

תלמוד — מסכת בבא מציעא, גמרא עם פירוש רש"י ומקומות בתוספות, שיטת הלימוד מיוסדת על התרכזות במטרה, שירכש התלמיד ידיעה יסודית בהויות הענינים ובהרצאות הדברים של הגמרא. עוברים על ששים דף במשך השנה.

תורה — בראשית, שמות, ויקרא עם פירש"י ומפרשים.
כתובים — תהלים עם מפרשים וביאורים והערות מדעיים.
לשון — קריאה במבחר הספרות של השירה והפרוזה. חבורים. התלמידים חייבים לעבור במשך השנה על שורת ספרים ממיטב הספרות, סקירות חדשות על הקריאה.
דקדוק — תורת השם והנקוד. סוגי השמות. המין והמספר. נטית השם. סמיכות פשוטה ומרכבת. מלות היחס. השוא. הדגש. התנועות וההברות. אותיות היחס. הפועל. הזמנים. הבנינים והגזרות. השלמים בכל הבנינים.
דברי ימי ישראל — תקופת בית ראשון, השיעור בתקופה זו נשען ביחוד על קריאה בנביאים ראשונים בצירוף הרצאות על השתלשלות המעשים המדינים ומהלך התמורות בבנין החיים, תשומת לב נתנת לגיאוגרפיה של ארץ ישראל וידיעת העמים של הארץ והארצות הסמוכות.
תפלה — ביאורי התפלות והוראות ביחס למקורותיהן על פי סדור יעב"ץ.

מכינה ב'

תלמוד — — — — — —	9	שעות בשבוע
תורה — — — — — — —	2	" "
נ"ך — — — — — — —	3	" "
לשון — — — — — — —	4	" "
דברי ימי ישראל — —	2	" "
דקדוק — — — — — —	1	שעה "
דינים — — — — — — —		שעה אחת לשבוע

שלש שעות הכנה בלימודים.

תלמוד — מסכת גיטין (או בבא קמא) לימוד בעיון. הכשרה ללימוד עצמי. גמרא עם רוב התוספות. התלמידים מתרגלים במפרשי הגמרא.
תורה — במדבר, דברים עם פירוש רש"י. הארות וידיעות לשוניות והסברות על יסוד מפרשי ימי הבנים והמפרשים החדשים.
נביאים — ישעיה. מבוא לספרי הנביאים האחרונים. האופק ההיסתורי של המאורעות המרומזים בנבואות החוזה. רעיונות המוסר והצדק. הארות לשוניות. חוקי המליצה. הביאורים על פי פירושי חכמינו.
לשון — קריאה במבחרי הספרות. תורת הסגנון, יסודות הלשון. הרצאות בכתב על הספרים שחייבים התלמידים לקרוא בכל חודש. תרגילי הסגנון.

דקדוק — הפועל. מערכת הגזרות. כנויי הפועל. נתוחים ותרגילים.

דברי ימי ישראל — תקופת בית שני עד חתימת המשנה. השקפה כללית על חיי העם בתקופה זו. ארץ ישראל בזמן עזרא ונחמיה. החיים בתקופה היונית. התמורות בזמן החשמונאים. הכתות. המאורעות המדיניים בזמן שלטון רומה. יסוד בתי התורה. אנשי כנה"ג. הזוגות. הסנהדרין. ועדי החכמים. חיי היהודים ומרכזי הרוח בארצות הגלות. היהודים באלכסנדריה ובבל. חורבן בית המקדש. המהומות בזמן טרויאנוס. התקוממות בר כוכבא. גלויות הסנהדרין. דורות התנאים.

דינים — קיצור שלחן ערוך. דיני ברכות ותפילה. דיני שבת והמועדים.

מחלקה א.

תלמוד — — — — — —	7	שעות	בשבוע
תורה — — — — — —	2	"	"
כתובים — — — — —	3	"	"
לשון וספרות — — —	5	"	"
ד"י ישראל — — — —	2	"	"
ד"י הספרות — — —	2	"	"
אגדה — — — — — —	1	שעה	"
דקדוק — — — — —	1	"	"
פסיכולוגיה — — —	1	"	"
מדות — — — — —	1	"	"

תלמוד — מסכת סנהדרין (או ב"ב ושבועות מפרק שבועות העדות) עם כל התוספות והמפרשים. על התלמידים להכין בעצמם את השיעורים.

תורה — בראשית, שמות, ויקרא. התלמידים מתכוננים בפירושי הראשונים כגון אבן עזרא, רמב"ן ורשב"ם ומרציאים בכל שיעור את המסקנות. בענין על פי מקורות הפרשנים שלנו.

כתובים — איוב ומשלי. מבוא לספר הכתובים. ההשקפות היסודיות שבספר איוב. חקרי הלשון באיוב. המשל. הוראתו. תורת המוסר במשלי. הביאורים על פי המפרשים הראשונים והאחרונים.

ספרות, א — שירת ימי הבינים. קריאה במבחרי הפיוט ובשירת ר' שלמה אבן גבירול, ר' יהודה הלוי, שמואל הנגיד. ר' משה אבן עזרא. ר' אברהם אבן עזרא ועמנואל הרומי. יסודות השירה של ימי הבינים. חידושי השפה. מסות על ענינים ספרותיים ושאלות החיים.

ספרות, ב — קריאה בחלק הבקורת והמאמריסטיקה של הספרות העברית החדשה. הרצאות ומסות.

ד"י — תקופת התלמוד עד חתימת הגאונות, תוצאות הירידה המדינית. התמוטטות המרכז הרוחני בארץ ישראל. הישיבה במקום הסנהדרין. מרכז התורה בבבל. הישיבות בבבל. ראש הגלות. הרדיפות בממלכת רומה המזרחית ובבבל. דורות האמוראים. חתימת התלמוד, המאורעות המדיניים בארץ ישראל. הסבוראים, כבוש הערבים. הגאונות. הכתות והקראים. התפתחות הישובים החדשים באפריקה, ספרד ואירופה המערבית. הכוזרים. הרצאות על ידי התלמידים על הענינים מפקידה לפקידה.

ד"י הספרות — הספרות האפוקרופית והספרות היהודית ההלניסטית. יסודות הספרות האפוקרופית. הנוספות לכתובים. הספרים ההסתוריים, ספרי החכמה. הספרות האפוקאליפטית. הספרים המדרשיים. לסופרים ההליניסטים היהודים פילון האלכסנדרוני וספריו. יוסיפוס וספריו.

אגדה — פרק חלק בסנהדרין ואבות דר' נתן.

דקדוק — מבוא מדעי לדקדוק לשון העברית.

פסיכולוגיה — פסיכולוגיה חנוכית.

מחלקה ב.

תלמוד — — — — — —	7	שעות	בשבוע	
תורה — — — — — —	2	"	"	
כתובים — — — — —	2	"	"	(זמן א)
נביאים — — — — — —	3	"	"	(זמן ב)
ספרות — — — — —	5	"	"	
ד"י ישראל — — — —	2	"	"	
ד"י הספרות — — —	2	"	"	
אגדה — — — — — —	1	שעה	"	
דקדוק ארמי — — —	1	"	"	(זמן א)
תורת החנוך — — —	1	"	"	
דעות ומוסר — — —	1	"	"	

תלמוד — בבא בתרא (או כתובות מפרק ה') עם כל התוספות ומפרשים ראשונים ואחרונים.

תורה — במדבר ודברים.

כתובים — דניאל ועזרא. מבוא ללשון הארמית וספרותה. ביאורי החלקים הארמיים מוארים לפי המסקנות האחרונות בחקרי הלשון הארמית. נחמיה. השקפה הסתורית על המאורעות והחיים בארץ ישראל בזמן עזרא ונחמיה.

נביאים — יחזקאל. האופק ההיסתורי. ההשקפות המוסריות. חזיונות העתיד. דרכי הלשון המיוחדות. הענינים מפורשים בבאורי חכמנו ויתר המפרשים.

ספרות א — ספרות הפרוזה של ימי הבינים. קריאה בספר אלדד הדני, ספר המדע של הרמב"ם, קטעים מתרגומי התיבונים, ניקטילה, ואלחריזי. הרצאות ומסות.

ספרות ב — השירה העברית החדשה. ספרות הפרוזה.

ד"י ישראל — תקופת ספרד, צרפת וגרמניה עד התקופה החדשה. חתימת הגאונות. תור הזהב בספרד. מרכזי התורה החדשים. מסעי הצלב ותוצאותיהם. הגירוש מאנגליה. היהודים בספרד תחת עול הנוצרים. דור החכמים בספרד וצרפת. היהודים באיטליה ובגרמניה ובארצות הסלבים. גירוש ספרד. המצב המדיני והכלכלי והחברתי של היהודים בארצות הנוצרים, האנוסים. ישוביהם בהולנדיה וצרפת. שיבת היהודים לאנגליה. הישובים בפולין ואוקראינה. גזירות ת"ח ות"ט. דורות הרבנים בגרמניה ובפולין. תנועת שבתי צבי.

ד"י הספרות — ספרות ימי הבינים. ראשית השירה וחקר הלשון. הפייטנים והמדקדקים הראשונים. חקר במקרא הבלשנות, תחית המדעים בממלכת הכליפים. השירה העברית בספרד. הפילוסופיה היהודית. תחית השירה וחקר הלשון והמחשבה. המתרגמים, וחדושי הלשון. ספרות הפרוזה. הפרשנות בצרפת. ספרות יהודית בלשונות לועזיות.

אגדה — קריאה במכילתא ומדרש תנחומא.

ארמית — תורת הדקדוק של הארמית המקראית.

תורת החנוך — השטות בחנוך. ערכי ההוראה. תורת ההנהגה של בית ספר.

דעות ומוסר — חובת הלבבות הרצאות ושיעורים.

מחלקה ג.

תלמוד — — — — — —	4	שעות בשבוע
נ"ך — — — — — — —	4	" "
ספרות ולשון — — —	2	" "
מדרש — — — — — —	1	שעה "
ד"י ישראל — — — —	2	שעות בשבוע
פרגוגיה מעשיות — —	1	שעה "

תלמוד — בבא בתרא מ„יש נוחלין" בעיון ובנתוח ההלכות.

נ"ך — תרי עשר, הכנה על ידי התלמידים במפרשים הראשונים והאחרונים הארות לשוניות והיסתוריות. הרצאות על ידי התלמידים בענינים הנדונים.

עברית — מסות ספרותיות. הספרות העיונית החדשה.

ד"י ישראל — התקופה החדשה. תנועת החסידות. תחית התורה בליטה. תנועת ההשכלה בגרמניה. המהפכה בצרפת והשחרור המדיני של היהודים. תנועת חבת ציון. הפרעות ברוסיה. תנועת ההגירה. המושבות הראשונים בארץ ישראל. הישוב באמריקה. הספרות העברית החדשה. התנועה הציונית. התסיסות המדיניות והתנועות בין יהודי רוסיה.

מדרש — קריאה במדרשי ההלכה: ספרא וספרי.

פדגוגיה מעשית — שיעור שלם בהוראת הלימודים בבית הספר העברי באמריקה, הרצאות ודוגמאות. ביקורים בבתי ספר לשם הסתכלות ובקורת. הוראת התלמידים במחלקה לשם נסיון.

התוכן:

COMPLIMENTS OF

Harry Fischel

COMPLIMENTS OF

Meyer Vesell

לוח התיקונים

צד	נדפס	צ"ל
22	על שדה	אל שדה
"	החמר	החומר
23	ראות	רעות
24	חסרה השורה האחרונה מן הסעיף השני : לקום בשאגת ארי ולמחות נגדו, אלא כופים את ראשיהם ומשתעבדים לו.	
"	אין צריך	אין צורך
36	אמותנו	אומתנו
37	ההרים	ההורים
"	מורם	מורים
43	יודעיה ומחבביה	יודעיהן ומחבביהן
45	על הקבר	לתוך הקבר
"	משפעים	משפיעים
46	מארבעת עד שלשת	משלשת עד אלפים
"	נמצאים	נמצאות
"	עליהם	עליהן
47	פסילי	פסלי
"	עריצתם	עריצותם
50	להתקופה	לתקופה
51	אדיכלות	ארדיכליות
"	עקניות	ענקיות

ברכה מאת

הסתדרות המסיימים של
בית המדרש למורים